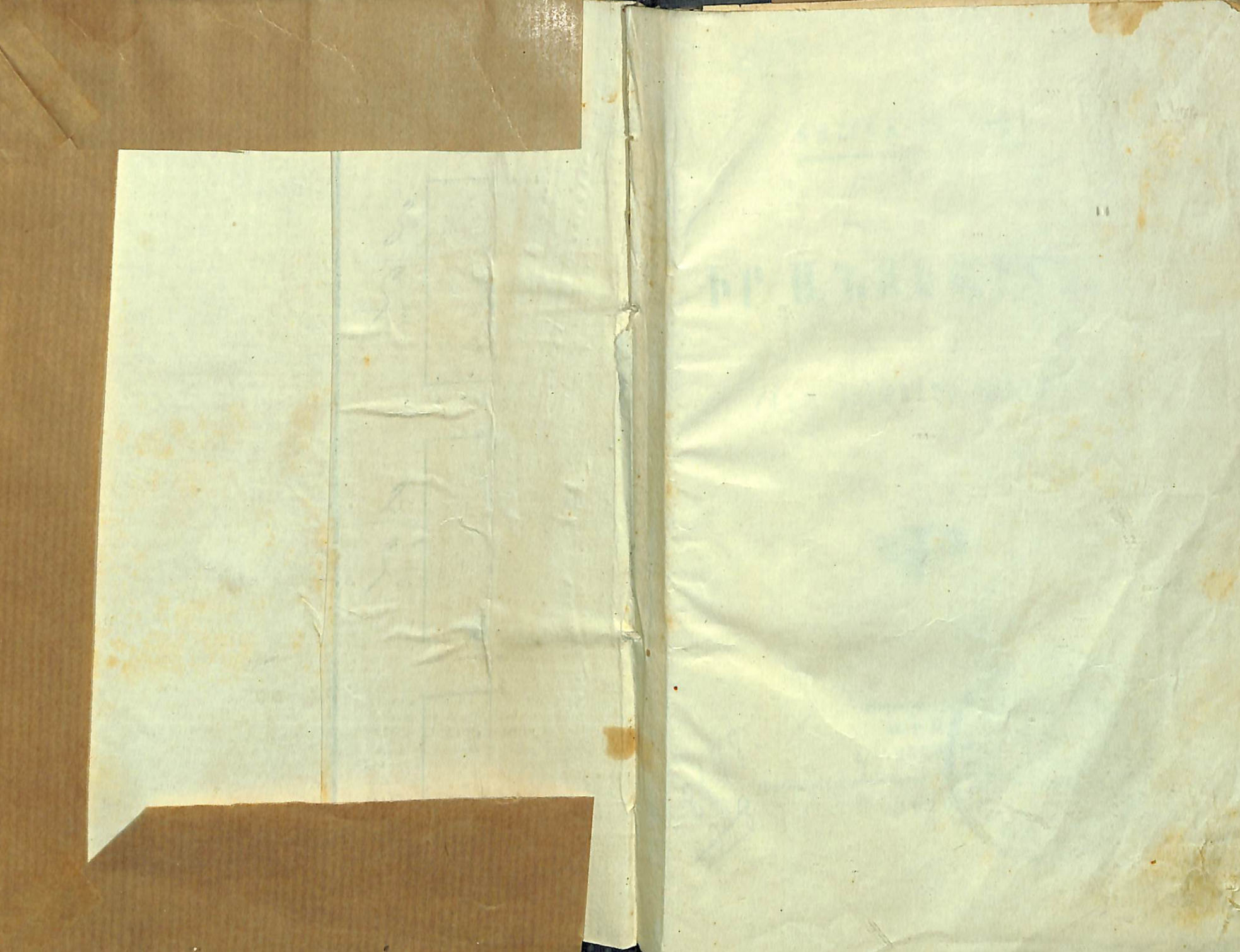

891.99

S-25

18264

91.99

S-25

ՎԱՅՐԱՄ ՏԱՏՐԵԱՆ

ԻՐ ԱՆՑԵԱԼԸ...

(Վ.Է.Պ. ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ)

Տպագրութիւն

Ա. Բ. Ե.

Հ. ԿՕՇԿԱ

Սրանպով Ձաճմամբ Սրանպով

1929

8148
8048

ԻՐ ԱՆՑԵԱԼԸ...

Ա. ՄԱՍ

Ա.

1928 ՏԱՐԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԻՐԻԿՈՆՆԵՐԷՆ ՄԷԿՆ ԷՐ,
մութ և անձրեւոտ տխուր օր մը:

Անձեւը որ առտուն սկսած էր, տակաւին կը
շարունակէր տեղալ. Պոլսոյ կողմը փողոցները գրեթէ
ամայացած էին, իսկ կամուրջին վրայ հազիւ կը նշ-
մարուէին քանի մը անցորդներ՝ որոնք լայն վերար-
կուներու մէջ փաթթուած ու հովանոցներու տակ
ապաստանած՝ ուրուականներու պէս կ'անցնէին ա-
րագ արագ:

Չեմ գիտեր թէ այն օրը ինչո՞ւ ուշացած էի.
հազիւ կրնամ ճշտել չորհրդանշանաւոր Գառը-գիւղ
վերադառնալու համար: Շողեհանի Ա. եւ Բ. կարգի
սրահները գրեթէ լեցուն են թրջուած ճամբորդներով
բոլորը թաց թաց ու խիտմ կտրած՝ ձուկերու
պէս զիջուած են իրարու վրայ ու ոմանք նստած,
ուրիշներ ոտքի վրայ մնացած՝ կը կարդան, կը խօ-
սակցին, կը ծխեն եւ կը յօրանջեն:

Երբէք չեմ սիրեր անձրեւոտ օր մը չորհանաւին
ներսը կենալ: Դռներն ու պատուհանները ամուր

2003

(17951-58)

15442-58

32874-Ա.Է.

դոցուած, քիչ յետոյ մարդոց շնջառութենէն օդը կը տաքնայ, ու թաց զգեստներու վրայի ջուրը շոգիանալով՝ սիկառի ծուխին հետ անտանելի կը դարձնէ սրահին մթնոլորտը: Այդ օդին մէջ շնչանդձ ըլլալ բան մը չէ մեզ պէս մանկանացուներու համար, ուստի առանց ներս մտնելու վեր վար կը պտըտիմ շոգենաւին մէջ:

Այն օրը հարաւային հով փչելուն համար, օդը այնքան ցուրտ չէ: Վերարկուիս օձիքը վեր դարձուցած, պահ մը շոգենաւին վերնայարկը կ'ելլեմ. ոչ ոք կայ ինձի դատ ու անձրեւը նոյն թափով կը շարունակ է տեղալ: Կ'իչնեմ վար, կ'անցնիմ մեքենաներու սրահին առջեւէն, վայկեան մը կը դիտեմ մեքենաներուն բանիլը ու յետոյ շարունակելով ճամբաս վերջնականապէս կանգ կ'առնեմ Ա. կարգի սրահին առջեւ, ներքանցքին կեդրոնը: Հոն առատ լոյս կայ. լրագիրը կը հանեմ գրպանէս ու ոտքի վրայ կը սկսիմ կարդալ:

Դուրսը ամայի է, եւ ոչ ոք կայ ինձի դատ: Շոգենաւը ճամբայ ելած է արդէն ու Սարայ Պուրնի առջեւէն անցնելէ ետք՝ կը սկսի օրօրուիլ ամենի ալիքներուն վրայ:

Այն իրիկունը խորհրդաւոր եւ զարհուրելի բան մը կայ մթնոլորտին մէջ: Բնութեան բոլոր ուժերը շղթայագերծուած՝ կարծես պար են բռնած ծովուն վրայ: Կենդանութեան ո՛չ մէկ նշոյլ այս անսահման տարածութեան վրայ, բացի հեռու ծովեզերքին վրայ պլպլացող քանի լոյսերէ, որոնք մերթ կը նշմարուին ու կ'անյայտանան լեռնակուտակ ալիքներու ետին: Անձրեւը կը շարունակէ հեղեղանման տեղալ. մոնչող քամին կարծես մարած է երկնքի կանթեղները. մութ է ամէն կողմ ու ծովը՝ սեփ սեւ տարածութիւն մը, որ կ'ուռի ու կ'եռեւեփի եւ կատղած վիշապի

մը գալարումներով կը ցցուի շոգենաւին առջեւ զայն լափել ու լափլիծելու համար:

Շոգենաւը պահ մը զգայազրկուած իր կողին վրայ փշուռող ալիքներու սաստկութենէն կը դադաչի ու կը ծռի մէկ կողմ, բայց յետոյ իսկոյն իր հաւասարակշռութիւնը ժողուելով՝ կը շարունակէ ճամբան յաղթական: Մարդկային հանճարի եւ բնութեան ուժերու պայքարն է որ կը մղուի բաց ծովուն վրայ. արդարեւ այն օր զարհուրելի եւ խորհրդաւոր բան մը կայ բնութեան մէջ:

Բաւական ճամբայ կտրած ենք: Պահ մը աչքերս կը վերցնեմ լրագրէն ու կը դիտեմ շուրջս: Հեռուն ծովեզերքին վրայ նշմարող լոյսերէն կը հասկնամ որ Սէլիմիյէյի առջեւ կը գտնուինք: Նոյն միջոցին յանկարծ ոտնաձայն մը կը լսեմ ետեւէս: Ա. կարգի ճամբորդներու յատուկ սրահին դուռը բացուած՝ մէկը կուգար իմ կողմս: Կարծելով թէ տոմսակի քօնթրօս լէօրն է եկողը, առանց գլուխս լրագրէն վերցնելու, տոմսակս կ'երկնցնեմ իրեն, բայց մեծ կ'ըլլայ զարմանքս երբ կը տեսնեմ որ տոմսակի պաշօնեայ կարծածս ուրիշ մէկը չէ, այլ կին մը, որ առանց ուշադրութիւն ընելու իմ շարժումիս կ'ուզողուէր դէպի շոգենաւին եզերքը:

Լամբարի ազօտ լոյսին մէջ հազիւ կրնամ նշմարել իր դէմքը: Նուրբ եւ ազնիւ գծերով դեռատի աղջկայ մը դէմքը՝ քիչ մը տփփոյն եւ ընկճուած: Իր կարմրած աչքերէն յայտնի էր որ լացած էր կամ շատ յուզուած: Նուրբ եւ սլացիք հասակ մը, շնորհալի քալուածք մը ունէր, ու մինչ գիշերաշրջիկի մը պէս կ'ուզողուէր դէպի շոգենաւին եզերքը, յանկարծ սիրտս կը դադրէր բաբախելէ:

Ո՛ւր կերթար այդպէս, եւ ինչո՞ւ...

Արդեօ՞ք...

Տակաւին գաղսփարը մտքիս մէջ ձեւ չառած,

օրիորդը կանգ կ'առնէր չոգենաւին եղբրքը։
Ո՛հ, երկար շունչ մը կ'առնեմ ու կը ծիծաղիմ վայրկեան մը առաջ ունեցած սրտադողիս համար։ Ո՛չ մէկ կասկած թէ ներսը սրահին հեղձուցիչ մթնոլորտէն կամ չոգենաւին տատանումէն անհանգիստ եղած՝ դուրս ելած էր քիչ մը օդ առնելու համար։ Բայց ինչո՞ւ մինչեւ հոն գացած էր...։ Արդեօք չոգենաւի կողմնակի նրբանցքին մէջէն կ'ուզէ՞ր կիներու յատուկ ետեւի սրահը անցնիլ։ Ուրեմն ինչո՞ւ կանգ առած էր...։

Այս հարցումները վայրկեանական արագութեամբ անցած էին մտքիս մէջէն, բայց ես ժամանակ չունէի զանոնք վերլուծելու։ Առեղծուածային և խորհրդաւոր բան մը կար ճամբորդուհիին ընթացքին մէջ, ու ես հիբնոսացած՝ աչքերս սեւեռած անոր վրայ կը ջանայի ակնթարթի մը մէջ գուշակել իր դիտաւորութիւնը։

Խորհրդաւոր կիներ կարծէս տեղեկութիւն չունէր իմ ներկայութենէս։ Ան առջեւէս անցած էր, բայց չէր տեսած զիս ու հիմա գիշերաշրջիկի մը պէս չոգենաւին եղբրքը կայնած՝ կը ծռէր դէպի յառաջ կը դիտէր մութ երկինքը և յետոյ ծովը՝ որ կը տաւրածուէր ոտքերուն տակ։ Անոր շուրթները կարծէս բաներ մը կը մրմնչէին, աղօթք մը թերեւս, ու քիչ յետոյ վերարկուն մէկդի ըրած՝ գրպանէն թուղթ մը հանելու կը պատրաստուէր, երբ կռահեցի միտքը...։

— Օրիորդ, ըսի յանկարծ վրան խոյանալով, օրիորդ...

Անծանօթ օրիորդը այս կոչիս վրայ ընդոստ սթափելով ետին դարձաւ։ Կարծէս իր մէկ սիրելին էր զինքը կանչողը...։ Լոյսին մէջ անգամ մըն ալ տեսայ իր գեղեցիկ դէմքը, արցունքի կայլակներով ողողուած իր անուշ դէմքը, որ զիս տեսնելուն պէս

այլայլեցաւ...։ Եւ ես տակաւին ժամանակ չունեցա՛մ իրեն հասնելու, յանկարծ երկար հառաչ մը արի՛ճակելով, դէմքիս նետեց ձեռքի պահարանը ու արութեամբ մը ինքզինքը յանձնեց կատաղի ալիքներուն գիրկը...

Աչքիս առջեւէն իր յանկարծակի աներեւոյթացումը մեծ սարսափի մատնած էր զիս։

— Օգնութիւն, գոչեցի, խենթի պէս խոյանալով մինչեւ չոգենաւին եղբրքը...։ Ու բազուկներս մութին և պարապութեան մէջ բացած, յուսահատ ծռեցայ խաւարին մէջ զայն բռնելու յոյսով։

— Օգնութիւն օգնութիւն...

Բայց իրո՞ւր, ոռնացող քամին ձայնս կը խլէր տակաւին կոկորդէս դուրս չելած, չոգենաւը կը շարունակէր ճամբան, կատաղի ծովը իր ծոցին մէջ առած էր խեղճ աղջիկը, և ես հեռուէն կը կարծէի լսել խեղդուկ ձայն մը, կնոջական ճիւղ մը, հեկեկեկա՞յն մը զոր երբէք չպիտի մոռնամ կեանքիս մէջ։ Խեղճ կիներ ալիքներուն մէջ անունը կը կանչէր մէկու մը՝

«Հրահագ... Հը՛... րա՛... ա՛նդ...»

Ու ջուրերը որոնք կոկորդէն, ներս կը խուժէին, կարծէս կուզէին խեղդել այդ ճիւղերը, զայն իսպառ կտրելու համար աշխարհէն։

Քիչ յետոյ ամէն բան լռած էր։ Զուրը տաւրած էր յաղթանակը։

Մինչ այն ատեն սրահին մէջ գտնուող ճամբորդները լսելով օգնութեան կանչերս, վազելով դուրս ելած էին, քանի մը բառերով անունը կը հասկցնէի եղելութիւնը։

— Նաւապետին լուր տանք, կ'ըսէին սրտաճմլիկ պատմութիւնս լսելէ յետոյ։ Թո՛ղ չոգենաւը կեցնէ...։ Թերեւս տակաւին ողջ է...

Այս յոյսով վազեցինք շողենաւին վերնայարկը
և անկէ նաւապետին քով: Բայց երբ իրողութիւնը
պատմեցինք, նաւապետը պաղարիւնով մը պատաս-
խանեց:

— Կարելի չէ նաւակ իջեցնել... Ծովը արեկոծ
է... Եւ արդէն շատ ուշ է... Ալիքները իրենց գոր-
ծը տեսած ըլլալու են...

Նաւապետին այս յայտարարութեան դեմ ընդ-
վզած, բոլոր ուժովս բողոքեցի:

— Բայց մարդկային օրէնքներուն հակառակ է
անպաշտպան կին մը թողուլ կատղած ալիքներուն
դէմ ու ճամբան շարունակել... ըսի:

— Տղաս ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիս, յարեց նա-
ւապետը միշտ իր պաղարիւնութիւնը պահելով: Ին-
չի՞ վայրկեան առաջ պատահեցաւ դէպքը:

— Դեռ երկու վայրկեան չեղաւ:

— Շատ լաւ, եթէ հիմա շողենաւը կեցնենք ու
երկու վայրկեան ետ երթանք... Մինչեւ որ նաւակ
իջեցնենք ու փնտռուքի սկսինք առնուազն տասը
վայրկեան կ'անցնի, այնպէս չէ...

Հաստատական պատասխանիս վրայ նաւապետը
շարունակեց՝

— Այսքան ժամանակամիջոցի մէջ ո՛չ թէ կին
մը, այլ հսկայ մըն իսկ չի կրնար մաքառիլ այդ ա-
մէհի կոհակներուն դէմ... Հիմակ ան շատոնց յաւի-
տենականութեան միացած է... Եւ յետոյ, աւելցուց
հայրական չեչոով, մը ձգէ՝ մեռելները թո՛ղ երթան
իրենց ճամբան... Եթէ ամէն օր զանոնք հաւաքելու
համար շողենաւը կեցնելու ըլլանք, շատ ճամբայ չենք
կրնար կտրել...

Նաւապետին այդ խօսքերը որչա՛փ տխուր, այն-
քան ճիշդ էին, ու ես շուարումիս մէջ խօսք մը չէի
կրնար գտնել պատասխանելու համար: Այն բարի

մարդիկը՝ որոնք ինծի հետ միասին եկած էին նա-
ւապետէն խնդրելու համար որ շողենաւը կեցնէր,
նոյնպէս համոզուած էին անոր ապարդիւն փորձ մը
ըլլալուն, ուստի ձայն չէին հանէր ու շողենաւը կը
շարունակէր ճամբան:

— Բարե՛լա՛մ, ըսաւ այդ ճամբորդներէն մէկը.
երբ գլխիկոր կամրջակէն վար կ'իջնէինք, այս իրերը
ձերը ըլլալու են, հրամայեցէք, առէ՛ք... Ու ինծի
երկարեց գաւազանս և լրագրիս զոր մէկդի նետած էի
յուզումի և շուարումի վայրկեաններու մէջ անձնաս-
պան աղջկան ետեւէն խոյանալու պահուս, ինչպէս
նաեւ այն պահարանը զոր բարի ճամբորդը գտած էի
գաւազանիս և լրագրիս քով եւ կը կարծէր որ ինծի կը
պատկանէր:

Շնորհակալութիւն յայտնելով կ'առնէի զանոնք
ձեռքէն ու սանդուխի բազրիքին կրթնած կը սկսէի
մտածել:

Այս տեսարանը որուն միակ հանդիսատեսը եղած
էի վերջին ծայր ընկճած էր զիս: Ձեռքերս և ծուն-
կերս տակաւին կը դողային զգացած յուզումէս, և այն
գաղափարը թէ քիչ անդին կին մը իր անզօր բա-
զուկներով կը մաքառէր ալիքներուն դէմ ու մենք
անկարող էինք անոր օգնութեան հասնելու կը սահ-
մըռեցնէր զիս:

Ի՞նչ սարսափելի տուամ, Աստուած իմ...: Այս
օդին, այս մութին, այս անձրեւին կին մը ելլէ ու
ինքզինքը ծովը նետէ...: Արդեօք ի՞նչ պայմաններ
զայն մղած էին այս յուսահատ արարքին:

Ան խենթ մը չէ՛ր: Իր աչքերէն, իր նայուած-
քէն, իր քալուածքէն յայտնի էր որ գիտակցու-
թեամբ կը գործէր...: Ուրեմն ի՞նչ կրնար ըլլալ այդ
յուսահատական արարքին պատճառը: Արդեօք կը սի-
րէ՛ր... Արդեօք լքուած էր... Արդեօք թշուառ

է՞ր... Արդեօք հիւանդ... Արդեօք անօթի՞... Ու աչքիս առջեւ կուգային կեանքի բոլոր դժբախտութիւններն ու յուսախաբութիւնները. յետոյ կը յիշէի իր խեղդուկ կանչերը՝ «Հրա՛նդ... Հրա՛նդ...» Ու մարմինս փուշ փուշ կ'ըլլար այն մտածումով թէ՛ ան՝ պահ մը յուսախաբութիւնը ունեցած էր ինձմով ճանչնալու թերեւս Ան՝ որուն անունը վերջին անգամ ըլլալով արտասանած էր ալիքներուն մէջ...:

Ո՛վ էր այդ Հրանդը... Արդեօք իր սիրահա՛րը, արդեօք իր ամուսի՞նը և կամ՝ իր պղտիկ հոգեհատո՞րը, մեղապարտ յարարերութենէ մը ծնած...:

Պահարանը կարծես կա՛յրէր գրպանս... Ան թերեւս լոյս մը կը պարունակէր այս խորհրդաւոր գաղտնիքին ծալքերը լուստրանելու համար. բայց ես չէի կրնար զայն գրպանէս հանել, այդչափ բազմութեան մէջ հետաքրքրութիւնս գոհացնելու համար:

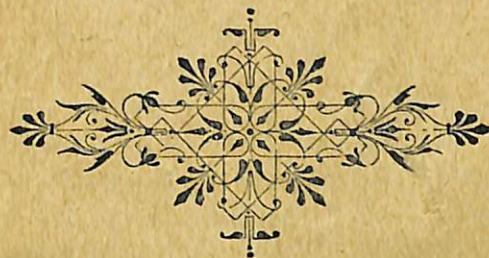
Ի՛նչ յետոյ շոգենաւը հասած էր նաւամատոյց: Դողդղացող սրունքներով դուրս ելայ ու ետիս գարծած՝ պահ մը դիտեցի ծովը, որ վերջապէս իր տուրքը գանձած էր մարդկութենէն, ահռելի տուրք մը, որ ո՞վ գիտէ վաղը քանի հոգիներու սիրտը պիտի աբիւնոտէր թերեւ ահաւոր լուրը տարածուէր քաղաքին մէջ:

— Դժբախտ ճակատագիր, մրմնջեցի ինքնիրենս ու վերջին ակնարկ մը նետելէ ետք փրփրացող կռահակներուն, շտապով վերադարձայ տուն, պահարանը ամուր սեղմած գրպանիս մէջ:

Սեղանը պատրաստ էր, բայց ես ախորժակ չունէի ուտելու, ժամ առաջ կ'ուզէի գիտնալ այս խորհրդաւոր անձնասպանութեան գաղտնիքը: Անցայ աշխատասենեակս, ու այն յոյսով թէ այս անլուծելի առեղծուածին բանալին պիտի կրնայի գտնել պահա-

րանին մէջ, մեծ զգուշութեամբ զայն հանեցի գլուխէս, յուզմամբ մօտեցայ լոյսին ու երբ ակնարկ մը նետեցի, մե՛ծ եղաւ զարմանքս, տեսնելով որ ոչ մէկ հասցէ գրուած էր վրան...:

Պահարանը ճերմակ էր:

Բ.

ՊԱՀԱՐԱՆՔ ձեռքիս մէջ՝ պահ մը արձանացած մնացած էի նման այն մարդուն, որ Ապրիլ մէկին ոսկեծօծ ծրար մը կը ստանայ եւ մեծ յոյսերով բանալէ ետք ոչինչ կը գտնէ մէջը...

Արդեօք ի՞նչ կար այս պահաբանին մէջ: Զեռքովս կը կշռէի զայն ու՝ իր ծանրութենէն կը կոահէի որ բաւական թուղթեր դրուած էին, բայց որո՞ւ համար էին ատոնք, այդ՝ կարելի չէր գուշակել առանց պահաբանը բանալու: Իսկ պահաբանը բանալ... այդ չէի կրնար, քանի որ ան ինծի չէր պատկանէր:

Ահաւոր երկընտրանքի մը մէջ մնացած՝ պահաբանը չղաճօրէն կը դարձնէի ձեռքերուս մէջ եւ ի վերջոյ, բաւական մտածելէ ետք՝

— Անգաղտնապահութիւն մը ըրած չպիտի ըլլամ, կ'ըսէի ինքնիրենս. եթէ պահաբանը բանամ: Քանի որ վրան հասցէ չէ գրուած, ան ամէն մարդու կրնայ պատկանիլ, մանաւանդ որ կինը զայն ինծի նետեց... ամէնէն աւելի ես իրաւունք ունիմ բանալու:

Այսպէս վճռելով պահաբանը մեծ հետաքրքրութեամբ բացած էի, ու այս անգամ զարմանքս աւելի մեծ կ'ըլլար, երբ պզտիկ թուղթի մը մէջ փաթթուած կը գտնէի երկրորդ պահաբան մը որուն վրայ նոյնպէս ոչ մէկ տող կար...

Հետաքրքրութիւնս իր ծայրագոյն գագաթնակէտին հասած էր: Դողդոջուն մատներովս թուղթի

կտորը բռնեցի լոյսին առջեւ: Տոմսակ մըն էր առանց վերտառութեան: Մատիտով եւ սահուն գիրով մը գրուած քանի մը տողեր, ուր կինը կ'ըսէր թէ՛ այլ, եւս չկարենալով դիմանալ կեանքի բեռան, անձնասպան կ'ըլլար ու այդ տոմսակը գտնողէն կը խընդրէր ներսիկ գոց պահաբանը իր արհիւրյան ձեռքով, եթէ Ան՝ իրմով չահագրգռուէր: Ստորագրութիւն՝ ՍԻՐԱՆ:

Հիմա կատարեալ առեղծուածի մը առջեւ գտնուած էի: Արդեօք ո՞վ կրնար ըլլալ այն մարդը՝ որուն այս պահաբանը ուղղուած էր: Արդեօք Ան՝ Հրահանգէր որուն անունը Սիրան արտասանած էր կոհակներու մէջ խեղդուելու միջոցին: Արդեօք ո՞վ էր այն Հրահանգը, որուն համար հէգ կինը անձնասպան եղած էր, արդեօք ի՞նչ տողեր գրուած էին այս պահաբանին մէջ արդեօք, արդեօք... եւ հազար տեսակ ենթադրութիւններ կը խուժէին մտքիս մէջ: Պահ մը առաջ զիս տանջող այս գաղտնիքները փարատելու համար ձեռքս ակամայ կ'երթար պահաբանին ծայրը... Բայց յետոյ մտածելով թէ անիկա մեռնող կնոջ մը կողմէ ինձս ձգուած աւանդ մըն էր, ու հետաքրքրութեան համար զայն բանալ եւ ինձ անծանօթ եղող կնոջ մը գաղտնիքներուն տեղեկանալ, սրբապղծութեան մը համահաւասար էր, մեծ երկիւղածութեամբ զայն կը վերցնէի սեղանին վրայէն ու մասունքի մը պէս գրապարանիս մէջ կղպելէ ետք, կը վերադառնայի տեղու հոն գլուխս ափերուս մէջ առած՝ ժամերով լուռ կը մնայի...

Կը խորհէի այն աղջիկներուն վրայ, որոնք սիրոյ կեղծ ժպիտներէն հրապուրուած, վայրկեանի մը հաճոյքին համար անձնատուր կ'ըլլան եւ յետոյ ամօթէ ու խղճի խայթէ օարսոած, անձնասպանութեան կը դիմեն, իրենց ճակտին քսուած սեւ խարանդ սեւ հողերու տակ ծածկելու համար...:

Ես Սիրանն ալ անոնց կարգին կը դասէի ու ամբողջ ժամեր կը մտածէի կեանքի ունայնութեան ու դժբախտութեան և յետոյ մարդոց խաբէութեան ու կեղծիքին վրայ:

Այն իրիկուն չճաշեցի և մինչեւ առտու ալ չկրցի քնանալ: Անկողնիս մէջ յոգնութենէ աչքերս կը գոցուէին երբեմն, ու ընդոտ կ'արթնայի ականջնեքուս մէջ այն խեղդուկ ձայնով, զոր վերջին անգամ լսած էի, երբ Սիրան ջուրերուն տակ կը խորասուզուէր:

— Հրա՛նդ... Հը՛... րա՛... անգ՛...

Ջուրերու մէջէն արձակուած այս մահամերձի կոչերը թունդ կը հանէին ամբողջ ջիղերս:

Հետեւեալ առտու խենթի պէս տունէն դուրս նետուեցայ ու նաւամատոյց իջնելով առաջին գործս եղաւ լրագիր մը գնել, երեկուան դէպքի մասին քիչ մը աւելի ծանօթութիւն ստանալու համար: Բայց ի՞նչ մը կրնար ըլլալ լրագրի մը մէջ որ կը հրատարակուէր լուր կրնար ըլլալ լրագրի մը մէջ որ կը հրատարակուէր զիչերը, գրեթէ դէպքին հետ միաժամանակ: Ուրեմն պէտք էր սպասել մինչեւ իրիկուն, մանրամասն տեղեկութիւններ ստանալու համար: Բայց մինչեւ այն պահութիւններ ստանալու համար քայքայեցի իմ խաբարատուն հասկնալու թէ՛ ատենը ես կ'երթայի խաբարատուն հասկնալու թէ՛ ու է լուր ունէի՞ն գիշերուան դէպքի մասին: Ստացած ժխտական պատասխանի վրայ կը պատմէի եղեցած թիւերը, ինչպէս որ պատահած էր և յետոյ կը սպասէի իրիկուն, այն յոյսով թէ իրիկուն թերթերու մէջ կրնայի գտնել տեղեկութիւններ տեղի ունեցած անձնասպանութեան մասին:

Արդարեւ, երեկոյեան թերթի մը Գ. էջին վրայ ոճիր-արկածներու բաժնին մէջ քանի մը տողով հետեւալ լուրը հրատարակուած էր. առանց աւելի մանրամասնութեան:

«Երէկ գիշեր, կամուրջէն Գատը-Գիւղ մեկնող

8, 20ի շողեւանէն ինքնութիւնը անծանօթ եղող դեռատի կին մը ինքզինքը ծովը նետելով անձնասպան եղած է: Ծովը ալեկոծ ըլլալուն համար, կարելի չէ եղած զինքը փրկել: Բոտիկանութիւնը քննութեան թեան ձեռնարկած է, անձնասպանութեան պատճառն ու կնոջ ինքնութիւնը ստուգելու համար:»

Բայց հետեւեալ առտուն լրագիրը իմ տեղեկատուութեանս վրայ քիչ մը աւելի մանրամասն ծանօթութիւն կ'ուտար. տեղեկացնելով թէ՛ «անձնասպանանը Հայուհի մըն էր, Սիրան անունով, և մեռած ատենը Հրանդ կոչուող մէկու մը անունը արտասանած էր:» Որպէս զի եթէ տէր մը ունէր, մէջ տեղ ելլէր:

Բայց դժբախտաբար ոչ ոք մէջտեղ ելաւ, ո՛չ ոք հետաքրքրուեցաւ խեղճ հայուհիին անձնասպանութեան հետ ու կեանքի թոհուբոհին մէջ ամէն ինչ մոռացութեան մէջ թաղուեցաւ:

Այս դէպքէն գրեթէ չաբաթ մը ետքն էր, ուրբաթ առտու մը երբ անծանօթ հիւրի մը գալուստը ծանուցին ինծի:

— Ո՞վ է ան, հարցուցի:

— Չենք գիտեր, Հրանդ Թապիպեան անուն մէկը, անպատճառ ձեզի տեսնել կուզէ, կարեւոր նիւթի մը շուրջ խորհրդակցելու համար:

— Ըսէ՛ք, թող վեր հրամայէ, ըսի, մտքիս մէջէն ինքնիրէնս հարցնելով թէ՛ ո՞վ կրնար ըլլալ այդ Հրանդ Թապիպեանը: Շատ մը բորեկամներ և ծանօթներ ունէի հրանդ անունով, բայց այդ մականունով ոչ մէկը կը յիշէի: Հետաքրքրութիւնս շատ չտեւեց. քիչ յետոյ աշխատասենեակս մտաւ գրեթէ 30—35 տարեկան, նրբահասակ, կանոնաւոր դիմագծերով և վայելուչ տրտաքինով երիտասարդ մը: Մագիքը ետին սանաթած էր, ճակատը կնճիռներով

ծածկուած, նայուածքը թախծութեամբ համակուած,
և հակառակ իր երիտասարդ տարիքին՝ կեանքի բե-
ռան տակ կրած մարդու մը երեւոյթը ունէր: Եթէ
ան մաքուր հագուած ու շքուած չըլլար առաջին ակ-
նարկով պիտի կարծէի որ աղքատ մըն էր, ու կու-
գար ողորմութիւն խնդրելու համար, այնքան լուրջ
և ծանրախոհ երեւոյթ մը ունէր:

Քաղաքավարօրէն խոնարհութիւն ընելով երի-
տասարդ այցելուն գլխովը բարեւեց զիս ու մեղմ և
և զգոյշ շեշտով մը հարցուց:

— Պարոն Տատրեանը հրամանքնի՞դ էք:

— Այո՛, հրաման մը ունի՞ք արդեօք:

— Քա՛ւ լիցի խնդրանք մը...

Այս բառերը արտասանած պահուն, նշմարեցի
որ չրթունքները կը դողդղային յուզումէն:

— Հրամայեցէք, նստեցէք, ըսի, աթոռ մը ցու-
ցնելով իրեն:

Անձանօթը առանց հրաւերս մերժելու, տեղա-
ւորուեցաւ զիմացս գտնուող թիկնաթոռին վրայ, ու
վայկեան մը գլուխը կոխ՝ լուռ մտածեց չգիտնալով
ուրկէ՛ սկսիլ:

Յայտնի էր որ լուրջ առաքելութիւն մը ունէր:
Պահ մը մտածելէ և մտքին մէջ անցնող գաղափար-
ները դասաւորելէ ետք, այցելուս գլուխը վերցուց եւ
իւր սեւ աչքերը դէմքիս յարելով՝

— Ես Հրանդ Թապիպեանն եմ, ըսաւ, արդեօք
իմ մասիս բան մը լսեցի՞ք...

Հիմա տաքեր չեշտ մը ունէր այս վերջին բառը.
ձայնը աւելի տիրակաւ և փաղաքուշ զաւճած էր:
Անմիջապէս արթնցայ...

— Հրանդ... Այո՛, կարծեմ... Զըլլայ որ դուք
չաբաթ մը առաջ անձնասպան եղող կնոջ կանչած
անձը եղած ըլլաք...

— Այո՛, նոյն ինքն, ըսաւ այցելուս յանցաւորի
մը պէս աչքերը գետին խոնարհեցնելով: Ու պահ մը
լուռութեւէ ետք, յարեց նման աշակերտի մը, որ իր
դասերը լաւ չէ սերտած ու չի համարձակիր ուսուսչին
աչքերուն մէջ նայիլ:

— Դեռ առջի օր իմացայ իր անձնասպան ըլլա-
լը... խմբագրատուն գացած էի աւելի մանրամասն
տեղեկութիւններ ստանալու համար... հոն ձեր հաս-
ցէն տուին ինծի... իբր միակ ականառես վկայ...
Ձեր քովը նամակ մըն ալ կայ եղեր... Ո՛հ, չէք գի-
տեր թէ որքա՞ն կը սիրէի... Ես եղայ իր մահ-
ուան պատճառը... Ես հալածեցի զայն, ու ան մե-
ռաւ իմ անունս շրթներուն վրայ... Ո՛հ անիծեա՛լ
նախանձ... կո՛յր տգիտութիւն...

Հրանդ չկրցաւ աւելի շարունակել. ձայնը որ
հետզհետէ մարած էր բոլորովին կտրեցաւ, ու գլուխը
ափերուն մէջ առած խեղճ մարդը սկսաւ մանկան մը
պէս հեծկտալ:

Իրաւ որ դժնդակ կացութեան մը մատնուած էի
առջեւս ունենալով ինձմէ աւելի տարիքոտ մէկը, մա-
քուր հագուած ու շքուած՝ շնորհքով անձնաւորու-
թիւն մը, որ դիմացս նստած կուլար տղու մը պէս:
Շուարումէս չէի կրնար մխիթարական քանի մը
խօսքեր-արտասանել. Հրանդ գլուխը ափերուն մէջ
առած կուլար ու ամէն անգամ որ ուսերը կը ցն-
ցուէին, սիրտս կը խոցուէր ու կտոր կտոր կ'ըլլար:

Ահա՛ այս այն մարդն էր, որուն անունը Սիրան
Ջուրերու մէջ արտասանած էր այնպիսի աղէկաւոր
շեշտով մը որ ականջիս մէջ կը հնչէր տակաւին: Ահա
այս այն մարդն էր որ հէգ աղջկան մահուան պատ-
ճառ եղած էր, ու հակառակ որ քիչ առաջ խոստովա-
նած էր զայն մինչև մահ հալածելը, բարկութեան և
ատելութեան ոչ մէկ զգացում չէր տածէի անոր հան-

Իր Անցեալը

դէպ . Ընդհակառակը կը կարեկցէի անոր , մանաւանդ երբ կը տեսնէի որ կուլար դիմացս նստած . . . :

Արդեօք ինչ պատճառներ այս մարդը մղած էին հալածելու Սիրանը մինչև իր մահը . . . : Արդեօք իրաւունք ունէ՞ր թէ՛ չունէր . . . : Ես ատեն չունէի զանոնք վերլուծելու : Պարզապէս դիմացս ունէի մարդ մը , որ հիմա իր ըրածէն զլջացած կ'երեւէր ու ես կը մեղքնայի անոր , և կը թողէի որ պահ մը լար ու թեթեւնար :

Արդարև քանի մը վայրկեաններ ետք , Հրանդ հանդարտած էր ու կարմրած աչքերը թաշկինակով սրբելէ ետք , թախանձագին աչքերուս մէջ կը նայէր և ներողութիւն խնդրելու շեշտով կ'ըսէր .

— Խնդրեմ , ներեցէ՛ք ձեզ անհանգիստ ընելուս համար . . . Գիտեմ թէ ո՛րչափ տաղովալի կ'ըլլան վիշտերը մարդոց երբ անոնք ձեզ անծանօթ ըլլան . . . խնդրեմ , ներեցէ՛ք . . . ձեռքս չէր . . . շատ յուզուած էի . . .

— Բարեկա՛մ , ըսի առաջին անգամ այս բառը անոր գործածելով , ձեր կորուստը այնքան մեծ է որ կ'ըմբռնեմ ձեր վշտին անհունութիւնը . . . Խնդրեմ հոգ մի ընէ՛ք , այս տունը ձերինին պէս նկատեցէ՛ք :

Ի՛նչ մեղքս պահեմ ես միշտ համակրած եմ տառապող հոգիներու : Անոնց մէջ նմանութիւն մը կը գտնեմ իմ հոգիիս , կը հասկնամ անոնց վիճակը և ինչ որ ալ ըլլայ անմիջապէս կը վշտահարիմ ու եղբայրաբար կը մասնակցիմ անոնց վշտերուն :

Հրանդ հասկցած էր որ իրմով կը շահագրգռուէի ոչ թէ իրեւ բարեկամ ալ՝ եղբայր մը , ուստի իմ ջերմ վերաբերմունքէս ա՛լ աւելի համարձակութիւն գտած՝ դուրս կը թափէր սրտին վրայ կուտակուած յոյզերը . . . :

— Չէք գիտեր թէ ո՛րքան կը սիրէի զայն , կ'ը-

սէր քիչ յետոյ դարձեալ թախճութեամբ գլուխը օրօրելով : Սիրան միակ կիներն է որ աշխարհի մէջ սիրած եմ . . . հրեշտակ մըն էր ան . . . ազնի՛ւ հոգի մը . . . Ըսել է մեռնելէ առաջ իմ անունս արտասանեց . . . Լսեցի՞ք զայն . . .

— Այո՛ , ջուրերու մէջ . . . չմեռած՝ ձեր անունը կուտար . . .

— Ուրեմն կը սիրէ՛ր զիս . . . Ափօո՛ս որ չգիտցա՛յ , խաբուեցա՛յ . . . կասկածեցայ և մերժեցի իր սէրը . . .

— Լքա՞ծ էիք զինքը , հարցուցի տրամութեամբ մը :

— Ո՛չ միայն լքած , այլ՝ իր ուխտեալ թշնամին եղած էի : Ես՝ չգիտցայ իր յարդը և մինչև կեանքին վերջը հալածեցի զինքը . . . Հիմա կը հասկնամ թէ՛ որպիսի՝ թիւրիմացութեան մը զոհ երթալով՝ չեմ գընահատած զինքը , և ի՛նչ հարուածներ տուած եմ անոր , Անոր՝ որ տկար էր , անպաշտպան էր և ո՛չ մէկը ունէր աշխարհի մէջ , իր վրայ լալու համար : Երբ լրագրին մէջ կարդացի թէ մեռած էր իմ անունս արտասանելով այն ատեն արթնցայ ու ինքնիրենս ըսի թէ խորհրդաւոր բան մը կար ասոր տակ : Կա՛մ ես զայն չէի հասկցած և կամ ան ինքզինքը չէր հասկըցուցած ինծի . . . Եթէ մեռնելու ատեն իմ անունս արտասանած չըլլար ես պիտի մնայի իմ համոզմանս մէջ արմատացած . . . Բայց այդ կանչը ամէն ինչ տակն ու վրայ ըրաւ . . . Ուրեմն կը սիրէր զիս , ու հիմա երբ կը խորհիմ իրեն ըրածներուս վրայ , երբ կը մտածեմ թէ՛ ինչպէ՛ս զինքը տառապեցուցած եմ , թէ ինչպէ՛ս հարուածած եմ . . . Ինծի համար մեռնիլը , անձնասպան ըլլալը բան մը չէ՛ . . . : Երեւակայեցէ՛ք որ ան անձնասպան եղաւ իմ ձեռքէս աղատելու համար . . . Հիմա դուք եթէ իմ տեղս ըլլաք , խնդրեմ ,

ըսէ՛ք, ի՛նչպէ՛ս կրնաք ապրիլ այս խղճի խայթով...

Շատ իրաւացի էր մարդուն վիշտը, և ես այնքան սահմրկած էի այս անկեղծ զգացումներու պոռթկումին առջեւ որ շուարումէս բառ մը չէի կրնար գտնել իրեն պատասխանելու համար:

Հինգ վայրկեանի չափ հոգեմաշ լռութիւն մը Թիրեց մեր միջև. ի վերջոյ Հրանդ լռութիւնը կը խզէր ու գլուխը վերցնելով՝ հարցուց:

— Չպատմեցիք թէ ինչպէ՛ս պատահեցաւ դէպքը...: Շոգեհաւին մէջ դուք միան ակնատես եղաք, այնպէս չէ՞...: Ձինքը մօտէն կրցա՞ք տեսնել... կուլա՞ր...: Չկրցի՞ք զինքը բռնել...: Ինչպէ՛տ հագուած էր... բաւական ատենէ ի վեր չէի տեսած զինքը...:

Հրանդին պատմեցի դէպքը իր ամբողջ մանրամասնութեամբ, ու երբ լմնցուցի, խեղճ աղան յուզուած գլուխը շարժեց ու ըսաւ:

— Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՞ւ այդպիսի ալեկոծ ծով մը և խաւար գիշեր մը ընտրած է անձնատան պան ըլլալու համար...: Ես արդէն գիտէի, այդ աղջիկը բան մը կը պահէր ինձմէ... Մե՛ղք որ կոյր նախանձէ տարուած՝ մօիկ չըրի զինքը...

— Արդեօք ի՞նչ պատճառներ ձեզ մղեցին իրմէ կասկածելու, հարցուցի բարեկամական շեշտով մը, կը հաճի՞ք քանի մը տեղեկութիւններ տալ...: Երովհետեւ կը տեսնեմ որ ես ալ ակամայ խառնուած եմ այս առամին եւ այն չարաշուք օրէն ի վեր որ անոր մահը տեսայ գրեթէ հանգիստս կորսնցուցած եմ...:

— Այդ րօման մըն է, ըսաւ Հրանդ խուլ հառաչանք մը արձակելով. բայց քանի որ այնքան կը հետաքրքրուիք, կը խոստանամ ձեզի պատմել օր մը...: Այսօր կը տեսնեմ որ գործ ունիք ու պատրաս-

տուած էք դուրս ելնելու, ուրիշ առթիւ դարձեալ կուգամ ձեզ անհանգիստ ընելու...

Ու պահ մը լռութենէ ետքը աւելցուց վաբանոտ շեշտով մը,

— Ձեր քովը Սիրանին կողմէ ինծի գրուած նամակ մը կայ եղեր... կը հաճի՞ք ինծի յանձնել...: Թե-րեւս անոր մէջ լոյս մը կրնամ գտնել զինք շրջապատող խաւարը փաբատելու համար:

— Սիրով, ըսի ու ոտքի ելլելով գրադարանէն հանեցի, խորհրդաւոր պահարանը և իր Թիրոջ երկաթեղով:

— Ասոր մէջ ինչ գրուած ըլլալը չեմ գիտեր ըսի, բայց անիկա ինձմէ աւելի ձեզի կը պատկանի, ու իրեն յանձնեցի:

Հրանդ արցունքոտ աչքերով պահարանը համբուրեց, կրկին համբուրեց ու գրպանին մէջ դնելով ոտքի ելաւ և կրկին ներողութիւն խնդրելէ ետք՝ շնորհակալութիւն յայտնեց այդ աւանդը անեղծ իրեն վերադարձնելու համար: Եետոյ դողդոջուն քայլերով մտաւ դրան առջև իրեն սպասող կառքը և զիս կրկին բարեւելէ ետք մեկնեցաւ:

Դրան առջեւ կայնած՝ պահ մը երազուն դիտեցի կառքին ետեւէն, ու երբ ան փողոցին անկիւնը դարցաւ, տեսայ որ Հրանդ պահարանը բացած՝ կը կարդար...:

Գ.

Հրաւիր չեղեցաւ տասներինդ օրի չափ:

Արդեօք ի՞նչ եղած էր. հիւանդ էր, մեռած էր, մեկնած էր... Բայց ինծի խոստացած էր գալ և գրտնել զիս. անպատճառ բան մը պատահած էր իրեն, հասցէն ալ չէի գիտեր որ երթայի և փնտռէի զինքը:

Երկու շաբաթ լուր մը չելաւ իրմէ, ու այս միջադէպն ալ յիշողութեանէս ջնջուած էր, երբ իրիկուն մը տուն հասնելուս՝ նամակ մը գտայ սեղանիս վրայ: Ինծի բոլորովին անծանօթ գիրով մը գրուած էր պահարանը, հետաքրքրութեամբ բացի ու առաջին ակնարկով կարդացի ստորագրութիւնը՝ Հ. Թապիպեան:

Հրանդ այդ երկտողով կը տեղեկացնէր թէ ինձմէ բաժնուած իրիկունը սաստիկ գլխացաւով և 39 աստիճան տաքութեամբ անկողին ինկած էր... և տասներինդ օր մահուան ու կեանքի մէջ օրօրուելէ յետոյ վերջապէս այդ օրը շնորհիւ իր արուեստակից ընկերներուն շոյալած խնամքներուն, ապաքինած և կրցած էր այդ երկտողը յղել ինծի, որով դարձեալ ներողութիւն կը խնդրէր իր խոստումը չկարենալ յարգելուն համար և կը խոստանար ապաքինելուն՝ զիս գտնել և խոստումը կատարել:

Անմիջապէս որ նամակին ընթերցումը աւարտեցէն, սրտիս մէջ կը զգայի մեծ ուրախութիւն մը: Կարծես ան հին բարեկամէ մը եկած ըլլաւ, այնքան կը հրճուէի իր ապաքինման համար: Արդարև, ի՞նչ է բարեկամութիւնը եթէ ոչ երկու սրտերու իրար յարումը: Ան ըլլայ հին կամ նոր, միևնոյնն է. և ի՞նչ

մեղքս պահեմ, ես չառ համակրած էի Հրանդին իր անկեղծ և անվերապահ վերաբերմունքին համար:

Նամակին մէջ ամէնէն աւելի ուշադրութիւնս կը գրաւէր իր մէկ խօսքը «Արուեստակից ընկերներու» մասին: Ուրեմն Հրանդ ալ բժիշկ մըն էր: Ան թէև համեստութեամբ չէր յայտնած իր հետեւած ասպարէզը, բայց ես արդէն իր արտաքին երեւոյթէն, նստուածքէն, քալուածքէն և խօսուածքէն կռահած էի սր զարգացած և կրթուած երիտասարդ մըն էր:

Տօքթօր Հրանդ Թապիպեան... Ամիջապէս յիշողութեանս մէջ կը փնտռէի այդպիսի բժիշկի մը անունը, բայց երբէք չէի կրնար մտաբերել նման անուն մը լսած ըլլալս: Վերջէն կը հասկնայի թէ՛ Թապիպեան նոր բժիշկ մըն էր և ո՛չ այն ունայնամիտ բժիշկներու դասէն, որոնք օրնիրուն լրագիրներու մէջ պոռոտ ըլլամներով հանրութեան կը ծանուցանեն իրենց ունեցած և չունեցած յատկութիւնները:

Բայց քանի յիշողութիւնս կը քրքրէի, հետզհետէ միտքս կուգար այդպիսի անուն մը տեղ մը կարգալս, կամ լսելս: Հրանդ քաշուելով զիս իր տունը հրաւիրելէ, նամակին տակ հասցէն ալ դրած էր, որպէս զի եթէ կը փափաքէի իրեն այցելել այդ հասցէին զիմէի: Եւ ինչո՞ւ չփափաքէի, երբ այդպիսի ազնիւ երիտասարդ մը հիւանդ ինկած էր:

Ո ստի հետեւեալ առտու, ուրբաթ օր, չոգեհաւը նստելով զիմաց անցայ ու ինքնաշարժի մը մէջ նետուելով, 20 վայրկեանէն իր տունը հասայ:

Նշանթաշի կողմերը, հանրակառքի ճամբուն վրայ գեղեցիկ աբարթմանի մը առջեւ օթօն կանգ առաւ: Դրան քով, պատին վրայ սեւ ապակիէ նշանատախտակին վրայ գրուած ոսկեծոծ տառերով բարեկամիս անունը առաջին ակնարկով ուշադրութիւնս գրաւեց,

և այն ատեն յիշեցի թէ երբ այդ կողմէն կ'անցնէի, յաճախ անգիտակցաբար կը կարդայի այդ անունը ու անկէ է որ ընտելացած էի անոր հետ:

Դոնապանէն տօքթօրին յարկաբաժնին թիւը հասկնալով վեր ելայ ու դրան զանգը հնչեցնելով ըրտատրեփ սպասեցի Պահ մը ետք, 40—45 տարեկանի մօտ ճերմակ գոգնոցով հիւանդապահուհի մը դուռը բացաւ, ու երբ ինքզինքս ներկայացուցի, քաղաքավարութեամբ խնդրեց որ քովի նախասենեակը սպասեմ պահ մը:

Դուռը գոցելէ ետք, ոտքին ծայրերը կոխելով ան մտաւ քովնտի սենեակը ու բռնէ մը ետք վերադարձաւ ներս հրաւիրելու համար զիս:

Հրանդ պառկած էր սենեակին խորը, պատուհանին առջեւ գտնուող ճերմակ և մաքուր մանճակալի մը մէջ: Իր գունատ և քիչ մը նիհալցած դէմքէն, քովի սեղանին վրայ դրուած դեղի շիշերէն ու զանազան մեծութեամբ դեղահատի առփերէն յայտնի էր որ բարեկամս բաւական ծանր և երկարատեւ հիւանդութիւն մը անցուցած էր:

Հրանդ զիս տեսնելով անկողնին մէջ շտկուելու ճիգ մը ըրաւ, ու իրր թէ իր հին մէկ բարեկամը եղած ըլլայի, ժպտագին ըսաւ.

— Ուրոխ եմ որ յանձին ձեր ճշմարտիտ բարեկամ մը գտայ... Երբէք չէի յուսար որ նամակս ըստանալնուդ պէս պիտի բարեհաճէիք ինծի այցելել... Խնդրեմ նստեցէ՛ք:

— Բայց ի՞նչ ունիք, ըսի աթոռ մը առնելով և իր մօտ նստելով:

— Պարզապէս պաղառութիւն մը... Ձեզի այցելած օրս օղը ցուրտ էր... Կ'երեւի թէ մեցուցած եմ... Հիմա այլեւս հանգիստ եմ, բժիշկները պատուիրեցին չաբաթ մըն ալ անկողնէն դուրս չելլել:

— Շատ լաւ կ'ընէք, արդէն օդերն ալ շատ աննպաստ են... Քառասուն տարիէ ի վեր չպատահած ձմեռ մը ունեցանք այս տարի:

— Այո, լրագիրներէն տեղեկացայ... Գիշեր մըն ալ Գատը-Գիւղի շոգենաւերը չեն բռնած... Դուք ի՞նչ ըրիք այդ գիշեր...:

— Այդ գիշեր, հոս ձեզի մօտ, ինծի համար շատ յարգելի անձնաւորութեան մը տունը անցուցի...

— Մե՛ղք որ ուշ ծանօթացանք իրարու... Ասկէ ետքը եթէ այդպիսի բան մը պատահի, իմ տունս միշտ բաց է ձեր առջեւ, բարեկամս... Այս յարկաբաժինը ամբողջ իմ արամադրութեանս տակ է... Ամէն անգամ որ կը փափաքիք ինծի այցելել, հոս պիտի գտնէք միշտ ջերմ ընդունելութիւն և անկեղծ բարեկամ մը:

— Շատ ազնիւ էք, շնորհակալ եմ, ըսի: Ու պահ մը լռութենէ ետք հետաքրքրութեամբ հարցուցի.

— Հոս մինա՞կը կը բնակիք, հայր, մայր, քոյր, եղբայր, մէկը չունի՞ք:

— Բարիզ ամուսնացած քոյր մը ունիմ միայն... Հայրս փոքր տարիքիս, իսկ մայրս 7—8 տարի առաջ մեռած է:

— Ըսել է այս տանը մէջ մինակ էք...

— Ծեր օպասուհի մը կայ որ թէ կերակուրս կ'եփէ՛՛. թէ գործերս կը տեսնէ... Հիւանդանոցէն կուգայ զիս խնամելու համար... Դժուար բան է ամուրի կեանքը... Որքա՛ն փափաքեցայ ամուսնանալ ընտանիք կազմել, բայց Աստուած շատ տեսաւ...

Ես որչա՛փ կը խուսափէի նիւթը հոն բերելէ կը տեսնէի որ Հրանդ մեծ փափաք մը ունէր իր ցաւերը ինծի պատմելու: Զուգելով անցեալը քրքրել ես

կը խօսէի նորէն սարէն ու ձորէն, բայց Հրանդին ամբողջ միտքը այդ կէտին շուրջ կեդրոնացած էր, ու վերջապէս խօսքը իսկական նիւթին բերելով՝

— Ձէք կրնար երեւակայել, ըսաւ, որքա՛ն կը սիրէի Զիւնը, և խորհի՛լ որ ես եղայ իր մահուան պատճառը... Ու սրտի խորերէն խուլ հառաջանք մը արձակելէ ետք սկսաւ խորունկ մտածել։

— Հրանդ, ըսի բարեկամական և միեւնոյն ատեն յանդիմանական շեշտով մը, խնդրեմ տղայ մի՛ ըլլար... Խելքդ միտքդ եթէ անոր տալու ըլլաս, անկողինէն դեռ չես կրնար ելլել... Միտքարուէ՛ և մոռցի՛ր անցեալը...

— Ինչպէ՞ս մոռնամ, եղբայր, ինչպէ՞ս միտքարուիմ, երբ այդքան կսկծալի խղճի խայթ մը ունիմ կուրծքիս տակ։ Ոճրագործ մը միթէ կրնա՞յ իր ոճիւրը մոռնալ. ես ոճրագործ մըն եմ, այդ աղջկան բարոյական ոճրագործը... Ձէք գիտեր որչա՛փ չարչարեցի զինքը, որչա՛փ հալածեցի, կոյր նախանձէ մղուած՝ անիրաւ տեղը ի՛նչ տանջանքներ տուի անոր... Երեւակայեցէ՛ք որ երբ ես այսպէս կը տանջէի զինքը, ան կը սիրէր զիս և մեռնելու ատեն իմ անունս միայն ունէր չրթներուն վրայ... Դուք լսեցիք իմ անունս տալը, այնպէս չէ՞...

— Այո՛, լսեցի, երկու անգամ հեղձամղձուկ ձայնով մը որ դեռ կը հնչէ ականջներուս մէջ։

— Աւաղ... Ըսաւ ու ձեռքը ճակտին զարնելով՝ սկսաւ արտասուել։

— Հրանդ, ըսի, դարձեալ կէս յանդիմանական շեշտով մը, իրաւ տղայ ես... Լաւ չես ըներ այսպէս ինքզինքդ յուզելով, դուն որ վտանգաւոր հիւանդութիւն մը անցուցած ես... Եթէ այսպէս շարունակես, կը ցաւիմ խոտտովանելու որ վերջին անգամ ըլլալով պիտի տեսնես զիս, որովհետեւ կը տեսնեմ որ իմ

ներկայութիւնս տխուր յիշատակներ կ'արթնցնենքու մէջդ... Լաւ է որ այս նիւթին շուրջ չխօսինք այլեւս...

— Չխօսինք, ըսաւ, բայց ձեռքս չէ՛։

Նոյն միջոցին հիւանդապահուհին ներս մտած էր ու սեղանին վրայի Եամացոյցին նայելով՝

— Դեղերնիդ առնելու ատենն է, ըսաւ, կուզէ՞ք որ տամ։

— Այո՛, տուէ՛ք, ըսաւ Հրանդ, ձեռքի թաշիւնակովը աչքերը սրբելով, մինչ հիւանդապահուհին կռնակը դարձուցած՝ սրուակէ մը քանի մը կաթիլ հեղուկ կը կաթեցնէր գաւաթ մը ջուրին մէջ։

Հիւանդապահուհին դեղը պատրաստելէ ետք, գաւաթը տուաւ Հրանդին, որ ումպով մը պարպեց պարունակութիւնը ու սկսաւ ծամածուծութիւններ ընել։ Օգտուելով այդ առիթէն, խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար։

— Լեղի է, հարցուցի։

— Այո՛, շատ լեղի, սրտխառնուող բան մը, ըսաւ Հրանդ դէմքը թթուեցնելով՝ Լաւ է որ չհնարէին, թո՛ղ պակաս ըլլար...

— Բայց դուք, երբոր հիւանդներուն դեղագիր կը գրէք, երբէք չէք մտածեր թէ որչա՛փ դժուար է անոր գործածութիւնը... Ըսի ծիծաղելով հիմա ձեր մարմնոյն վրայ փորձեցէք այդ դեղերը, ապագային նուազ պահանջկոտ կ'ըլլաք...

— Բժշկութիւնը, ըսաւ Հրանդ երկու ճամբայ չունի. գիտութիւնը ինչ որ կը հրամայէ զայն մարդկութեան պարտադրելէ դատ ուրիշ միջոց չունինք, մնաց որ, աւելցուց քիչ յետոյ, իմ մասնագիտութիւնս վիրաբուժութիւն է։

— Ալ աւելի գէշ, ըսի ծիծաղելով, որովհետեւ ձեր միւս արուեստակիցները գոնէ կը բուսկանանան

իրենց հիւանդներուն լեղի և անհամ դեղեր տալով, մինչդեռ դուք, վիրաբոյժներդ, դանակը ձեռքերնիդ կ'առնէք ու անխնայ հազար կտոր կ'ընէք հիւանդները...

— Բժշկութեան նպատակը տառապող մարդկութեան ծառայել է, ըսաւ վիրաբոյժ բարեկամս, մենք մեր ձեռքէն եկած չափովը մեր պարտականութիւնը կը կատարենք... Թէեւ մեր մէջ ալ հիւանդները կամ ողջերը ակամայ անդիտ աշխարհ ղրկողներ ալ կը գտնուին...

Հրանդ խօսակցութեան նիւթը դարձեալ հոն կը բերէր: Բարեբաղդաբար նոյն միջոցին սենեակին դուռը բացուելով հիւանդապահուհին գարձեալ, ներս մտաւ, այս անգամ տարիքոտ անձնաւորութեան մը հետ:

Հրանդ իսկոյն խօսակցութեան նիւթը փոխելով ներս մտնող տարիքոտ մարդուն դարձաւ ու ինծի ներկայացնելով զայն, ըսաւ.

— Ահաւասիկ անհամ դեղեր տուող տօքթէօրնեւրէն մէկը, կը ներկայացնեմ ձեզ... Պ. Տատրեան... Տօքթ. Արմէնեան:

— Ուրախ եմ, ըսի նորեկին ձեռքը սեղմելով:

Ու մեր նոր բարեկամին հետ ալ բաւական ատեն խօսակցելէ ետք, հրաժեշտ առնելով մեկնեցայ:

Անկէ յետոյ շաբաթը երկու անգամ իրիկունները կ'այցելէի Հրանդին և ամէն օր ալ հեռաձայնով իր քրպէսութիւնը կը հարցնէի: Ծնորհիւ բժիշկներուն և հիւանդապահուհի տիկին Արաքսիի անձնուէր խնամքներուն Հրանդ հնազանդէ կ'ապաքինէր, և քանի օրերը կ'անցէին մեր բարեկամութիւնը այդ համեմատութեամբ կը զարգանար և անկեղծ սիրով մը կը կապուէինք իրարու հետ:

Հրանդ ինձմով գտած էր անկեղծ և անշահախնդիր բարեկամ մը, որուն կուզէր իր ցաւերը պատմել թեթեւալու համար. իսկ ես յանձն անոր գտած էի համեստ և զարգացած մտաւորական բարեկամ մը, որու նմաններուն մարդ հազուադիւտ օրէն կը հանդիպի կեանքին մէջ...

Դ.

ՓԱՐՆԱՆԱՅԻՆ առտու մը Հրանդը գտայ իրենց տան պարտեզին մէջ։ Թէեւ բժիշկները խոստացած էին զայն երկու շաբաթէն աղէկցնել, բայց իր ապաքինումը ամիսէ մը աւելի տեւած էր։ Այն օրը օդը քիչ մը գաղջ ըլլալուն համար, Հրանդ հագուելով պարտեզ իջած էր ու մասնաւորապէս դրուած կակուղ թիկնաթոռի մը վրայ բազմած՝ մտազբաղ կը դիտէր թիթեռնիկները, որոնք կը թռչտէին նորափըթիթ ծաղիկներուն շուրջ։ Բնութիւնը ցուրտ օրերու թմրութենէն արթնցած էր։ Թռչուններ զուարթ կը գեղգեղէին ծառերու ճիւղերու մէջ և քաղցր ու խորաթափանձ ջերմութիւն մը կը մաղուէր երկնքէն։

Բարեկամս գաղջ արեւուն դիմաց նստած, և մտածումներու մէջ խորասուզուած, կարծես մոռցած էր երկիրը, ուր ինք կ'ապրէր, Ան չլսեց ոտնաձայնս երբ կը յառաջանայի խճուղիին վրայ, բայց երբ գետնին վրայ տեսաւ շուքս, որ մինչեւ իր առջեւը կ'երկարէր, այն ատեն յանկարծ արթնցաւ իր տխուր մտածումներէն ու նշմարելով զիս, կարծես թէ կը սպասէր այցելութեանս։

— Ո՛հ, դուք է՞ք, ըսաւ, բարի եկաք։

— Աղւոր է այսօր բնութիւնը, ըսի, վար իջաք օ՞դ առնելու համար։

— Ի՛նչ ընեմ, եղբայր, երկու ամիս կայ որ չորս պատերուն մէջ բանտակուած հոգիս բերանս եկաւ...

Այսօր երբ պատուհանէս տեսայ գարնանային առաջին արեւը, չկրցայ դիմանալ, հագուեցայ ու վար իջայ։

— Բայց ուշադրութիւն ընելու էք որ ինքզինքնիդ չմտեցնէք, որովհետեւ հիւանդութենէ դեռ նոր ելաք... ըսի։

— Ո՛չ, օդը տաք է, պատասխանեց Հրանդ, ու պահ մը լռութենէ ետք աւելցուց՝ մտեցնեմ իսկ ի՞նչ կ'ըլլայ, կենդանի դիակ մըն ալ կը պակսի աշխարհիս վրայէն...

Աչքիս պոչովը կը դիտէի Հրանդը։ Հակառակ որ երկու երկար ամիսներ անցած էին Սիրանի աղետալի մահէն ի վեր, ժամանակը ոչ մէկ բան կրցած էր փոխել անոր հոգեկան վիճակին մէջ։ Այն ատեն ի՞նչ մտասեւեռում որ կը հալածէր զինքը, այսօր դարձեալ միեւնոյն մտասեւեռումէ կը տառապէր... Եւ երբ այսպէս կարեկցաբար կը դիտէի զինքը, Հրանդ զգալով, նայուածքներուս իր վրայ սեւեռած ըլլալը, գլուխը վերցուց ու աչքերուս մէջ նայելով։

— Դո՛ւք սիրահարուած է՞ք երբէք, հարցուց։

— Ինչո՞ւ հարցուցիք։

— Պարզապէս հետաքրքրութեան համար։

— Ո՛չ, չեմ սիրահարուած...

— Ու եւ խղճի խայթ ունի՞ք ձեր կուրծքին տակ։

— Ո՛չ, չունիմ։

— Հիմա կը հասկնամ թէ, ինչո՞ւ չէք կրնար ըմբռնել իմ հոգեկան վիճակս... Բարեկամս, ես միայն սիրահարութեան ախտէն չեմ վարակուած... Իմ հոգիս կը տառապի ո՛չ թէ անոր համար որ իմ սիրած կինս մեռած է, այլ՝ անոր համար որ ես զայն մեռցուցած եմ։ Կը տառապիմ թէ՛ սիրոյս համար և թէ՛ անարդարութեանս համար... Ու երբ կը մտաբերեմ իր անմեղութիւնը, ինձի հանդէպ իր ունեցած

սէրը... Այն ատեն սրտիս վրայ ծանրութիւն մը կ'իջնէ, կը ճնշէ, կը ճնշէ զիս խենթեցնելու աստիճան...: Եթէ ձեզի հասկցնեմ իմ յարաբերութիւնս ներս Սիրանին հետ, այն ատեն պիտի հասկնաք և իրաւունք պիտի տաք ինծի...:

— Բայց խնդրե՛մ, ըօր, անցեալը յուզելով չգրգռէք ձեր վերքերը... Թողէ՛ք որ անոնք սպիանան... Ժամանակը վերանոգիչ է:

— Ո՛հ, ըսաւ Հրանդ տխուր շնչտով մը, իմ վերքերս չեն բուժուիր, նոյն իսկ եթէ հարիւր տարի անցնին վրայէն...: Վէրքը ծածկելով ինքնիրէն չ'աղէկնար, եթէ անոր փտած մասերը կտրելով դուրս չհանենք ու լաւ մը չարիւնենք...: Ես այսօր քեզի պիտի պատմեմ Սիրանին պատմութիւնը...: Ինչպէս որ մեղաւոր մը իր յանցանքները խոստովանելով թեթեւութիւն մը կը զգայ սրտին վրայ, անանկ ալ ես չպիտի կրնամ աղատիլ իմ հոգեկան տանջանքներէս եթէ ձեզի չպատմեմ իմ ամբողջ մեղքերս...: Նստեցէ՛ք դիմացս... Թերեւս դուք պիտի գտնաք իմ ընթացքիս մէջ քանի մը արդարանալի կէտեր ու ես պիտի մխիթարուիմ անով... Ուրեմն արիւնենք սա վերքս... Թերեւս կը բուժուիմ անկէ:

Հետաքրքիր էի Սիրանի պատմութիւնը իմանալու, ուստի հնազանդեցայ բարեկամիս:

Երբ նստայ արեւու ճառագայթներէն տաքցած նստարանին վրայ, Հրանդ իր թիկնաթոռը քաշեց իմինիս դէմ, պահ մը լուռ մտածեց, դէպքերը իր մաքին մէջ լաւ մը դասաւորելու համար ու ի վերջոյ գլուխը վերցուց և լուռութիւնը խզելով՝

— Որպէս զի լաւ հասկնաք պատմութիւնս, ըսաւ, ես ձեզի հինգ տարի ետ պիտի տանիմ:

.

Այն ատեն ես բժշկական վարժարան ուսանող էի և կը բնակէի հանդուցեալ մօրս և քրոջս հետ — որ այդ միջոցին դեռ չէր ամուսնացած — սա ետեւի փոշոցը համետ տնակէ մը մէջ:

Ամէն առտու որ դպրոց երթալու համար մեր այս պողոտան կուգայի հանրակառքը առնելու, կայարանը սպասած ատենս երբեմն ականջիս կը հասնէր քաղցր նուագի մը ձայնը... ու մինչ օքանչացած՝ գլուխս կը վերցնէի դիմացի հոյակապ բնակարանին երկրորդ յարկը, հանրակառքեր ետեւէ ետեւ կ'անցնէին առջեւէս... Ժամերը կը սահէին, և ես լուռ չէի ուսնենար:

Բայց ես չէի միշտակ սպասողը. ինծի պէս շատեր լսելով դաշնակին քաղցր ձայնը ակամայ կանգ կ'առնէին ճամբուն մէջտեղը, ու զմայլած և յափշտակուած մտիկ ընելէ ետք, կը շարունակէին իրենց ճամբան, օրհնելով այն մատները, որոնք այնքան մեղմ կը սուրային ստեղնաշարին վրայ:

Ուշադրութիւն ըրած էի, այն միջոցին որ նուազը կը լսուէր, երկրորդ յարկի սենեակին պատուհանին առջև ո՛չ ոք կը նշմարուէր, բայց երբ դաշնակի ձայն չկար, այն ատեն ծաղկամաններու ետին կը նշմարուէր հրապուրիչ դէմք մը, որ կամ արեւուն կը ժպտէր և կամ գրքի մը կամ ձեռագործի մը վրայ հակած՝ զբաղած կ'երեւէր:

Իրիկունները դպրոցէն վերադարձիս՝ երբ հանրակառքէն կ'իջնէի, առաջին գործս կ'ըլլար գլուխս վերցընել ու գիտել այն պատուհանը, որ առտուները այնքան գեղեցիկ դէմք մը կը շրջանակէր: Այն ատեն լոյսը վարած կ'ըլլար սենեակին մէջ, վարագոյրները

իջած, ու դաշնակի անուշ ձայնը իր քաղցր մեղեդիներով կը թրթռար օդին մէջ: Երբեմն սիրուն կնռջական ձայն մըն ալ կ'ընկերանար անոր: Փողոցին մէջ կանգ առած՝ հիացումով կ'ունկնդրէի մինչև նուագին աւարտումը: Երբ նուագը կը դադրէր, սիրտս կը ճշուէր ու կը սպասէի որ դարձեալ սկսէր. բայց երբ սենեակին լոյսն ալ կը մարէր, այն ատեն զխիկոր կը քալէի ճամբաս... ու փողոցին անկիւնը դառնալու ատեն ականարկ մըն ալ նետելէ ետք այն պատահանին ուր կարծես հոգիս կը թելածէր, տխուր կը վերադառնայի տուն, անհամբեր սպասելով անտուան որ դարձեալ երթայի տեսնելու ճերմակ շուշաններու ետին Սիրանին պաշտելի դէմքը:

Այո՛, Սիրանն էր որ կը բնակէր այդ տան մէջ իր սիրելի ծնողացը և դաստիարակուհիին հետ: Երջանիկ ընտանիք մըն էին անոնք: Հայրը հրապարակի վրայ ծանօթ սեղանաւոր Ալթունեան, որ օակարանական գործառնութեամբ ահագին դրամ վաստկած ու բարեկեցիկ ընտանիք մը կազմած էր: Մայրը՝ ազնիւ ընտանիքէ մը սերած — հուշակաւոր ամիրայի մը գերդաստանէն, շատ համակրելի տիկին մըն էր, որուն վրայ սքանչացումով կը խօսէին Պոլսահայ բարձր դասու մէջ: Իսկ Սիրան, անդրիական գօլէժէն շրջանաւարտ՝ շատ զարգացած և կրթեալ աղջիկ մը, որքա՛ն ազնիւ, այնքա՛ն համեստ և բարի, որուն սիրտը միշտ կը բաբախէր տկարին և անզօրին համար: Սիրան երբեք չէր զլանար իր թանկագին օժանդակութիւնը բարեգործական ձեռնաշնորհներու և երբեմն ալ սիրով իր մասնակցութիւնը կը բերէր թաղային հանգէսներուն՝ իր քնքոշ մատներով նուագելով ընտիր կտորներ դաշնակին վրայ:

Հոն՝ ուր Սիրան կար, մեծ ուրախութիւն և ոգեւորութիւն կը տիրէր: Թաղին փոքրիկները սիրուն

հրեշտակ կը կոչէին զայն, և արդարեւ Սիրան հրեշտակ մըն էր որբին ու աղքատին, այրիին ու հիւանդին համար. թաղին մէջը չկար մէկը որ չի ճանչնար, չի յարգեր և չի սիրեր զայն... Ամէն անգամ որ իր պարզ շրջագոյնով փողոցէն կ'անցնէր, մարդիկ հիացմամբ կը դիտէին այդ աղջիկը, որ իր կանացի կատարեալ շնորհներուն կը միացնէր նաև մարմնական անթերի գեղեցկութիւն, մեծ նրբամտութիւն. վայելչութիւն և ճաշակ:

Սիրան համակ սէր էր, անսպառ ժպիտ, անբիծ շուշան մը, քաղցր հրեշտակ մը եւ որ կեանք եւ զուարթութիւն կը սփռէ իր շուրջիններուն:

Կ'ըսէին թէ Սիրան մեծ եղբայր մըն ալ ունէր, Սահակ անուէնով, ուսանող Եւրոպայի չեմ գիտեր ո՛ր համալսարանին մէջ: Ան տարւոյն տասներկու ամիսը դուրսն էր... ու փոխանակ դպրոց յաճախելու՝ իր կեանքին մեծագոյն մասը կ'անցընէր ճամբորդութիւններ կատարելով եւ հօրմէն ղրկուած զրամները մօխելով Բարիզի, Նիսի, Մօնթէքաբլօյի եւ այլ հաճոյքի վայրերու մէջ:

Կ'ըսէին թէ Սահակ շրջապատուած կեղծաւոր եւ սնապաշտ բարեկամներէ, սպառնալիքով ահագին դրամ կը քաշէր իր հօրմէն եւ զանոնք մէկ գիշերուան մէջ կը վատնէր բախտախաղի և գինիի սեղաններուն շուրջ... Թէ՛ հայրը գիտնալով հանդերձ իր որդւոյն այդ շուռտ եւ անհաշիւ կեանքը, միշտ անոր դրամ կը ղրկէր, որպէս զի Պոլիս չգար ու իրենց ընտանեկան խաղաղ մթնոլորտը չի խանգարեր...

Վերջապէս Սահակի մասին շատ մը զրոյցներ կը շրջէին, որոնց մէկ մասը կրնար չափազանցութիւններ ըլլալ, այսու հանդերձ դարձեալ իրականութիւն մը կար այս ըսուածներուն մէջ, թէ եւ անոնց բոլորն ալ իրականութիւն ըլլային, արատ մը չէին կրնար բե-

րել Ալթունեան ընտանիքի բարի համբաւին, այնքան
այդ ընտանիքը մաքուր եւ պատուաւոր ճանչցուած
էր Պոլսոյ բարձր դասու շրջանակներու մէջ:

Ահա՛ ինչ որ գիտէի այդ ընտանիքի մասին հե-
ռուէն հեռու ստացած տեղեկութիւններէս գտելով:
Երջանիկ եւ հարուստ, պատուաւոր եւ բարեկեցիկ,
աղնուական ընտանիք մը:

Օր մը սակայն սեւ ամպեր կը ծածկէին այս եր-
ջանիկ բոյնին պայծառ հորիզոնը:

Սահակ, որ ցոր եւ զեղիս կեանքի մը բաւիղնե-
րուն մէջ նետուած՝ տարիներ անընդհատ կ'ապրէր
Մօնմարթրի գոհներուն մէջ ճաշակելով մեղքի եւ
վայելքի թունաւոր անուշութիւնը, օր մը մեծ պարտք
մը թողլով Բարիզէն փախած էր ու Զուիցերիական
սահմանագլուխը անցնելու ատեն ոստիկանութեան
կողմէ ձերբակալուելով բանտարկուած:

Տիար Ալթունեան լսելով իր որդւոյն բանտար-
կութեան լուրը, սաստիկ կ'ազդուէր, եւ որպէս զի
իր ընտանեկան մաքուր համբաւին ու եւ արատ չի-
զար, անմիջապէս մեծկակ գումար մը ղրկելով կ'ըս-
տանար իր զաւկին ազատութիւնը եւ զայն Պոլիս, իր
քովը բերել կուտար:

Սահակ Պոլիս վերադարձին զգաստացած կ'երե-
ւեր. հարուածը որ ընդունած էր՝ խելքը գլուխը բե-
րած էր, եւ այնքան զղջացած էր որ, հայրը ուրա-
խութեամբ իր գործին մէջ կ'առնէր զայն, որպէս զի
միշտ աչքին առջեւ ունենար ու նոր սայթաքումնե-
րու եւ գայթակղութիւններու տեղի չտար:

Սահակ հազիւ ամիս մը կրցած էր շարունակել
գործը: Կիրքի, շուայտութեան եւ խնճոյքի վարժուած
իր մարմինը չէր կրնար տոկալ գործի սեղմումներուն
եւ հաշիւներուն, եւ ահա՛ օր մըն ալ իր հօր ամբողջ
հարստութիւնը առնելով կը փախչէր Եւրոպա, այս

անդամ ալ Ռուս գեղուհիի մը հետ:

Հայրը լսելով իր որդւոյն փախուստը, կաթուա-
ծահար կ'իյնար գրասենեակին մէջ ու կառքով զայն
կը փոխադրէին տունը: Խեղճ մայրը եւ քոյրը իզո՛ւր
նամակներ կը գրէին փախստական զաւկին, պաղա-
տելով որ վերադառնար կամ գոնէ կողոպտուած հա-
րստութեան մէկ մասը ղրկէր իրենց... Բայց ո՛չ
մէկ պատասխան:

Սրբկան անխնայ կը վատնէր դրամները ու մինչ
իւր գողցած հարստութիւնը կը հալէր կիրքի եւ շուայ-
տութեան խնճոյքներու մէջ, անդին պարտատէրներ
կը պաշարէին հայրական տունը եւ վաշխառուներ
կ'երթային, կուգային Ալթունեանի սնանկութիւնը
պահանջելով, որպէս զի այդպէսով կ'սրենային տիրա-
նալ գոնէ տան եւ կարասիներուն:

Եւ ահա գիշեր մըն ալ ամբողջ թաղը սարսափի
մէջ կ'արթնար...

Ալթունեան իր տան վերի յարկը, ատրճանակի
հարուածով մը գանկը պայթեցնելով անձնասպան
եղած էր...

Այսպիսի մեծ եւ պատուաւոր վաճառականի մը կրս-
կըծալի մահը խոր սուգի կը մատնէր ամբողջ հրա-
պարակը ու օրերով եւ շաբաթներով մամուլ եւ բարձր
շրջանակներու մէջ մեկնութեանց եւ խօսակցութեանց
նիւթ կը հայթայթէր: Ի վերջոյ ժամանակը կ'անցնէր,
աւելի մեծ գայթակղութիւններ տեղի կ'ունենային
ու ամէն ինչ մոռացութեան մէջ կը թաղուէր...

Երբ հանրակառքին կը սպասէի, այլեւս ո՛չ մէկ
նուազի ձայն կը լսէի այդ հոյակապ տան երկրորդ
յարկէն: Պլպուլը լռած էր. ծաղիկները թռչած...
Վարագոյրները միշտ գոց՝ կարծես գերեզմանի մը
կափարիչներու նման իջած էին սգաւոր հողիներու
վրայ:

Կ'ըօէին թէ մայր ու աղջիկ ամչնալով մարդու երես տեսնելէ, տան ետեւի մէկ սենեակը քաշուած կ'ապրէին ճգնաւորներու պէս: Օր մըն ալ սակայն, պարտաւէրները եկած՝ գրաւած էին տունը, աճուրդի հանած բոլոր կարասիները ու մայր և աղջիկ լքելով իրենց բոյնը լալով մեկնած էին անորոշ ուղղութեամբ:

Անկէ յետոյ ո'չ ոք զանոնք տեսած ու իրենց մասին բան մը լսած էր: Անառակ և անիծեալ զաւկի մը երեսէն ամբողջ ընտանիք մը կործանած էր, բոյն մը աւրուած... Ու անոր բնակիչները կեանքի փոթորիկէն տարուած՝ յարդի շիւղերու պէս ո'վ զիտէ ո'ր սարերուն վրայ նետուած էին...:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Ե.

ԵՍ յաջորդ տարին բժշկական վարժարանը աւարտելով, օգնական վիրաբոյժի պաշտօնով Ազգ. Հիւանդանոց մտած էի, երեք տարի սթաժ ընելու և միեւնոյն ատեն ամբարած գիտութեան պաշարէս ազգիս տառապեալներուն բաժին մը հանելու համար:

Հիւանդանոց մտնելէս երկու տարի ետք, 1927 ի վերջերը ինծի կընտրւայանար սեւեր հագած դեռատի օրիորդ մը՝ աժգոյն և ընկճուած երեւոյթով: Սիրանի դիմագծերը որքան ալ լաւ նկարուած ըլլային յիշողութեանս մէջ, այս ժամանակամիջոցին՝ հեազհետէ ջնջուած էր անկէ, ազոտ հետք մը թողլով-միայն... և երբէք մտքէս չէր անցնէր թէ այս տխուր և ընկճուած մարմինը ատենօք ուրախ երգող այդ սոխակինը կրնար ըլլալ:

Եւ սակայն առաջին անգէն՝ Սիրան վերակենդանացած էր աչքիս առջեւ: Խեղճ աղջիկ... Ո՞վ գիտէ ինչ եղած էր այդ աղետէն ետք... Ո՞վ գիտէ սեւ բախտը և անողոք ճակատագիրը ո՞ր կողմ նետած էր զինքը... Այն կինը՝ որ փարթամ կեանքի մը

հազարումէկ ճոխութիւններու վարժուած էր, ո՛վ գիտէ, հիմա ո՛ւր և ի՛նչ չարքաշ կեանք մը կ'անցընէր: Թերեւս սպասուհի մը եղած էր, թերեւս լուսարարուհի... Թերեւս ձեռագործ կը բանէր ու օրնի բուն ասեղին վրայ հակած՝ տեսողութիւնը կորսնցուցած էր...

Այսպիսի թշուառներուն վրայ միշտ կը մեղքանային... տեսնելով դիմացս այս տխեղձ աղջիկը՝ որ Սիրանը կը յիշեցնէր ինծի, կարեկցութեամբ մը կը հարցնէի իրեն թէ ի՛նչ կուզէր:

Երիտասարդ այցելուհիս որ իմ ներկայութեանս կարմրած էր, ամօթխածութեամբ մը զրպանէն թուղթ մը կը հանէր ու պատասխանի տեղ ինծի կը ներկայացնէր:

Գում գարուի Թաղ. Խորհրդի ինծի ծանօթ մէկ անդամին կողմէ գրուած յանձնարարագիր մըն էր և որ Թաղ. Խորհուրդի կնիքով՝ պաշտօնական վկայականի մը հանգամանքը առած էր:

Բարեկամս այս թուղթով Սիրվարդը — այսպէս էր օրիորդին անունը — ինծի կը յանձնարարէր իրեն պատուաւոր և գործունեայ աղջիկ մը, որ տարիէ մը ի վեր իր մայրը կորսնցուցած, որք և անօգնական մնացած էր, և այժմ յանձնառու էր հիւանդանոցին մէջ ընելու, ի՛նչ գործ որ յարմար դատէին իրեն:

«Օրիորդը ամէն կերպով վստահելի է, կը գրէր բարեկամս իր նամակին վերջաւորութեանը մէջ, ամէն տեսակ պաշտօն օրիորդ և խղճամութեամբ կրօնայ կատարել... Եթէ կարելի է իրեն հիւանդապահուհիի պաշտօն տուէք... Արդէն իր փափափածն ալ ան է»... եւ այլն:

Յանձնարարագրին աւարտումէն ետք գլուխս վեր առնելով հարցուցի գեղանի կնոջ, որ շնորհալի կերպով մը կայնած էր դիմացս:

— Հիւանդապահուհիի պաշտօն կը փնտռէք...

— Այո՛,

Այս բառը արտասանելու ատեն այցելուհիս ամօթէն գլուխը վար կախած էր, ու այնպիսի շեշտով մը կ'ըսէր որ կարծէս թէ կտոր մը հաց կը մուրար:

Սիրվարդ այդ «Այո»ն արտասանելու ատեն իր ամբողջ կորովն ու հրապոյրը պահած էր չմերժուելու համար, ու այդպիսի քաղցր շեշտով մը հնչուած «այո»ին կարելի չէր «ո՛չ» պատասխանել: Ժխտական պատասխանը լաւ գիտէի որ այդ յուսահատ աղջկան մահաւճիւրը պիտի ըլլար:

— Ո՛վ գիտէ, կ'ըսէի իջնիրէնս, երբ կտոր մը հացի համար մինչեւ հոս կուգայ և յանձնառու կ'ըլլայ հիւանդներ տեսնելու, ի՛նչ չքաւորութեան մէջ ինկած է... Ո՛վ գիտէ ի՛նչ դժբաղդութիւններ տեսած է: Մերժել իր խնդրանքը, զրկել զայն օգնութենէ և ապաստանէ, անոր կորուստին պատճառ ըլլալ էր:

Այս խորհրդածութիւնները ընելով՝ աչքիս պոչովը կը դիտէի այն օրիորդը, որ դիմացս կայնած կը սպասէր բերնէս ելլելիք վճիռին: Այդ միջոցին Սիրվարդ աչքիս կ'երեւէր կեանքէ յուսահատած և յուսալքուած էակ մը, որ բոլոր գործերուն մէջ ձախողած՝ իր վերջին խաղը կը խաղար: Զայն մերժել կը նշանակէր մահաւճիւրը արձակել...:

Ու քանի կը դիտէի իր գեղեցիկ և նուրը հասակը, իր աժգոյն վայելուչ դէմքը, ինքնիրէնս կ'ըսէի թէ՛ ինչե՛ր չէր կրնար ընել այդպիսի հրապուրիչ գեղեցկութեան մը տէր եղող մէկը...

Մինչեւ հոս եկած, ու ազդին դուռը ամիս առած, յանձնառու ամէն աշխատանքի, այդ կը նշանակէր թէ Սիրվարդ պատուաւոր աղջիկ մըն էր ու մէկը այն հազուադիւս ախպարներէն, որոնք վճռած

են ապրիլ ամէն գնով, իրենց պատուով ու ճակտի քրտինքով...

— Արդէն իր դէմքին գեղեցկութիւնն ու ազնուութիւնը գրաւական մըն է իր նկարագրին անբըծութեան, ըսի ինքնիրենս: Հարկ չկար այս վկայականին, առանց անոր ալ եթէ եկած ըլլար, չպիտի կրնայի զինքը մերժել... Ուստի ձեռքիս մէջ գտնուող թուղթը սեղանին վրայ նետելով՝

— Վայրկեան մը սպասեցէ՛ք, ըսի իրեն ու աթոռ մը ցուցնելով դուրս ելայ տնօրէնին հետ խորհրդակցելու համար:

Սիրվարդ շնորհակալութեամբ ընդունեց առաջարկս ու երբ ես կը հեռանայի նրբանցքին մէջ, կը լսէի որ չոր հազ մը կը ցնցէր խեղճ աղջիկը:

Հինգ վայրկեան լեռոյ ամէն ինչ կարգադրուած վերադարձած էի: Սիրվարդ արդէն կռահած էր իր ձեռնարկին յաջողութիւնը երբ զինքը չմերժելով՝ թողած էի որ նստէր, ուստի երբ ներս մտնելու առնն ուրախութենէ ճառագայթող դէմքս տեսաւ, ժպիտով մը ոտքի ելաւ, ու կարծես եղբայր մըն էր որ կուգար իր ձեռքէն բռնելու, անանկ մը նայեցաւ աչքերուս մէջ որ իսկոյն «Ձեր խնդրանքը ընդունուած է» ըսի, վայրկեան մը առաջ իրեն բարի լուրը աւետելու համար:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Սիրվարդ քնքուշ շեշտով մը, և եթէ ամօթխածութիւնը չարգիլէր զինքը այդ վայրկեանին ոտքերուս առջեւ պիտի ծնրադրէր, ձեռքերս ու ոտքերս համբուրելու համար:

— Շնորհակալութեան հարկ չկայ, ըսի, ես ձեզի աւելի բան չըրի, պարզապէս պարտականութիւնս կատարեցի:

Այս խօսքին վրայ Սիրվարդ խուլ հառաջանք մը արձակեց, ու ըսաւ:

— Ձեր ըրածը եղբայր մը չընէր:

— Բայց իմ ըրածս ինչ է որ, ըսի, տեսնե՛նք պիտի ընդունի՞ք գտած պաշտօնս:

— Ինծի պատասպարեցէ՛ք հոս, ի՛նչ որ կ'առաջարկէք կ'ընդունիմ, ըսաւ այնպիսի յուսահատական շեշտով մը որ մարդուն սիրտը պատառ պատառ կ'ընէր: Թոքոխտաւորներու յարկաբաժինը, ուրկէ գիշերապահուհիները շարունակ կը փախչէին... պարապ տեղ մը կար, և երբ կը յայտնէի իրեն իր կատարելիք պաշտօնը:

— Շատ լաւ, սիրով կ'ընդունիմ ըսաւ, անձնութիւնը թեամբ մը:

— Բայց գիտէ՛ք թէ ինչպի՛սի ծառայութիւն մը յանձն կ'առնէք, ըսի, վերջը չզղջա՛ք...

Ու իրեն նկարագրեցի այն խեղճ օրհասական հիւանդները որոնք գիշերները կը զառանցէին, ու մահուան հռնդիւններու մէջ իրենց անկողիները կ'աղաոտէին կամ գետինները կը թքնէին...

Սիրվարդ առանց զգուշացնելու այս պատկերէն կը յօժարէր հոն երթալ, անոնց նայիլ, անոնց զառանցանքներուն հսկել, անոնց տակերը մաքրել, կամ ձեռքերնէն բռնելով մինչեւ դուրս տանիլ... զանոնք պտտցնելու համար:

Երեւակայեցէ՛ք որ երբ մէկը սիրով այսպիսի պաշտօն մը կը ստանձնէր, ի՛նչ դժուարին կացութեան մը մատնուած էր:

— Ձեր ըրածը եղբայր մը չընէր, ըսաւ դարեալ, «եղբայր» բառին վրայ շեշտելով: Ձէք գիտեր, ի՛նչ նեղ դրութեան մէջ էի... Այս գիշեր պառկելիք տեղ ալ չունէի... Տանտէրս տեսնելով որ ամսականները չէի կրնար վճարել, այս օր գիտունէն դուրս նետած էր... Ձեր բարեկամը գթալով...

Արցունքի կայլակներ կը ցայտէին աչքերէն...

Ու չկրնալով խօսքը աւարտել յանկարծ ձեռքերը կը տանէր աչքերուն ու կը սկսէր արտասուել... Մինչ չոր հազ մը դարձեալ կը ցնցէր խեղճ աղջկը, փոթորիկի մը պէս որ կը ջանայ ամայի տունկ մը արմատախիլ ընել...

Սիրվարդ ամչնալով իմ ներկայութեանս եղած այս լացի ու հազի պոռթկումէն քիչ յետոյ գերագոյն ճիգով մը յաղթեց զանոնք ու արցունքոտ աչքերը վերցնելով.

— Ներեցէք ձեզի անհանգիստ ընելուս համար: Ըսաւ: Վիշտս այնքան մեծ է որ, երբեմն այսպէս անգուսպ փափաքը կուեննամ լալու և ողբալու:

Անկեղծ սրտէ մը բղխող այս յայտարարութեանց առջեւ, չուարած՝ համրի մը պէս լուռ մնացած էի:

Հինգ վայրկեանի չափ լուռ թիւն մը տիրեց մեր միջեւ: Օրիորդ Սիրվարդ գլուխը կախ յանցաւոր աշակերտի մը պէս կայնած էր դիմացս ու իր դիմագծերը այնքան շատ կը նմանէին Սիրանի որ յանկարծ գաղափար մը ծագեցաւ գլխուս մէջ, ու խօսակցութեան նիւթը փոխելով՝

— Կը ներէք, ըսի, վերջապէս տիրող հեգեմաշ լուռ թիւնը խզելով, ներքին անձկութիւնս փարատելու համար. դուք Նշանթաշի կողմերը բնակած էք...

Սիրվարդ այս հարցումս լսելով տարտաջ... Բայց իսկոյն պաղարիւնութիւնը գտնելով՝ պատասխանեց.

— Ո՛չ... Ինչո՞ւ հարցուցիք...

— Պարզապէս հետաքրքրութիւն մը, ըսի, ասկէ 4—5 տարի առաջ այդ կողմերը օրիորդ մը ճանչցած էի, ձեզ անոր նմանցուցի...

— Կրնայ ըլլալ... Խոստովանեցաւ կարմրելով...

— Արդեօք դուք ալ կը ճանչնա՞ք Օր. Ալթունսեան անունով մէկը...

— Ո՛չ, չեմ ճանչնար:

— Չճանչնաք ալ, ըսի մտքէս, դուք անոր մէկ պատկերն էք, և ես ձեզի պիտի սիրեմ Սիրանի տեղ...

Ու զանգակին կոխելով ներկայացող ծառային ըսի:

— Տիկին արաքսին հոս դրկեցէ՛ք:

Քիչ յետոյ հիւանդապահուհիներու պետը Տիկին Արաքսի — որ հիմա կը տեսնէք մեր տունը — ներս մտաւ: Անոր ներկայացուցի Սիրվարդը ու պէտք եղած յանձնարարութիւնները ընելէ ետք, երբ երկու կիներ կը մեկնէին այն ատեն կը զգայի թէ կուրծքիս տակ բան մը կը խլրտար:

2.

ՀԱՐԱՆԳԱՆՈՅԻ մէջ բոլորը գոհ էին իրմէ:

Սիրվարդ մեծ անձնութիւններէ կը կատարէր իր պարտականութիւնը: Տիկին Արաքսի մեծ քրոջ մը պէս կը հսկէր վրան, միւս հիւանդապահուհիներն ալ նոյնպէս իբր քոյր սիրով կը վարուէին իրեն հետ:

Միայն խորհրդաւոր պարագայ մը որ զինքը կը շրջապատէր, իր ինքնութեան հարցն էր... Ո՞վ էր այն աղջկիկը... Ուրկէ՞ եկած էր և ինչո՞ւ...:

Ամէն մարդ որ կը տեսնէր անոր հրապուրելի գեղեցկութիւնը ինքն իրեն կ'ողջէր այդ հարցումները: Մէկը որ այսչափ գեղեցկութիւն ունէր, ի՞նչեր չէր կրնար ընել, և ո՞վ գիտէ ի՞նչեր չէր ըրած...:

Սիրվարդ իր խորհրդաւոր անցեալով և հրապուրելի գեղեցկութեամբ կը նմանէր վէպերու մէջ ապրող այն կիներուն, որոնք աշխարհի բոլոր ճոխութիւններէն յափրացած կամ սիրոյ մէջ յուսալքուած, կուռ օտաւայ փանք կը մտնեն իրենց փոթորկալից կեանքին միացեալ մասը խաղաղութեան մէջ անցընելու համար: Սիրվարդ իր տոգոյն եւ հիւծած գէմքով քիչ մը կը նմանէր այդ «օր տեսած» կիներու... և սակայն ո՛չ ոք կը համարձակէր այդ մասին խօսք բանալ ու ան գերեզմանային լուծութիւն կը պահէր իր անցեալին շուրջ:

Ամիս մը ետք սակայն պատահմամբ հանդիպեցայ Սիրվարդը ինծի յանձնարարող բարեկամիս, ու անկէ

իմացայ թէ Սիրվարդ զաղթականի մը աղջիկն էր ու երեք տարիէ ի վեր իրենց թաղը կը բնակէր մօրը հետ: Անցեալ տարի չքաւորութեան հետեւանքով մայրը, որ հիւանդակազմ էր, մեռած էր մինակ թողլով Սիրվարդը այս անհիւրնկալ աշխարհի մէջ...: Սիրվարդ որ պատուաւոր աղջիկ մըն էր, ձեռագործ բանելով կ'ապրէր... Կարգ մը սրիկաներ օգտուելով անոր անպաշտպան և թշուառ վիճակէն սկսած էին զինքը նեղել... Ի վերջոյ հկրնալով հանդուրժել այս անտանելի կեանքին, Սիրվարդ զիմած էր իրենց ու անոնք խղճաւոր իր վիճակին վրայ, ինծի յանձնարարած էին որպէս զի իբր հիւանդապահուհի զայն ընդունել տալով պատասպարէինք ազգին տան մէջ:

Երբ այս պատմութիւնը կը լսէի, Սիրվարդ աչքիս տարբեր էակ մը կը դառնար: Ի՞նչ անձնութիւնութիւն, ի՞նչ երկաթեայ կամք և ի՞նչ ամուր նկարագիր...:

Ան՝ հակառակ իր մինակութեան, հակառակ իր անպաշտպանութեան, հակառակ տկարութեան ու թշուառութեան, կաղնիի պէս աննկուն կեցած էր զինքը ցնցող կեանքի փոթորիկներու դէմ ու չէր փորձուած... Չէր յանձնուած... Չէր պարտուած:

Հակառակ իր այնքան գեղեցկութեան Սիրվարդ կրցած էր կուրծք տալ փչող հովերուն ու հիմա հիւանդանոցին մէջ ամենաստոր պաշտօնը սիրով կը կատարէր և ամէն տանջանք ու զրկանք աչքին կ'առնէր մի միայն իր պատուոյն և սիրոյն համար...:

Ես ինքս ալ թշուառութեան մէջ մեծցած էի: Մայրս գիշեր ցերեկ աշխատելով մեծցուցած խնամած էր զիս և քոյրս: Ան տատելով յոգնելով զիս դպրոց զրկած էր, քրոջս օժիտը պատրաստած... և գիշերներ ամբողջ անցուցած էինք անքուն, կէս կուշտ կէս անօթի...:

Շատ լաւ գիտնալուս համար թշուառութիւնը, ես միշտ համակրած եմ բախտազուրկներու, ու լսելով այս քաջարի հայուհիին պատմութիւնը, իմ մէջս սէր մը կը ծնէր հանդէպ այն աղջկան, որ մինակը կը պայքարէր կեանքի ձախորդութիւններու դէմ, անբիծ սէր մը՝ որ ժամանակին արթնցած էր Սիրանի նկատմամբ և որ յետոյ ժամանակ չէր ունեցած արծարծուելու...

Սիրվարդ ինծի համար Սիրան մըն էր։ Ո՛չ մէկ տարբերութիւն... Միևնոյն նկարը, միայն թէ առաջինը աւելի փայլուն, իսկ վերջինը քիչ մը աւելի թօշնած...

Սիրվարդը տեսնելով ես կը յիշէի իմ հին սէրս... Հին լուռ և համր սէրս...

Եթէ աս ան չէր իսկ, անոր մէկ պատկերն էր... և ի՞նչո՞ւ այդ պատկերին հին սէրը որ երբէք չէ արթնցած, աւելի ուժով կ'ընծիւղէր իմ մէջս և ես անով կը սիրէի Նշանթաշի այն բնակչուհին՝ որուն համար այնքան գիշերներ արթուն երազած էի...

Ահա Սիրան իմ քովս էր... Ինծի կը մնար զայն պաշտպանել որպէսզի ինքզինքը մինակ չզգար կեանքի մէջ և այդքան կորուստներէ և զրկանքներէ յետոյ ունենար գոնէ պաշտպան մը, բարեկամ մը, իր վրայ հոգ տանող ու գորգուրացող ընկեր մը, սիրող մը վերջապէս։

Սիրվարդ կը հասկնար իմ մէջս ծնող այս համա-կրանքը... Անկէ ետքը ստէպ կը տեսնէի զինքը, պարտէզը կամ այլուր և ամէն անգամ որ ինծի հետ կը խօսակցէր, կարմիր քօղ մը կը պատէր իր դալուկ այտերը։

Հիւանդանոցի պաշտօնէութիւնն ալ տեսնելով իմ խանդաղատանքս անոր հանդէպ, մեծ հոգածու-թեամբ կը վարուէին հետը, և այս տաքուկ ու մտեր-

միկ չըջանակին մէջ թօշնած ծաղիկը օր ըստ օրէ կը բացուէր եւ կ'ուրճանար։

Միայն թէ սեւ ամպ մը կար խեղճ աղջկան կեանքի հորիզոնին վրայ։ Իր ստէպ հազալը բոլորիս ուշադրութիւնը գրաւած էր. թէեւ ան կը զգուշանար մեր ներկայութեան հազալէ, բայց երբեմն այնպիսի անդիմադրելի հազէ մը կը բռնուէր որ չէր կրնար ինքզինքը զսպել ու կը փախչէր մեր քովէն, անհանգիստ չընելու համար մեզի։

Դեկտեմբերեան գեղեցիկ օր մը տեսնելով որ Սիրվարդ մէջտեղ չկար, Տիկին Արաքսիի հարցուցի պատճառը ու անկէ իմացայ որ Սիրվարդ պարտէզի մէջ պտըտելու ատեն յանկարծ չոր հազէ մը բռնուած արիւն թքած էր... ու անկէ վախնալով նուաղում ունեցած՝ զայն ուժասպառ փոխադրած էին սենեակը։

Այս լուրը լսելով չէի կրնար յուզումս զսպել, կարծես մարմինս փուչ փուչ եղած՝ սարսուռ մը կ'անցնէր վրայէս ու ամբողջ էութեամբս կը սկսէի դողալ։

Սիրվարդ արիւն թքած էր... Արդեօք վարակուած էր... ու երբ կը մտածէի թէ ես դրած էի զայն թոքախտաւորներու յարկաբաժինը... սիրտս կ'արիւնէր ու կը խոցուէր այն գաղափարին թէ ես էի իր հիւանդութեան պատճառը։

Բայց վտանգին առջեւ պէտք չէր ժամանակ կորսնցնել խորհրդածելով. իսկոյն պէտք էր գործունէութեան անցնիլ ահեղի հիւանդութեան առաջը առնելու համար։ Ասոր համար նախ Սիրվարդը իր պաշտօնավարած տեղէն հանելու էր և յետոյ դարմանման միջոցներուն վրայ խորհիլ։

Ուստի անմիջապէս վազեցի տնօրէնին քով։ Տօքթ. Արմէնեանն ալ հոն էր, երբ անոնց պարզեցի կացութիւնը, միաձայնութեամբ որոշեցինք Սիրվարդը

Թողախտաւորներու քովէն փոխադրել իմ յարկաբա-
ժինս... հոն իմ հսկողութեանս տակ աւելի լաւ
պաշտպանուած և խնամուած կ'ըլլար: Յետոյ բժիշկ
բարեկամս խոստացաւ իր մասնաւոր հոգատարութեան
տակ առնել պաշտպանեայս, և այս կարգադրութիւն-
ները ընելէ ետք վազեցի Սիրվարդին մօտ, անոր բարի
լուրը աւետելու և միևնոյն ատեն իր որպէսութիւնը
հասկնալու համար:

Չէք գիտեր թէ սիրտս ինչպէ՞ս կը տրոփէր երբ
Սիրվարդին սենեակէն ներս մտայ... Արդեօք ի՞նչ
վիճակի մէջ պիտի գտնէի զայն... Արդեօք դեռ կը
հազա՞ր... արդեօք արիւն կը թքնէ՞ր... արդեօք
տաքութիւն ունէ՞ր... հազար տեսակ «արդեօք»ներ և
հարցումներ կը խուժէին միտքս:

Բայց հակառակ ակնկալութեանս թէ զայն պիտի
գտնէի անկողնի մէջ, գտայ զայն նստած սենեակին
պատուհանին առջեւ: Յուրտ ապակիներուն այրող ճա-
կաւոր կրթնցուցած, ան կը դիտէր դուրսը, հեռու,
արեւի լոյսին տակ փայլող ձիւնապատ դաշտերը, ե-
րազուն և շատ մտադրաւոր վիճակի մը մէջ:

Սիրվարդ այնքան խորատուգոլած էր իր վշտալից
խորհրդածութեանց մէջ որ չիմացաւ դրան բացուիլը
իմ ներս մտած ատենս:

Կամաց մը մօտենալով իրեն, թեթեւօրէն դալայ
ուսին: Երբ Սիրվարդ զլուխը դարձնելով տեսաւ զիս,
յանկարծ այլայլեցաւ ու դող մը անցաւ մարմնոյն
վրայէն:

— Անցած ըլլայ, ըսի գուրգուրալից շեշտով մը:
Իմացայ թէ հիւանդ էք եղեր...:

— Ո՞վ ըսաւ, հարցուց Սիրվարդ դողդոջուն ձայ-
նով մը:

— Տիկին Արաքսին:

— Ո՞չ, բան մը չունիմ:

Սիրվարդ կը ժպտէր:

Իր բնական ամօթխածութիւնը այդ միջոցին այ-
տերուն արտասովոր կարմրութիւն մը տուած էր և
աչքերը կը չողային անօրինակ փայլով մը: Երբէք
Սիրվարդ այդքան դեղեցիկ և հրապուրիչ չէր երեւած
աչքերուս...

— Հապա ինչո՞ւ այսօր դուրս չելաք, հարցուցի
մտերմիկ շեշտով մը:

— Առտուն քիչ մը տկար զգացի ինքզինքս...
Կ'երեւի մեցուցեր եմ...

— Հիմա ինչպէ՞ս էք...

— Շատ աղէկ եմ...

Սիրվարդ այս բառերը արտասանած ատեն կը
զգայի թէ ակամայ ճիգ մը կ'ընէր ինքզինքը երջանիկ
ցուցունելու համար:

— Սիրվարդ, ըսի, խնդրեմ որ ինձմէ չպահէք
եթէ լուրջ անհանգստութիւն մը ունիք...: Արդեօք
ե՞ս պատճառ եղայ ձեր այս հիւանդութեան:

— Ո՞չ, ես բան մը չունիմ, բողոքեց Սիրվարդ, եթէ
հազիս կ'ակնարկէք... ես եկած ատենս ալ կը հազայի:

Արդարեւ կը յիշէի իր հազը, երբ առաջին ան-
գամ ինծի ներկայացած էր... Այն ատեն երբ ես կը
մեկնէի տնօրէնին հետ խորհրդակցելու համար Սիրվարդ
ահռելի հազէ մը բռնուած ինկած՝ էր աթոռի մը վրայ
մէկ ձեռքով կուրծքը իսկ միւսով բերանը բռնած...
խեղճ աղջիկը թերեւս վաքակուած էր թշուառութեան
ընթացքին:

— Ամէն պարագային, ես Տօքթ. Արմէնեանին
հետ տեսակցած եմ, ըսի, ժամը 5 ին, այսինքն մէկ
ժամ ետքը, ձեզի պիտի քննէ ու պէտք եղած դեղերը
պիտի տայ... Այդ մասին անհող եղէք... Բան մը չէ
կ'անցնի...

Այս խօսքիս վրայ, Սիրվարդ հանդարտած կ'երե-

ւէր: Թախիծը որ պատած էր դէմքը, իսկոյն փարա-
տած էր, երբ ան կը լսէր թէ հիւանդութիւնը լուրջ
չէր և շանմիջական դարմանումով կարելի էր արմատա-
պէս բուժել:

Այս բարի լուրին վրայ՝ Սիրվարդ վերստացած
էր իր զուարթ և ուրախ երեւոյթը: Հիմա աւելի
երջանիկ էր, մանաւանդ աւելի գոհ էր կեանքէն,
երբ կը տեսնէր որ ես կը մտածէի իր վրայ և առանց
իր գիտութեան բոլոր խնամքները կը տանէի, զինք
աւելի հանգիստ և երջանիկ ընելու համար:

— Բայց չըսի թէ ձեր մասին ի՞նչ որոշում
տուած եմ, յարեցի պահ մը ետք:

— Ի՞նչ որոշում, հարցուց Սիրվարդ մանկունակ
միամտութեամբ մը:

— Մեծ և շատ լուրջ որոշում մը...

— Արդեօք ինքզինքս արժանի չցուցողի հիւան-
դապահուելի պաշտօնին ու պիտի վտարէ՞ք զիս...

— Ձեր առաջին գուշակութիւնը շատ ճիշդ է,
բայց երկրորդին մէջ կը սխալիք:

— Այսինքն արժանի չե՞մ այդ պաշտօնին

— Այո՛...

— Ուրեմն...

— Ուրեմն, ըսի, այդ պաշտօնն ալ ձեզի արժա-
նի չէ՛...

— Չնայելայ ձեր միտքը ըսաւ, թախծութեամբ
համակուած գլուխը ինծի դարձնելով: Ու իր մեղա-
մաղձոտ աչքերը իմիններու յառած՝ այսի՞նքն...

— Միտքս շատ պարզ է, ըսի, ձեզ արժանի չեմ
գտնել այդ պաշտօնին, ինչպէս նաև այդ պաշտօնը
ձեզի... Դուք աւելի կ'արժէք...

Սիրվարդ շուարած կը նայէր աչքերու մէջ,
մինչ ես կը շարունակէի:

— Դիտէ՛ք թէ ձեր մասին ի՞նչ կարգադրութիւն

ըրի, ասկէ ետքը թողտալու որոշումն յարկաբաժինը
չպիտի երթաք, այլ պիտի ծառայէք իմ հսկողու
թեանս տակ, վերաբուժական յարկաբաժինին մէջ...
Ես կուզեմ ամէն վայրկեան ձեզ աչքերուս առջեւ ու-
նենալ:

Սիրվարդ կռահած էր միտքս:

— Միայն թէ, ըսի ձեզ ասկէ ետքը Սիրան պի-
տի կոչեմ...

— Սիրա՞ն... Ինչո՞ւ...

Դող մը անցած էր Սիրվարդի վրայէն:

— Որովհետեւ այդ անունով քոյր մը ունէի, որ
չառ կը նմանէր ձեզի, ստեցի:

— Կը սիրէի՞ք զայն, հարցուց անմեղունակ
չեչտով մը:

— Այո՛, և շատ կը սիրէի...

Այս ըսելով սիրոյ և տառապանքի մէջ օրօրուն,
ցանկութեամբ լի աչքերս կը սեւեռէի իր վրան...

Սիրվարդ այս ակնարկներու քնքուշ ծանրու-
թեան տակ գլուխը ծռեց և,

— Ո՛ւր է ձեր այդ քոյրը, հարցուց.

— Սիրա՛ն, ըսի, առաջին տնգամ այսպէս կոչե-
լով զայն. ես սիրած եմ հեռուէն հեռու դեռաւոր օրի-

որդ մը այդ անունով... Ան չէր գիտեր իմ սէրս, որով-
հետեւ ժամանակ չէի ունեցած իրեն յայանելու...

Այն ատեն մեր գիրքերը իրարմէ շատ տարբեր էին...

Ան հարուստ էր... ես աղքատ... Հարաշուք օր մը
կորսնցուցինք զիրար անդառնալիօրէն...

Հիմա ձեզ
կը գտնեմ անոր շատ նման... կարծես անոր մէկ
պատկերն էք...

— Եւ կը սիրէք զիս անո՞ր տեղը...

— Այո՛, թէ՛ անոր և թէ՛ ձեր տեղը... Ձեր ան-
ձին մէջ ես կը սիրեմ երկու քնքուշ էակներ... Ու
մօտենալով և իր փափուկ ձեռքը փնտրուս մէջ առ-
նելով:

— Սիրա՛ն, ըսի, դուն ալ կը սիրե՞ս զիս...

Ու առանց իր պատասխանը սպասելու խելայեղ թափով մը գրկեցի զայն ու համբոյր մը դրոշմեցի վարդապոյն բերնին վրայ:

Սիրան — այլ ևս այդպէս կը կոչէի զինքը — չուարած այս անակնկալ և յախուռն ընթացքէս սարսըռաց ու թեւերէս խուսափելով:

— Բայց ի՛նչ կ'ընէք... խնդրեմ...

Ձայնը կը դողդղար յուզումէն:

— Ուրեմն չէ՞ք սիրեր զիս, հարցուցի պաղատագին աչքերուն մէջ նայելով:

— Ե՛ս... Ձեզի՛... Դուք՝ որ ինծի այնքան բարիքներ ըրած էք և տակաւին չէք զաղբիւր ընելէ... Ձեր մասնաւոր շնորհացը արժանանալուս համար ինքզինքս յաւիտեան երախտապարտ կը զգամ...

— Ինծի հանդէպ ձեր սնուցած երախտագիտական զգացմանց համար, չափազանց ուրախ եմ, ըսի, բայց այդ զգացմանց քով ուրիշ բան մըն ալ չէ՞ք զգար...

— Ուրիշ ի՛նչ կ'ուզէք որ, հարցուց միամիտ շեշտով մը...

— Ձիս չէ՞ք սիրեա:

— Կը սիրեմ...

— Ուրեմն ինչո՞ւ չէք հեռաքրքրուիր այն կարեւոր որոշումով որ ես տուած եմ այս գիշեր...

— Ի՛նչ է այդ որոշումը:

— Ձեզ կնութեան առնել: Կը հաւանի՞ք...

— Ձի՞ս... դո՞ւք... բայց ես արժանի չեմ ձեզի... մըմնջեց Սիրան չուարած դէմքիս նայելով:

— Ինչո՞ւ, աղուորս:

— Դուք երիտասարդ բժիշկ մը, ձեր այս գիրքով և համբաւով, բարձր դասու ընտանիքի մը աղջիկը կրնաք առնել... մեծ մեծ դրամածիտներով... դուք ի՛նչ պիտի ընէք ինծի պէս թշուառ մը, ուրուն անցեալն իսկ չէք գիտեր...

— Ես պէտք չունիմ ձեր անցեալը գիտնալու... Ձեզ այնքան լաւ ճանչցած եմ որ կը բաւէ զիտցածներս... իսկ գալով թշուառութեանդ... Սիրա՛ն, ըսի ձեռքս իր ուսին վրայ դնելով, քանի ես կ'ապրիմ, ան այլ եւս դադրած է գոյութիւն ունենալէ...

Այս սրտապնդիչ խօսքերուս վրայ, Սիրան գլուխը կախած կը լռէր և ես անսահման խանդաղատանքով մը այդ պաշտելի գլուխը թեւերուս մէջ առած՝ կը համբուրէի, կը համբուրէի, կը համբուրէի...

Անոր հանդէպ զգացած այս սէրս տարիներու ընթացքին ընձիւղած է արմատացած անհղիք զգացումն էր որ հիմա յանկարծ կը պոսթկար, ու այս սիրոյ յորդ հեղեղին առջեւ Սիրան գլուխը եւսիս վրայ դրած, տաք արցունքներ կը թափէր և երբեմն տղու մը պէս՝ որ լալէ դադրած է, ամբողջ մարմնով յանկարծ կը սարսուար ու կը ցնցուէր...

Ատենը եկած էր բաժնուելու:

— Սիրա՛ն, ըսի ոտքի ելնելով, հիմա ժամը ծնէ, ես կ'երթամ վիրաբուժական գործողութիւն մը կատարելու համար... Դուն ալ գնա՛, Տօքթ. Արմենեանին ինքզինքդ քննել տո՛ւր, ես ամէն ինչ պատուիրած եմ անոր... Անհոգ եղի՛ր, բան մը չէ՛...

— Եստ չնորհակալ եմ ձեր հոգածութեան համար:

— Ինծի կը սիրէք, չէ՛...

— Այո՛, կը սիրեմ ձեզ... Դուք իմ բարերարս էք, յաւիտեանս երախտապարտ եմ ձեզի... Կը սիրեմ ձեզ և ձեզմէ զատ ո՛չ ոք կը սիրեմ աշխարհի մէջ:

Այս խօսքերուն վրայ, Սիրանը դարձեալ գրկեցի ու բերնէն համբուրեցի:

— Սիրա՛ն, ըսի, համբերէ քիչ մըն ալ... Ես այս հիւանդանոցը երեք տարուան համար յանձնառու եղած եմ... Եթէր ամիսէն այդ պայմանաժամը

կը լրանայ... Անկէ ետքը կ'ելլեմ, իմ անձնական դարմանատունս կը բանամ ու քեզի հետ ամուսնանալով երջանիկ բոյն մը կը կազմենք... Եօթը ամիս մնացած է մեր այս ոսկեծօծ երազը իրագործելու համար, տակաւին այդչափ կրնաս սպասել, չէ՞...

— Ձեզի համար եօթը դար ալ կը սպասեմ, եթէ ապրելու համար այդչափ կեանք ունենամ, ըսաւ Սիրան, իր ուրախութենէ շողացող աչքերը իմիններու յառելով:

— Ուրեմն անհոն եղի՛ր, ըսի ու վարդազոյն շրթունքներուն վրայ համբոյր մը ևս զրոյմելով դուրս ելայ:

Ե.

ՉՄԻԱՆ մէջ ծաղկած մեր այս մաքուր և անբիծ սէրը ձիւնածաղկի մը պէս ապրեցաւ գրեթէ ամբողջ եղանակ մը:

Շնորհիւ բարեկամիս Տօքթ. Արմենեանի խնամքներուն, Սիրան բուժուած էր հիւանդութենէն: Ան թոքախտի սկզբնաւորութիւն մըն էր, ենթադրածիս պէս, բայց անմիջական դարմանումով կարելի եղած էր վտանգին առաջքը առնել:

Սիրան այլեւս չէր հազար, և օրէ օր, շնորհիւ թափուած խնամքներուն և հիւանդանոցի մաքուր օդին ու առատ անդեղէններուն, ան կը կազդուրուէր ու երջանիկ էր տեսնելով որ հոգածու սրտեր և ձեռքեր կը շրջապատէին զինքը:

Սիրան ընտանեկան այս մաքուր մթնոլորտին մէջ օր ըստ օրէ աւելի կը գեղեցկանար, ու նման վարդի մը որ կը բացուի առտուան ցօղին մէջ, Սիրան կը կենդանանար և սէր ու ժպիտ կը սփռէր իր շուրջը:

Ան երջանիկ էր հիմա, զուարթ, անհոգ և անփոյթ:

Հաստատութեան մէջ բոլորը իր քոյրերն ու եղբայրներն էին: Ան բոլորին կը ժպտէր ու ամէնուն օգնութեան կը հասնէր... Հոն՝ ուր կը մտնէր զուարթութիւն և ոգեւորութիւն մը կը տիրէր: Հիւանդները զայն բարի հրեշտակ կը կոչէին... Սիրան կարծես երկնային մխիթարութիւն մըն էր անոնց համար... Անոր ներկայութեան բոլորը կը մոռնային իրենց ցաւերն ու հոգերը:

Եւ այսպէս օրեր, ամիսներ քանի կը սահէին, մեր սէրը այնքան քաղցր կը հոլովուէր ու կը զարգանար իր անբռնութեանը մէջ:

Գարնանային առտու մը, Սիրան պարտէզին մէջ ծառի մը հովանիին տակ նստած գիրք կը կարդար: Տոգոյն էր և աչքերը թրջուած:

— Սիրա՛ն, ըսի անոր մօտենալով, ի՞նչ է այդ կարդացածդ...

Սիրան գլուխը վերցուց ու իր աչքերուն անուշ և գրաւիչ նայուածքը ինծի ուղղած, համակ բարու-թիւն և անմեղութիւն ցոլացնող ժպիտով մը՝

— Բան մը չէ, ըսաւ ու գիրքը դոցելով ամօթ-խածութեամբ մը կափարիչը պահեց ինձմէ...

— Նայի՛մ, ըսի, ի՞նչ է անիկա...

— Վէպ մը:

— Անո՞ւնը...

— Անունը չեմ ըսեր...

Ու քաղցր ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ իր գեղեցիկ դէմքին վրայ:

— Բայց ես կ'ուզեմ հասկնալ... Ո՛վ տուաւ քեզի, հարցուցի:

Սիրան չէր կրնար բան մը ինձմէ պահել, անմիջապէս խոստովանեցաւ:

— Տիկին Արաքսին:

— Ուրեմն ես հիմա կ'երթամ ու կը հարցնեմ անոր...

Ու մեկնելու համար կը պատրաստուէի, երբ Սիրան թեւեւ քաշեց և գրքին կափարիչը ցուցնելով՝

— Մի՛ երթա՛ք, ըսաւ շիկնելով, ահաւասիկ գրքին անունը:

— Գամելիազարդ Տիկի՛նը... Տիկին Արաքսի՞ն տուաւ քեզի:

— Ո՛չ ես տեսայ իր սենեակը և առի կարդալու համար...

— Զգէ՛ այդ գիրքը, ըսի կէս յանդիմանական

չեչտով մը, ինչո՞ւ այդպէս տխուր բաներ կը կարդաս...

— Բայց ես չափ կը սիրեմ Մարկրիթը, ըսաւ Սիրան հառաչելով: Անոր և իմ միջև մեծ նմանու-թիւն մը կայ...

— Սիրա՛ն, ըսի, օարսափած աչքերուն մէջ նա-յելով: Գու և Մարկրիթի միջև ի՞նչ նմանութիւն կրնայ ըլլալ...

— Ես ալ հիւանդ եմ...

— Ո՛չ, ո՛չ, բողոքեցի... Դուն բան մը չունիս... Տօքթ. Արմէնեան անցեալ օր կ'ըսէր թէ բոլորովին բուժուած ես... Տո՛ւր այդ գիրքը ինծի... անանկ պարապ բաներու վրայ մի՛ մտածեր...

— Բայց նախազգացում մը ինծի կ'ըսէ թէ ես շատ չալիսի ապրիմ... Գիտե՞ք, ի՞նչ ահեղի երազ մը տեսայ այս գիշեր...

— Երազի կը հաւատա՞ս...

— Զեմ հաւատար... Բայց դեռ անոր ազդեցու-թեան տակ եմ, ու քանի կը մտածեմ, մարմինս փուչ փուչ կ'ըլլայ...

— Ի՞նչ էր տեսածդ որ, հարցուցի հետաքրքրու-թեամբ մը:

— Սոսկատեսիլ ճիւղ մը, որ դեռ աչքիս առ-ջեւն է կարծես... Երկար եղջիւրներ ունէր, քիթէն ու բերնէն բոց և ծուխ կ'ելլէր, իսկ աչքերէն կրակ-ներ կը ցայտէին... Ահեղի օտտանայ մը, որու նմանը Տանթէ չէ կրցած երեւակայել իր Դոփաքին մէջ...

— Ի՛նչ, ի՞նչ եղեր է այս օտտանան, ըսի հեղ-նադով մը, տեսնելով որ Սիրան շատ լուրջ կը պատ-մէր իր երազը:

— Այս ճիւղաղը, շարունակեց Սիրան առանց հեղ-նանքիս անդրադառնալու, կը հալածէր զիս... մատ-ները ջլային գալարումներով պրկուած՝ պատրաստ զիս խեղդելու... Ես կը փախչէի առջեւն, կարծես

Թեւեր ունէի ու կը թռչէի... Բայց ան փոթորիկի պէս կը հասնէր ետեւէս, ու ամէն վայրկեան իր տաք շունչը կը զգայի ծոծրակիս վրայ... Հասած էր ինձի... այդ միջոցին ես կը մտնէի անել փողոցի մը մէջ, որուն ծայրը ահագին բոցեր կը բարձրանային... Առջեւ խարոյկ՝ ետեւ սպռնագին հրէշ՝ նախընտրելով հրկիզուիլ քան թէ այդպիսի հրէշի մը ճիրաններուն մէջ բզբռուիլ... Ինքզինքս կը նետէի բոցերու մէջ, երբ օրտադողով մը աչքերս բացի... Կուրծքս կը բարախէր պայթելու աստիճան, շունչս կտրած էր, տաք քրտինք մը ամբողջ մարմինս ողողած... Իսկոյն անկողնէս ցափկելով կ'առնէի դիրքս, միտքս ուրիշ բանի տալու համար... ու կը կարդայի հոս, երբ դուք վրայ եկաք... Տեսէ՛ք դեռ սիրտս կը բաբախէ... Ու ձեռքս առնելով կը դնէր կուրծքին վրայ:

Արդարեւ Սիրանի կուրծքը կը զարնէր աղաւտեակի մը սրտին պէս.

— Շատ վախցա՛ր, ըսի իսկոյն լրջութիւնս ժողովելով:

— Ո՛հ, երբեք կեանքիս մէջ այսքան չէի վախցած... Սարսափելի երա՛զ մըն էր... Սարսափելի... Ես անանկ կը կարծեմ որ այդ ժանտատեսիլ ճիւղը ուրիշ բան չէ այլ այն հիւանդութիւնը՝ որ զիս կը հալածէ ու օր մը կրակներու մէջ պիտի այրէ...

— Խենթ խենթ բաներ կը մտածես... Չգէ՛ Աստուածդ սիրես սա մեկնութիւններդ: Դուն բան մը չունիս, այլ ես բռնկուած եմ:

— Ուրեմն երա՛զ...

— Այդ երազը քու նախապէս մտածումներուդ հետեւանքն է, ըսի, ինքնիրենդ կը մտահոգուիս, կը մտաւանջուիս, յուզուած և գրգռուած կը պառկիս և այսպէս գիշերը երազիդ մէջ գէշ բաներ կը տես-

նես... Ինչո՞ւ ինքզինքդ կը չարչարես այդպէս, երբ կը տեսնես որ պաշտող և պաշտպանող բարեկամներ չըջապատած են քեզ... միթէ՞ դո՛հ չե՞ս մեղմէ...

— Ինչպէ՞ս դո՛հ չըլլամ երբ ձեր շնորհիւր նոր կեանք մըն է որ սկսած եմ...

— Ուրեմն թօթափէ՛ այդ տխուր մտածումներդ, այլեւս ուրախ եղի՛ր:

Սիրան այս խօսքերուն վրայ հանդարտած էր:

— Բայց չհարցուցիր ինծի թէ՛ ինչո՞ւ կանուխ եկած եմ քեզ փնտռելու, ըսի քովը տեղաւորուելով, և իր քնքուշ ձեռքը ափիս մէջ առած՝ դիտե՞ս այսօր ճիշդ երկու ամիս մնացած է պայմանաժամին լրանալուն...: Երկու ամիս ետք այլեւս ազատ ենք և կրնանք ամուսնանալ:

Այս խօսքերը արտասանելու ատեն մեղմիւ կը փայփայէի իր ձեռքը ու գրպանէս ժպտաւէն մը հանած մատին կը փաթթէի, երբ Սիրան ընդոստ արթննալով իր երազանքէն.

— Ի՞նչ կընէք, հարցուց զարմացմամբ:

— Մատիդ չափը կ'առնեմ, ըսի ցանկութեամբ լի նայուածքներս իր հրեշտակային դէմքին յառելով: Այլեւս կամաց կամաց պատրաստութեան սկսելու է... Այսօր ես քաղաք պիտի երթամ կարեւոր գործի մը համար... Մատիդ չափը ոսկերիչին տամ որ գեղեցիկ մատնի մը շինէ քեզի...

— Դուք իմ պահապան հրեշտակս էք, մըմնչեց Սիրան, ու բրտասուելով վզիս փաթթուեցաւ:

— Կը օրհեմ ձե՛զ...

Առաջին անգամ ըլլալով այս անուշ խօսքը կը լսէի բերնէն ինքնաբերաբար արտասանուած:

— Կը օրհեմ զիս, Սիրա՛ն:

— Ամբողջ հագիովս...

Ու խելայեղ թափով մը զայն գրկած, կը համ-

բուրէի բերնէն :

Հիւանդապահուհի մը որ մեր այս գիրկընդխառնումը տեսած էր պատուհանէն, կանչած էր իր ընկերուհիները... ու բոլորը ժպտելով կը գիտէին մեզի, երբ Սիրանի թեւէն բռնելով ոտքի ելայ ու քայլերնիս անոնց կողմը ուղղելով սկսանք յառաջանալ :

Հիմա բոլորը սեմին վրայ կայնած՝ մեզի տեսնելով բաներ մը կը փոփոսային իրարու ականջին... Մինչ անոնցմէ աւելի չարաճճին բարձրաճայն և ժպտելով կ'ըսէր՝

— Սիրահարները կուգան կոր...

— Ո՛չ միայն սիրահարներ այլ՝ նշանածները, ըսի իրենց ժպտալով փոխադարձելով... Ահաւասիկ իր մատին չափը, աւելցուցի քիչ յետոյ ծիծաղելով, ասկէ վերջ անոր հետ ըստ այնմ վարուեցէ՛ք...

— Երջանիկ զոյգե՛ր... մըմնջեցին բոլորը ու մեզ շնորհաւորելով գացին իրենց գործերուն :

Բայց մեր այս երջանկութիւնը շատ չտեւեց աւա՛ղ...

Այդ իրիկունն իսկ պատահած միջադէպ մը տակն ու վրայ ըրաւ մեր բոլոր յոյսերն ու երազները :

Այն իրիկուն քաղաքին մէջ իմ գործերս կարգադրելէ ետք, հիւանդանոց վերադարձած էի, երբ ինծի լուր տուին թէ՛ քիչ առաջ ծանրապէս վիրաւորուած հիւանդ մը փոխադրած էին հիւանդանոց : Ոստիկաններ արեան ճապաղիքներու մէջ գտած էին զայն, փողոցին մէջ պառկած... առատ արիւն կորսնցուցած ըլլալուն համար նուաղած էր... Ոստիկանները վրան խուզարկելով վիրաւորեալին Սահակ անունով հայ մը ըլլալը հասկցած էին ու մեր հիւանդանոցը բերած՝ պէտք եղած դարմանումներ կատարելու համար :

Ատրճանակի գնդակ մը խրած էր ուսին և զայն

հանելու համար պառկեցուցած՝ գործողութեան սեղանին վրայ, անհամբեր կը սպասէին ինծի :

Անմիջապէս գլխարկս, վերարկուս և գաւազանս առաջին դէմս ելլող հիւանդապահուհիին յանձնելով, ճերմակ շապիկս անցուցի ու ձեռքերս լուալով վազեցի գործողութեան սենեակը :

Նրբանցքին մէջ մեծ իրարանցում մը քարացուց զիս...

Հիւանդապահուհիները շուարած ասդին անդին կը վազէին, մին սրուակներով դեղեր, ուրիշներ օտը գօլօնեը և այլն կը բերէին...

Սիրան նուաղած էր...

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղաւ... Հարցուցի իրենց մէջը մտնելով :

— Չենք գիտեր, պատասխանեց Տիկին Արաքսի այլադուռնած և դողդոջուն : Օր. Նեվրիկին հետ Օր. Սիրան հիւանդին քով մտած էին նախնական խնամքները տանելու համար... Օր. Սիրան տեսնելով վիրաւոր երիտասարդը, յանկարծ «Ո՛հ» մը հառաջելով նուաղած ինկած է...

— Խեղճ աղջիկ... մըմնջեցի, Ան դեռ չկրցաւ վարժուիլ խորունկ վէրքեր տեսնելու... Ու անմիջապէս վազեցի սենեակէն ներս :

Սենեակին կեդրոնը գործողութեան սեղանին վրայ, հիւանդը կը պառկէր, կուրծքին վերի մասը մերկացած՝ ուրկէ թանձրացած արիւնը դեռ կը հոսէր... Իսկ մահճակալին ոտքին ծայրը՝ Սիրան գետնի վրայ պառկած՝ երկուքն ալ նուաղած...

Հիւանդապահուհի մը Սիրանին վրայ ծռած՝ քիթին սրուակ մը կը բռնէր, ուրիշ մըն ալ հիւանդին անարին քով կայնած, ճերմակ լաթով մը կուրծքէն հոսող արիւնը կը սրբէր և վէրքին բերանը կը մաքրէր, երրորդ և չորրորդ հիւանդապահուհիները զբա-

դած էին զանազան դեղերու պատրաստութեամբ, մինչ հինգերորդ մըն ալ ձեռնակառքով կուգար Սիրանը փոխադրելու համար:

— Տիկին Արաքսի, ըսի այս բոլորին վրայ հսկող հիւանդապահուհիին դռնալով, դուք հոգ տարէք Օր. Սիրանին... Փոխադրեցէ՛ք զայն իր սենեակը և պէտք եղածը տնօրինեցէ՛ք... Յուզումէն նուազած ըլլալու է բան մը չէ... Մեր առաջին պարտականութիւնն է մեռնողին հասնիլ... Օր. Նեվրիկ, դուն հոս կեցի՛ր...

Ու մինչ երկու հիւանդապահուհիներու օգնութեամբ Սիրանը կը դնէին ձեռնակառքին մէջ, ու Տիկ. Արաքսիի օգնութեամբ կառքը կ'ելլէր սենեակէն, ես ախուր ակնարկ մը կը նետէի հեռացող կառքին վրայ, ու դուռը գոցելով Օր. Նեվրիկի հետ կը մօտենայի վերաւորեալին:

Գեղադէմ երիտասարդ մըն էր ան, հազիւ 28—30 տարեկան, շատ նուրբ և ազնիւ դիմագծերով: Իր հին և փոշիի ու ձեւի մէջ աղտոտած զգեստներէն կ'երեւէր որ աղքատ մէկն էր և խեղճ մէկը՝ որուն բերնէն բուրրոյ օղիի գարշ հոտը լեցուցած էր ամբողջ սենեակը:

Գինով մըն էր ան, և առաջին ակնարկով որ կը տեսնէի զայն, կ'արգահատէի վրան ո՛չ թէ վիրաւորուած ըլլալուն, այլ՝ կիսամեռ վիճակին մէջ փողոցներու մէջ գտնուած ըլլալուն համար:

Այսպիսի շնորհքով երիտասարդ մը գինով մը... Ո՛վ գիտէ ո՞ր սրիկաներուն հետ կուտայ՝ և վիրաւոր ինկած էր անպատու թեան դաշտին վրայ... Մե՛ղք իր երիտասարդութեան:

Բայց փիլիսոփայելու և խորհրդածելու ատենը չէ՛ր: Մարդը վիրաւորուած էր, իսկոյն պէտք էր օգնութեան փութալ, ուստի նախնական կարգ մը զգուշու-

թիւններ ձեռք առնելէ ետքը կը քննէի վէրքը որ բարեբախտաբար կարծուածին չափ վտանգաւոր չէր: Գնդակը թէեւ խորունկ մխուած էր, բայց ուսին վրայ ըլլալով սրտին չէր հանդիպած:

Գործողութիւն մը կատարելու համար, զայն քննացնելու հարկ չկար... Արդէն ան քնացած էր, ուստի պզտիկ վիրահատութեամբ մը կապարը դուրս հանեցի, յետոյ վէրքը լուացի, մաքրեցի, փաթթեցի ու այս բոլոր գործողութեանց ընթացքին վիրաւորեալը ցաւագին ճիչ մըն իսկ չ'արձակեց:

Վերջապէս բոլոր գործողութիւնները լմնցնելէ ետք, զայն յանձնեցի Օր. Նեվրիկի հսկողութեան և և ես վազեցի, վերի յարկը, Սիրանին սենեակը:

Սիրան Տիկին Արաքսիի խնամքներուն շնորհիւ սթափած էր, բայց շատ տոգոյն և այլայլած երեւոյթ մը ունէր:

— Անցած ըլլա՛յ, Սիրան, ըսի ժպտուն քովը երթալով, ինչպէ՞ս ես...

— Շնորհակալ եմ, աղէկ եմ...

— Խեղճ աղջիկը, յարեց, Տիկին Արաքսի Սիրանին մազերը գգուելով, երբ տեսաւ վիրաւորին խոր վէրքը, չկրցաւ դիմանալ... Յանկարծ ուշաթափուեցաւ...

— Կամաց կամաց անոր ալ կը վարժուի. ըսի ուսիս որ լուրջ բան մը չէր պատահածը:

— Ինչպէս է հիւանդին վիճակը, հարցուց Սիրան ցած ձայնով մը որ կարծես կը վախնար անոր մասին խօսելէ:

— Շատ հանգիստ է... վերքը խորունկ չէ եղեր... գնդակը հանեցի, երբէք լուր իսկ չունեցաւ... անուշ անուշ կը քնանայ...

— Եթէ կ'ուզես միասին քովը երթանք, առաջարկեց Տիկին Արաքսի Սիրանին:

— Հիմա ո՞վ կայ քովը, հետաքրքրուեցաւ Սիրան ինծի դառնալով:

— Օր. Նեվրիկը:

— Ուրեմն երթանք, ըսաւ: Ես հիմա աղէկ եմ և կրնամ զայն խնամել:

Տիկին Արաքսիի հետ միասին ելանք, հիւանդին պառկած սենեակը դացինք: Վերաւորը արթնցած, իր նուազումէն հիմա կը խռկար գինովի մը պէս...: Օրիորդ Նեվրիկ սնարին մօտ ամթոռին նստած, ուշադիր կը հսկէր որպէս զի անդիտակցութեամբ վերաւորը իր ձեռքը նստանէր վէրքին:

Մեր երեքին ներս մտնելը տեսնելով Օր. Նեվրիկ ոտքի ելաւ: Իրեն դարձայ և՛

— Օրիորդ, ըսի, Սիրան այլեւս աղէկցած է և կրնայ հիւանդին նայիլ... դուք կրնաք այլեւս ձեր պաշտօնին գլուխը երթալ, մեծապէս շնորհակալուած թիւն:

Օր. Նեվրիկ խոնարհելով անցաւ մեր առջեւէն: Սիրան նստաւ անոր տեղը ու մինչ Տիկին Արաքսիի ընկերութեամբ մենք ալ դուրս կ'ելլայինք, տեսայ որ Սիրան ծռած հիւանդին վրայ կ'արտասուէր...

Ը. D

ՎԻՐԱՌՈՐԸ ապաքինած ըլլալով երկու շաբաթ ետք մեկնած էր հիւանդանոցէն:

Բայց այդ չարագուշակ օրէն լի վեր տարօրինակ փոփոխութիւն մը կը նշմարուէր Սիրանի վրայ: Ան այլեւս չէր առջի շէնչող ու զուարթ աղջիկը: Սիրան դարձեալ սկսած էր խորունկ խորունկ մտածել...: Միշտ կը խուսափէր հիւանդապահուհիներու ընկերութենէն, երբեմն ժամերով կ'առանձնանար իր սենեակին մէջ և օր մըն ալ Տիկին Արաքսի գլուխը տած էր զայն առանձին սենեակին մէջ, երբ գլուխը բարձին վրայ դրած կուլար:

Տիկին Արաքսի երբ հարցուցած էր այս անտեղի լացին պատճառը, Սիրան խուսափողական պատասխան տալով յայտնած էր թէ՛ յանկարծ իր մայրը միտքը եկած էր ու կուլար անոր մահուան համար:

Յայտնի էր թէ թագուն բան մը կար այս պատասխաններուն տակ ծածկուած. բայց Տիկին Արաքսի չէր պնդած և բաւականացած էր միայն Սիրանը մխիթարելով որ գոնէ բոլորովին լքուած չէր աշխարհի մէջ, և ունէր ինծի պէս պաշտպան-բարեկամ մը և խօսեցեալ մը:

Ասոր վրայ՝ Սիրան դադրած էր լալէ, ու իր հանգարտ և զուարթ երեւոյթը ստանալով վերստին սկսած էր խօսակցել Տիկին Արաքսիի հետ:

Միեւնոյն ատեն խորհրդաւոր շշուկներ կը հաս-

նէին ականջիս, թէ՛ Սիրան երբեմն կը բացակայէր հիւանդանոցէն, թէ՛ երբեմն ստիպողական դործեր պատրուակելով քաղաք կ'երթար... Օր մըն ալ զայն տեսած էին այր մարդու մը ընկերակցութեամբ կա-
յարանի կողմերը պտըտած ատեն:

Սիրան որ հիւանդանոց գալէն ի վեր ինձմէ զատ ոչ ոքի հետ տեսակցած էր... էրիկ մարդո՛ւ մը հետ...

Ու քոնի օրեր կ'անցնէին այս փոփոխութիւնը հետզհետէ աւելի բացորոշ կը դառնար:

Այնուհետեւ տարօրինակ բան մը կը նշմարէի Սիրանի վրայ: Այլեւս ինծի հետ տեսնուած պահուն յանցաւորի մը պէս կը խուսափէր նայուածքներէս, երբէք խօսք չէր ուղղէր ինձ և հարցումներուս կարճ պատասխաններ տալով կը հեռանար քովէս...: Եթէ օրերով չ'երթայի իր քովը, ան՝ երբէք չէր հետաքրքրուէր ինձմով, յայտնի էր որ հիմա իմ ներկայու-
թիւնս կը նեղէր զայն: Ան կը քաշուէր ինձմէ, կը խուսափէր ինծի հանդիպելէ, և օր մըն ալ երբ այս մասին դիտողութիւն ըրի, Սիրան պզտիկ տղու մը պէս սկսաւ հեկեկալ...

Ի՞նչ եղած էր այս աղջկան. խորհրդաւոր գաղտ-
նի՞ք... անբացատրելի հանելո՛ւկ...

Ո՛վ առեղծուածային կնոջական հոգի՛...

Օր մը Սիրան օտարիկ հազով անկողին ինկաւ:

Տիկին Արաքսի քովս գալով՝

— Գիտէ՞ք, ըսաւ, այս աղջիկը շատ կը մտածէ այս օրերս, յատնի է որ բանէ մը կը տառապի... Վախնամ մտածելով, մտածելով հին ցաւերը դարձեալ մէջտեղ պիտի ելլեն...

— Բայց իրեն ի՞նչ կ'ըլլայ որ, ըսի զարմացած: Ի՞նչ բանի վրայ կը մտածէ, երբ ուրախանալէ զատ ուրիշ պատճառ չկայ... Ահա հոս մէկ ամիս մնաց... Ի՞նչ կ'ըսէք, արդեօք չուզէ՞ր զիս...

— Ձեմ գիտեր, յարեց Տիկին Արաքսի շուարած գէմքիս նայելով: Բայց ինչո՞ւ. ձեզմէ աւելի աղէ՞կը պիտի գտնէ...

— Ի՞նչ գիտնամ... Դանի որ ամիսէ մը ի վեր օրէ օր կը պաղի ինձմէ, ինչո՞վ կարելի է բացատրել այս յանկարծակի փոփոխութեան պատճառը...

— Եւ զարմանալի չէ՞ք գտներ որ այդ օրը կը գու-
գաղիպի սա վիրաւոր հիւանդին հիւանդանոց մտնե-
լուն...

— — Այո՛, որուն տեսքէն Սիրան նուազած էր... Մրմնջեցի զողողալով:

— Այդ մարդուն հիւանդանոց եկած օրէն սկսեալ Սիրան բան մը եղած է...

— Կը կարծէ՞ք որ Սիրանի և այդ մարդուն մի-
ջեւ ու է կապակցութիւն մը ըլլայ, ըսի:

— Ո՛վ գիտէ, թերեւս հին սէր մը...

— Կամ թերեւս նոր սէր մը, յարեցի գլուխս օ-
րերով: Ձէ՛ պատահած որ հիւանդապահուհի մը իր խնամած հիւանդին ապաքինումէն ետք սիրահար-
ուած ըլլայ...

— Այո՛, շատ հաւանական է, ըսաւ Տիկին Ա-
րաքսի մտերմաբար: Ես ալ այդ ձեւ ամուսնացած եմ... Ասկէ 15 տարի առաջ հիւանդ մը խնամեցի, վերջէն հետը ամուսնացանք... Տարի մը ետքը պա-
տերազմը ծագեցաւ, ամուսինս գինւոր գնաց, սպան-
նուեցաւ... Ըսելիքս այն է որ՝ օրերով ամիսներով հի-
ւանդին հետ յարաբերութիւնները, մօտէն չփութը, հոգածութիւնը յանկարծ կրնայ օիրոյ փոխակերպ-
ուիլ... Եւ եթէ Օր. Նեվրիկին ըսածներն ալ նկատի առնենք, անհաւանական չէ որ մեր այդ ենթադրու-
թիւնները ճիշդ ելած չըլլան...

— Օրիորդ Նեվրիկը ի՞նչ կ'ըսէ որ, հարցուցի յանկարծ աչքերս չորս բանալով:

— Օր մը երբ առանց իմաց տալու գործի մը համար հիւանդին սենեակը մտած է, Սիրանը գտած է քովը նստած ու գլուխը դրած հիւանդին կուրծքին վրայ, ուր տա՛ք տա՛ք արցունքներ կը թափէր...

Երբ այս խօսքերը լսեցի, կարծես թէ հարուած մը ստացայ գլխուս վրայ: Յանկարծ ոտքի նետուեցայ ու մազերս տնկուած, աչքերս մոլորուն, դողդոջ ձայնով մը հարցուցի՝

— Օր. Նեվրիկը կ'ըսէ... Աչքովը տեսած է՞...

— Այո՛...

— Հոս կանչէ՛ նայինք...

Տիկին Արաքսի անձայն դուրս ելաւ աշխատասենեակէս:

Նախանձը կ'ուտէր մարմինս, յուզումէս ձեռքերս կը դողային... Ու մինչ կատղած գայլի մը պէս կը չրջադայէի սենեակին մէջ, դուռը բացուեցաւ ու երկու հիւանդապահուհիները ներս մտան:

— Օր. Նեվրիկ, ըսի, այս վերջնոյն դառնալով, ճիշդ է՞ Տիկին Արաքսիին ըսածները Սիրանի մասին...

— Ո՞ր ըսածները...

— Թէ՛ հիւանդը սենեակը մտած ատենդ զայն գտած ես գլուխը դրած հիւանդին կուրծքին վրայ, ուր կուլար...

— Այո՛, ճիշդ է...

— Դուք տեսա՞ր:

— Աչքովս տեսայ, յայտարարեց Օր. Նեվրիկ պաղարիւնութեամբ մը: Ես քրոջս պէս կը սիրեմ Սիրանը և երբէք զրպարտութիւններով զայն վարկաբելու գիտաւորութիւն չունիմ...: Տեսայ որ գլուխը դրած հիւանդին կուրծքին վրայ՝ կուլար... Բայց ինչո՞ւ, այդ չեմ գիտեր... Թերեւս գութի և խանդաղատանքի անկեղծ պոռթկում մըն էր...

— Գո՛ւթ... խանդաղատանք... Անոնք պա-

րապ խօսքեր ե՛ն... ըսի, սրտէն վիրաւորուած թռչունի մը պէս իյնալով աթոռի մը վրայ: Անոնք պա-րապ խօսքեր ե՛ն...

Ու գլուխս ձեռքերուս մէջ առած, սկսայ մտածել...

Հինգ վայրկեանի չափ լռութիւն Գիրան էր մեր միջեւ: Երկու հիւանդապահուհիները տեսնելով իմ յուսահատ վիճակս ձայն մը չէին կրնար հանել: Անոնք շուարած՝ ո՛չ կը նստէին և ո՛չ ալ կը մեկնէին, այլ դիմացո կայնած՝ կը օպասէին հրամանիս:

— Արդեօք ո՞վ է այն մարդը որուն հետ Սիրան տեսակցած է, ըսի քիչ յետոյ լռութիւնը խզելով և խօսքս երկուքին ուղղելով:

— Ես տեսայ այդ մարդը, ըսաւ օր. Նեվրիկ, հոս դարմանող հիւանդն էր... Ասկից մեկնելէն երեք օր ետք հոս եկաւ ու ինծի հարցուց Սիրանը...

— Ի՞նչ ըսաւ...

— «Սիրանը հոս դրկէ՛» ըսաւ:

— ՍԻՐԱՆԸ... Ուրեմն ան գիտէ՞ր Սիրվարդի Սիրան կոչուիլը...

— Կրնայ ըլլալ որ մեզմէ սորված է անունը... Քանի որ հիմա մենք ալ այդպէս կը կոչենք զայն:

— «Հոս դրկէ՛» ըսա՛ւ, հրամայական չեղտով... Ուրեմն իրարու հետ մտերմաբա՞ր կը խօսակցէին...

— Չե՛մ գիտեր...: Երբ Սիրանին ըսի թէ դուրսը մէկը կ'ուզէր զինքը... տոգունեցաւ, «ինծի ո՞վ կրնայ ուղել, ըսաւ, ես մարդ չունիմ դուրսը»...

— Վիրաւոր-հիւանդ մարդը եկած է քեզի հետ տեսակցելու համար, ըսի... Քիչ մնաց որ նուազէր... սարսուռ մը անցաւ վրայէն... «Բայց ինձմէ ի՞նչ կուզէ որ» ըսաւ... Չեմ գիտեր, ըսի, դուքն է գնա՛, հարցո՛ւր... Սիրան պահ մը վարանեցաւ... Յայտնի

էր որ չէր ուզէր մարդուն քովը երթալ... Բայց յետոյ գայթակղութենէ մը խուսափելու համար, գնաց զիմաւորեց մարդը... Կամաց կամաց սկսաւ բաներ մը խօսիլ...

— Ի՞նչ կը խօսէին արդեօք...

— Չէի լսեր... բայց Սիրանի խօսուածքէն և զէմքի արաքայտութիւններէն յայտնի էր որ Սիրան չէր փափաքէր այդ մարդուն հոս գալը... Ի վերջոյ ձեռքը բան մը սահեցուց... մարդը գնաց...

— Արդեօք ի՞նչ էր տուածը... կրցա՞ր տեսնել...

— Լաւ չկրցայ տեսնել, բայց կարծեմ զրամէր...

— Կը բաւէ՞, ըսի, խնդրեմ զիս առանձին ձգեցէք...

Երկու հիւանդապահուհիները անձայն դուրս ելան տնեակէս, ու երբ ես մինակ մնացի, գլուխս ափիս մէջ ադամ սկսայ մտածել:

Ի՞նչ կրնար ըլլալ ասոր պատճառը: Սիրան որ այնքան կը սիրէր զիս, իր երջանկութեան նախօրեակին՝ յանկարծ երես դարձներ ու երթար ուրիշի մը հետ...: Գոնէ այդ «ուրիշ»ը ինձմէ աւելի կարող և արժէքաւոր մէկը ըլլար... Իր հին և աղտոտ զգեստներէն դատելով՝ յայտնի էր որ այդ մարդը թշուառ ուսկան մըն էր, իսկ գալով նկարագրին այդ վերլուծելու հարկ չկար, քանի որ ոստիկաններ գինով վիճակի մէջ զայն գտած էին կիսամեռ, փողոցին մէջ պառկած... Նիւթապէս և բարոյապէս այդ ինկած մարդուն արդեօք ի՞նչը կը նախընտրէր ինձմէ... Այս կիները ի՞նչ յեղեղուկ և փոփոխամիտ էին, Աստուած ի՞մ...

Եւ խորհի՛լ թէ, ես հաւատացած անոր կեղծ ու պատիւ երդումներուն և երախտագիտական հաւատ տիքներուն, սիրտս տուած էի անոր ու խոստացած կնութեանս առնել... Ո՛վ անփորձ երիտասարդութիւն, քու

անունդ ինչո՞ւ միամտութիւն չեն դրած...

Այսպէս մտածելով զրպանէս հանած էի մատնին զոր այդ օրն իսկ ոսկերիչէն ստացած էի, ու արցունքոտ աչքերով պահ մը զննելէ ետք վերստին զրպանս դնելով:

— Անպատճառ ասոր տակը խորհաւոր գաղտնիք մը ըլլալու է, ըսի ինքնիրէնս, անյապաղ պէտք է լուծել անիկա:

Իսկոյն ոտքի ելայ, հայելիին մէջ շտկեցի խառնշտկուած մազերս և շիտակ ուղղուեցայ Սիրանի սենեակը, անկէ բացատրութիւններ պահանջելու համար այս խորհաւոր յարաբերութիւններու մասին:

Վեց ամսուան մէջ ի՞նչ փոփոխութիւններ պատահած էին... Կէ՛ս տարի... ու ահա ամբողջ երազներս օղբ ցնդած էին...

Այս անգամ Սիրանը չգտայ պատուհանին առջեւ նստած երազուն... Սիրան անկողնին մէջ պառկած էր ու ձեռքը բռնած ճերմակ շուշան մը որու հետ կարծես կը խօսակցէր: Չիս տեսնելուն պէս իսկոյն այլայլեցաւ ու ձեռքի ծագիկը դրաւ քովի սեղանին վրայ: Տեսնելով զայն հոն՝ մինակը անկողնին մէջ պառկած, իր պաշտելի գլուխը ճերմակ բարձերու վրայ հանդած... մազերը ցիրուցան... բարկութիւնս յանկարծ իջած էր ու երբ աչքիս առջեւ կուգար իր հազալը, իր հիւանդութիւնը, վերջին միկ ամսուան մէջ կրած տառապանքը, խանդաղատանքով մը քովը կը փութայի, ու փոխանակ իրմէ հաշիւ պահանջելու:

— Սիրա՛ն, ի՞նչ ունիս, կ'ըսէի անհուն զորութեանքով մը իր ձիւնաթոյր ձեռքերը ափիս մէջ առնելով:

Սիրան կը զգար որ յուզումէս կը դողային թէ ձեռքս և թէ ձայնս:

— Բան մը չէ ըսաւ զիս հանդարտեցնելու հա-

մար: Պզտիկ պաղառութիւն մը... Առտուն քիչ մը ջերմ ունէի, վրաս կոտրտուք մըն ալ կար, չկրցայ անկողնէս ելնել...

— Հազ ունի՞ս...

— Ո՛չ, չունիմ...

— Բժշկին տուած դեղերը կը շարունակե՞ս առնել:

— Այո՛...

— Սիրա՛ն, ըսի պահ մը յետոյ լուրջ չեղտով մը. անկեղծաբար խօսելու համար, այս վերջերս քու վրադ ես մեծ փոփոխութիւն մը կը նշմարեմ... կարծես թէ այլեւս առջի Սիրանը չես... բնութեանդ, նիստ ու կացիդ, խօսուածքիդ և նոյն իսկ քալուածքիդ մէջ տարօրինակ փոփոխութիւն մը կայ... Եւ ասիկա միայն ես չեմ որ կը նշմարեմ, այլ՝ բոլորը. ի՞նչ են այս տարածայնութիւնները որոնք կը շրջին քու մասիդ...

— Ո՛ր տարածայնութիւնները, հաբցուց Սիրան, կատարեալ անմեղութեամբ մը:

— Ի՞նչ գիտնամ... Խորհրդաւոր բաներ մը կը լսեմ քու մասիդ...

— Եւ կը հաւատա՞ք...

Երբէք Սիրան այդքան գեղեցիկ չէր երեւած աչքերուս, որքան այս պահուս, երբ համակ բարութիւն և անմեղութիւն ցոլացող ժպիտով մը իր աչքերուն անուշ և գրաւիչ նայուածքը ինձ ուղղած՝ այս հարցումը կ'ընէր ինծի:

— Ուրեմն զրպարտութիւններ ե՞ն, գոչեցի յանկարծ ձեռքը բռնելով:

— Ո՛չ...

— Հապա՞...

— Սուտ չեն, բայց սխալ են... ըսաւ հանդարտ չեղտով մը:

— Ուրեմն դուն չե՞ս ճանչնար այդ հիւանդ մարդը...

— Ո՛չ, չեմ ճանչնար...

Այս պատասխանը տալու տեւն, Սիրանի ձայնը ակամայ կը դողդողար յուզումէն:

— Բայց քանի անգամներ անոր հետ տեսակցած ես, ըսի վճռական չեղտով մը:

— Տեսակցած եմ, չեմ ուրանար...

— Ո՛չ մէկ յարաբերութիւն չունի՞ քեզի հետ...

— Ո՛չ մէկ յարաբերութիւն...

— Ուրեմն ի՞նչ կ'ուզէ քեզմէ:

— Ողորմութիւն

Այս բառը նիզակի պէս խրեցաւ սրտիս մէջ: Ուրեմն Սիրան կ'ողորմէր անոր, ես որ պահ մը խենթութիւնը ունեցած էի իր սէրէն կասկածելու...

— Սիրա՛ն, ըսի յանկարծ ձեռքը բերնիս տանելով, ու արցունքի տաք կաթիլներով ողողելով. ներէ՛ ինծի... ներէ՛՝ քու հանդէպ պահ մը կասկած սընուցանելուս համար:

Ու զրպանէս հանելով մատնին և իր մատին անցնելով՝

— Այլեւս մոռնանք անցեալը, ըսի, ու ճակատը համբուրեցի: Հիմա հաշտուած ենք, այնպէս չէ՞...

— Այո, ու սեղանին վրայէն քիչ առաջուան փայփայած շուշանը առնելով ու լամբակիս անցընելով՝ հիմա հաշտուած ենք, ըսաւ, ու ինձ համոյբ մը տուաւ:

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

Թ. Բ

ՍԻՐԱՆԻ այս միջադէպէն ետք խաղաղութիւնը վերահաստատուած էր հիւանդանոցին մէջ:

Այդ մարդուն հետ ունեցած յարաբերութիւններու մասին տուած բացատրութիւնները թէեւ լիովին գոհացուցիչ չէին, բայց ի՛նչ որ ալ ըլլար այդ յարաբերութեանց բնոյթը, ես գրեթէ մոռցած էի, և ներած իրեն, իր երիտաւարութեան և անփորձութեան վերագրելով ամէն ինչ:

Մարդ երբեմն նման սայթալքումներ կ'ունենայ կեանքին մէջ: Վեհանձնութիւնը և մեծութիւնը կը պահանջեն որ փոխանակ ականքները պատժելու դատոնք խրատենք ու ճամբու բերենք:

Կը զարմանայի թէ Սիրան ինչը՞ կրնար սիրել այդ մարդուն մէջ, որը իր վիճակէն ու երեւոյթէն դատելով՝ նիւթապէս ու բարոյապէս սնանկացած կառարեալ ինկածի մը տիպարը կը ներկայացնէր...

Բայց սէրը կոյր է կ'ըսեն: Միակ առաւելութիւնը որ ունէր իր գեղեցիկ դէմքն ու հմայիչ աչքերն էին... Ո՛չ մէկ կասկած թէ այդ խենչին

տոփոտ նայուածքները գլխէ հանած էին խեղճ աղջիկը իր երկու շաբթուայ յարաբերութեանց ընթացքին: Բայց բարեբախտաբար դեռ անխուսափելին չպատահած շնորհիւ մեր աչալուրջ հսկողութեան, իսկոյն վտանգը նախատեսած ու Սիրանը փրկած էինք անդամանելի ճարմու մէջ մտնելէ առաջ:

Այս պատահարը կարծես մոռցուած էր ու Սիրանի այն հաւաստումին վրայ թէ ո և է յարաբերութիւն չկար իր և անոր միջեւ, և թէ՛ եղած տեսակցութիւնը, նիւթական ողորմութիւն մը ընելէ զատ ուրիշ նպատակ չուէր, ես ներած էի իրեն:

Շաբաթ մը դարձեալ բնականոն կեանքը սկսած էր, ու քանի այդ խորհրդաւոր մարդը չէր երեւար, Սիրան զուարթ ու երջանիկ էր...

Բայց օր մը դարձեալ գինքը փոխուած գտայ...

Կարծելով որ բան մը կար նորէն, հիւանդանոցի պաշտօնէութիւնը հարցաքննեցի ու անոնցմէ տեղեկացայ որ այդ օրը դարձեալ երիտաւարդ մը եկած էր... Անոր հետ միասին դուրս ելած էին... հիւանդանոցի հանդիպակաց պարտէզին մէջ, բաւական ատեն խօսակցելէ ետք իրարմէ բաժնուած՝ Սիրան վերադառնալով քաշուած էր իր սենեակը և ժամ մը դուրս չէր ելած...

— Նորէն այդ մարդն է՞ր եկողը, ըսի Օր. Նեվրի-կին որ այս տեղեկութիւնները ինծի կը հաղորդէր:

— Ո՛չ, այս անգամ ուրիշ մէկն էր...

— Ինչպիսի՞ մարդ մը...

— Առջինին պէս ստորին թիփ մարդ մը...

— Կ'ըսէք թէ Սիրան այդ մարդուն հետ կէս ժամ գաղտնի տեսակցեցա՞ւ...

— Այո՛:

— Բան մը տուա՞ւ...

— Չտեսայ, իրարու չատ մօտ կը խօսակցէին...

— Զարմանալի բան, մրմնջեցի ինքնիրենս, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ասիկա... Սիրան որ մեզի խոսաացած էր այլեւս այդ թիփ մարդոց հետ չխօսակցել... Արդեօք մեր քիթի՞ն կը խնդայ...

— Եւ զարմանալի չէ՞ք գտներ, տօքթէօր, այս խորհրդաւոր տեսակցութիւնները կը զուգադիպին նոյնքան խորհրդաւոր գողութեանց որ այս վերջին շաբաթները կը պատահին հիւանդանոցի չէնքին ու մատուռին մէջ... Ըսաւ Օր. Նեվրիկ գողունի ակնարկ մը ձգելով շուրջը, որպէս զի ուրիշ մէկէ մը չիմացուէր:

— Գողութիւններ... Ո՛հ, այո՛, ըսի ապշած խօսակցութեան զէմքին նայելով, ես երբէք անոր վրայ չէի խորհած...

Ու պահ մը լռութենէ ետք.

— Բայց ո՛չ, անկարելի է, աւելցուցի վստահ չեղտով մը, Սիրան չկրնար մինչեւ այդ ատիճան ստորնանալ դաւաճանելու համար իր ազգին դէմ, որ զինքը ցեխերէն վերցուցած մարդ ըրած է...

— Ցեխերու մէջէ՛ն... արձագանգեց Օր. Նեվրիկ ու չեղտակի աչքերուս մէջ նայելով՝

— Իր անցեալի մասին ու է բան մը գիտէ՞ք...

— Ո՛չ, ոչ մէկ բան... Այդ մասին խիստ դադտնապահ է...

— Կը զարմանամ թէ մարդ ինչո՞ւ կը ծածկէ իր Անցեալը... երբ ամօթալի բան չկայ հոն...

Այս խօսքին վրայ, յանկարծ ըմբոստացայ ու աչքերս սեւեռելով խօսակցութեան վրայ, բռնեցի ինքս ուռնցուցած՝

— Օրիորդ Նեվրիկ, ըսի, զայրոյթէս զողողացող ձայնով մը: Դուք այսօր շատ առաջ գացիք... Խնդրեմ մի նախատէք Սիրանը... Գիտցէ՛ք որ ան իմ նշանածս է...

— Բայց ես նախատեցի ձեզի... Ծշմարտուէ թիւնն է որ խօսեցայ:

— Խնդրե՛մ ըսի, բարկութենէս ոտքի ցառկելով, ասկէ վերջ ձեզի բացարձակապէս կ'արդիւնմ Սիրանի աննպաստ խօսք մը ընել քովս...: Խնդրեմ, դուրս ելէ՛ք...

Այս հրամանիս վրայ Օր. Նեվրիկ անձայն դուրս ելաւ:

Երբ ես առանձին մնացի սենեակիս մէջ, նստեցայ սեղանին առջեւ ու դարձեալ սկսայ մտածել:

Որչափ ալ դառն ըլլային Օր. Նեվրիկի յայտնութիւնները և սակայն ճշմարտութիւն մը կար անոնց մէջ: Օր. Նեվրիկ ո՛չ զիս և ո՛չ ալ Սիրանը նախատած էր... Ան պարզապէս իմ հարցմանս պատասխանելով իր տեսածներն ու լսածները հաղորդած էր... և ես հիմա կը զղջայի իրեն անիրաւ անղը բարկացած ըլլալուս համար:

Ահա այսպէս է մարդկային բնութիւնը: Մարդ երբէք չուզէր իր սիրածին մասին գէշ լուր մը լսել. աստիկա ճշմարտութիւնն իսկ ըլլայ, մարդ կ'ընդվզի, ու կարծես թէ զրպարտութիւն մըն է եղածը, ատելութեամբ կը տողորուի այդ լուրը հաղորդողին հանդէպ:

Ինչ առաջ ես ալ այս միեւնոյն պատճառաւ զայրոյթով արտայայտուած էի Օր. Նեվրիկին, ու զայն վստած սենեակէս, բայց երբ հիմա առողջ դատողութեամբ և պաղարիւնութեամբ կը քննէի իրերը, այն ատեն իրաւունք կուտայի իրեն:

Այո բացայայտ իրողութիւն մըն էր որ Սիրան այլեւս առջի չենշող ու զուարթ աղջիկը չէր, հիմա տարօրինակ փոփոխութիւն մը յառաջ եկած էր անոր նկարագրին մէջ, ու իր ընթացքը օր ըստ օրէ աւելի խորհրդաւոր և աւելի առեղծուածային հանդամանք մը կ'առնէր:

Արդեօք ի՞նչ տեսած էր ինձմէ որ յանկարծ իր երջանկութեան նախօրեակին այդպէս երես կը դարցնէր ինծի ու կ'երթար ուրիշի մը հետ: Արդեօք այնքան ապերախտ էր որ չգնահատելով իրեն ըրած այսքան բարիքներս որ մը դաւաճանէր իմ սիրոյս և պատուոյս դէմ...

Ո՛հ, այս կատակերգութիւնը չէր կրնար աւելի շարունակուիլ... Պէտք էր միանգամ ընդ միշտ կացութիւնը պարզել և իրողութիւնը մերկապաշանոց երևան հանել: Սիրան կամ անմեղ էր և երեւոյթները իր դէմ էին և կամ յանցաւոր էր ու կը խաբէր մեզի...: Ի՞նչ որ ալ ըլլար պէտք էր դիմակները վար առնել: Եթէ անմեղ էր, իր դէմ դաւադրող ու զրպարտողները զանել և պառօտելու էր, իսկ եթէ մեղաւոր՝ այն ատեն Սիրան գործ չունէր հիւանդանոցին մէջ:

Որոշումս վճռական էր. զանգակին վրայ կոխելով եկող սպասուհիին յայտնեցի անմիջապէս Սիրանը ինծի զրկել:

Հինգ վայրկեան ետքը, Սիրանը դիմացս էր, ամբողջս եւ ընկճուած:

— Սիրան, ըսի աչքերուն մէջ նայելով, այսօր շատ լուրջ խնդրոյ մը մասին կուզեմ քեզմէ բացատրութիւններ առնել, խնդրեմ նստէ՛ դիմացս:

Սիրան, առանց պատասխանի յանցաւորի մը պէս նստեցաւ քովս գառնուող աթոռին վրայ: Ան արդէն լուրջ դէմքէս կռահած էր ըսելիքս:

— Անցեալ շաբաթ երբ միեւնոյն խնդրոյն չուրջ քեզմէ բացատրութիւններ ուզեցի, դուն ինծի խուսաբողական պատասխաններ տուիր... Ես ներեցի քու երիտասարդութեանդ ու անփորձութեանդ եւ աւելի չպնդեցի... Դուն ինծի խոստացար ամէն յարաբերութիւն խզել այդ սրիկայ մարդուն հետ, բայց հիմակ ալ կը լսեմ որ ուրիշ մարդու մը հետ սկսած ես տե-

սակցիլ... Ստուգիւ կը տեսնեմ որ շատ լաւ գիտեալ խոստումդ յարգել... քանի որ այս անգամ առաջին մարդուն հետ չէ որ կը խօսակցիս...

Սիրան այս կծու և հեգնական յայտարարութեանս վրայ, սառ կտրած՝ նայեցաւ դէմքիս, ու պատասխանի տեղ յորդ արտասուք սկսաւ թափել:

— Սիրան, ինչո՞ւ չես խօսիր, ըսի մտերմիկ շեշտով մը, ըսէ՛ նայիմ այս մարդո՞ւն ալ ողորմութիւն տուիր...

Սիրան եթէ «Այո՛» ըսէր, հակառակ իր յանցապարտութեան, ես զայն դարձեալ պիտի ներէի և պիտի մոռնայի ամէն ինչ, այնքան իր լացը զգետնած էր զիս... Բայց ան պատասխանի տեղ կը հեծկլտար դիմացս, ու տեսնելով իր գեղեցիկ մարմնոյն ցնցուիլը ներքնապէս մեծ ցաւ կը զգայի այդպիսի զգայուն օրրոմ մը տնիրաւ տեղը առաւպեցուցած ըլլալու համար:

Ուստի պահ մը առաջ իրեն հանգէպ ըրած անիրաւութիւնս դարմանելու համար,

— Սիրան, ըսի գորովանքով մը ձեռքէն բռնելով, ինչո՞ւ չես պատասխաներ... Միթէ կը վշտացնե՞ն քեզ այս ըրած հարցումներս:

Սիրան չէր խօսէր այլ՝ կուլար: Ի՞նչ յետոյ թաշկինակը հանեց արցունքները սրբօրէիլ համար, ու երբ ձեռքը աչքին տարաւ, տեսայ այն մատնին, որ ես նուիրած էի անոր:

— «Եթէ ինծի չի օրբեր, ինչո՞ւ անիկա կը կրէ, ըսի մտովի, անպատճառ խորհրդաւոր բան մը ըլլաւ լուէ ասոր տակը», ու միանգամ ընդ միշտ կացութիւնը պարզելու համար, ձայնս բարձրացնելով՝

— Սիրան, ըսի, պատասխանիդ կը սպասեմ, ինչո՞ւ չես խօսիր...

Պատասխան չկար:

— Չես խօսիր, ըսի ես ինծի պատառնանելով, որովհետեւ կ'ամչնաս խոստովանելու...

— Խնդրե՛մ... ըսաւ վերջապէս Սիրան արտասուելից աչքերը ինծի ուղղելով, խնդրեմ ա՛լ կը բաւէ...

— Ինչո՞ւ... Չե՞ս ուզեր որ այս մասին խօսիմ քու հետք...

— Խօսեցէ՛ք, բայց մի՛ նախաժողով զիս...

— Ես կը նախաժողով քեզի... կը հարցնեմ՝ մի՞թէ այդ մարդո՞ւն ալ ողորմութիւն տուիր...:

— Ո՛չ, չտուի:

— Ուրեմն ժամերով ի՞նչ խօսակցեցար անոր հետ, Հիւանդանոցի հանդիպակաց պարտէզին մէջ...

— Այդ իմ անցեալիս կը վերաբերի... հառաչեց Սիրան գետին նայելով, խնդրեմ, մի՛ բանաք վերքերս...

— Ուրեմն չե՞ս ուզեր որ քու անցեալի մասին խօսիմ...

— Չեմ ուզեր...

— Բայց ես կը կարծէի որ այսքան բարեկամութենէ ետք՝ իրաւունք ունէի ձեր ներկայի և անցեալի մասին խօսելու...

— Խօսեցէ՛ք ներկայիս և եթէ կ'ուզէք ապագայի մասին ալ, բայց խնդրեմ, անցեալս մի քրքրէք...

— Ուրեմն այնչափ խորհրդաւոր է ձեր անցեալը:

— Օր մը պիտի պատմեմ ձեզի բոլորը... կ'ազաչեմ այսօր մի՛ ստիպէք զիս:

— Ինչո՞ւ ո՛չ այսօր:

— Այսօր տխուր եմ...

— Ինչո՞ւ տխուր ես... Գեղի հետ այսպէս վարուելո՞ւն համար թէ այդ խորհրդաւոր մարդուն հետ ունեցած տեսակցութեանդ համար...

— Հրա՛նդ, խնդրեմ, ըսաւ Սիրան յանկարծ ոտ-

քիս առջեւ իյնալով, կ'աղաչեմ մի՛ խօսիր այլեւս...

— Բայց ես կ'ուզեմ այս առեղծուածային կացութեան վերջ տալ... կամ այո՛, կամ ո՛չ... Սիրան կը սիրե՞ս զիս...

— Կը սիրեմ:

— Երդում ըրէ՛:

— Կ'երդնում Աստուծոյ վրայ...

— Անկեղծօրէն կը խոստանամ թէ ասկէ յետոյ ոչ մէկուն հետ կ'սկսածելի յարաբերութիւն չպիտի ունենաս...

— Ո՛չ մէկուն հետ...

— Ուրեմն կը ներեմ քեզի, ըսի, ու իբր թէ բան մը չէր պատահած, զայն գետնէն վերցնելով, բազուկներուս մէջ առի եւ համբուրեցի շրթներէն:

Այդ գիշեր մեր հերթապահ բժիշկներէն մէկը կ'աբեւոր գործի մը համար բացակայած էր և անոր տեղը ես անցած էի: Մութ և տաք գիշեր մըն էր, ամառնային այն հեղձուցիչ գիշերներէն մէկը, ուր ո՛չ հովը կը փչէ և ոչ ալ տերեւ կը շաբօի:

Հիւանդանոցի մէջ սովորական շրջագայութիւնս կատարելէ ետքը եկած էի աշխատասենեակս, ու մութ սենեակիս մէջ գլուխս ապակիին կրթնցուցած պատուհանէս կը դիտէի դուրսը՝ մերթ աստղերը և մերթ այն պատուհանը, որ Սիրանի սենեակին էր և որ այդ պահուն մութ էր, իմ սրտիս պէս...

— Խեղճ աղջիկ... կը մըմնջէի ինքնիրենս, կը տառապի բանի մը որ չի կրնար ինձ յայտնել իր անցեալին հետ կապակցութիւն ունենալուն համար... ո՞վ դիտէ ինչ խորհրդաւոր գաղտնիքներ կը պարուհակէ այդ անցեալը, որուն վերջիլումն իսկ թուե՞ղ կը հանէ ջիղերը... Խեղճը օրքա՛ն նեղը դրի, օրքա՛ն

ստիպեցի այդ գաղտնիքներուն գոնէ մէկ մասը իմանալու համար, բայց յուզուեցաւ, լացաւ, պաղատեցաւ ու բռն մը չարտասանեց... Սիրան կ'ուզէ որ միշտ անթափանցելի քող մը ձգուած մնայ այդ խորհրդաւոր անցեալին վրայ... «Թերեւս օր մը կը պատմեմ քեզի» ըսաւ... մեղք ո՛ր չըսպասեցի այդ օրուան ու պարսպ տեղը տանչեցի զայն... Հիմա ո՛վ գիտէ որչա՛փ գրգռուած է... Թերեւս չկրցաւ քնանալ ու ինծի պէս արթուն է, և կամ եթէ քնացաւ ո՛վ գիտէ ի՞նչ ահակի երազներ կը տեսնէ...:

Այսպէս խորհրդածելով կը յիշէի Սիրանին ինծի պատմած այն ահաւոր երազը որ տեսած էր այսպէս յուզուած և գրգռուած մէկ գիշերը...

— Խեղճ աղջիկ... Կ'ըսէի մտովի, ո՛չ քնացած և ո՛չ ալ արթուն եղած պահուն հանդիստ ունի...

Ու աչքերս երկինք յառելով, կը յարէի.

— Սպասէ՛, աղուորս, ահա օր մըն ալ կ'անցնի, քայլ մըն ալ աւելի մեզ մօտեցնելով քու տառապանքներուդ վերջաւորութեան...

Ջերմէ և յուզումէ այրող ճակատս պատուհանին ցուրտ ապակիին վրայ դրած, ահա՛ այս խորհրդածութիւնները կ'ընէի, երբ պարտէզին մէջ սեւ բանի մը շաւիղը ուշադրութիւնս գրաւեց:

Ի՞նչ կրնար ըլլալ անիկա... Ամիջապէս խորհրդածութիւններէս արթնցած՝ իրականութեան եկած էի... ու, աւելի ուշադիր դիտելով կը տեսնէի որ այդ շարժող սեւ բանը մարդկային ստուէր մըն էր, որ ծռած՝ մեծ զգուշութեամբ կը քալէր միշտ ծառերու շուքին ապաստանելով և ուշադրութիւն ընելով որ ոտնաձայն չհանէր:

— Ահաւասիկ խորհրդաւոր տօսմ մը, ըսի ինքնիրենս. իբրեւ որ այս վերջին ամիսները խորհրդաւոր տրամներ չեն պակսիր մեր այս խաղաղ միջավայրին

մէջ... Բայց ո՛վ կրնայ ըլլալ այդ մարդը, և ի՞նչ կընէ գիշերուան այդ պահուն պարտէզին մէջ...:

Այս միջոցին միտքս կուգային հիւանդանոցի շրջափակին մէջ յաճախակի պատահած գողութիւնները... Արդեօք այս խորհրդաւոր մարդը այդ գողերէն մէկն էր... Արդարեւ եթէ իր բռնած ուղղութեան նայուէր, ոչ մէկ կասկած իր նպատակի մասին: Ան կ'երթար դէպի մատուռին կողմը զոր նախապէս ալ կողոպտած էին...:

Ամիջապէս տեղէս ցատկելով, գգրոցէն առի առերճանակս և ելեքտրական լամբարս ու առանց մէկու լուր մը տալու, սպրդեցայ սենեակէս. դուրս ու զգոյշ քայլերով հետեւեցայ մարդուն իր դիտաւորութիւնը լաւ մը հասկնալու համար:

Մարդը առանց կասկածելու իմ ներկայութենէս յամրընթաց կը յառաջանար ու քիչ յետոյ մատուռի ճամբան ձգելով կ'ուղղուէր Յակոբեան յարկարածին կողմը — վիրաբուժական գործողութեանց յարկարածինը, ու հոն պատուհանի մը առջեւ կայնած՝ պահ մը շուրջը դիտելէ ետք՝ վստահ ըլլալով թէ զինքը լրտեսող չկար, պատուհանը դուրսէն կամաց մը կը վերցնէր ու կը մտնէր ներս...:

Փախուստի ճամբան ապահովելու համար խորհրդաւոր մարդը պատուհանը վերստին չէր գոցած... ուստի ոստուժով մը ես ալ կը մտնէի ետեւէն ու անձայն կը հետապնդէի զինքը: Մարդը նրբանցքին երկայնքն ի վեր կը յառաջանար մեծ զգուշութեամբ... ես ալ պատին քսուելով՝ չունչս կտրած կը հետեւէի իր քայլերուն...: Ձախին դառնալով՝ գողը կը մագլցէր սանդուխ մը, ես ալ ետեւէն... Շէնքին երկրորդ յարկը ելած՝ գողը կը շարունակէր իր ճամբան, կրկին կը բարձրանար սանդուխէ մը ու հիւանդապահօ ուհիներու յարկարածինը ելած՝ վայրկեան մը դիտելէ

եաք գոց դուռներու վրայ, կը յառաջանար ու Սիրանին ննջաբենեակի դրան առջեւ կանգ կ'առնէր...

Ո՛վ էր այդ մարդը և ի՞նչ կ'ուզէր...

Անմիջապէս զէնքս քաշած կը պատրաստուէի վրան խոյանալու իրմէ բացատրութիւն պահանջելու համար, երբ յանկարծ ինքզինքս զսպեցի ու պաղարիւնս գտնելով...

— Ո՛չ, ըսի ինքնիրէնս, չփութացնենք վախճանը, յարմար առթիւ կրնամ միջամտել... Տեսնենք ի՞նչ պիտի ընէ... Թերեւս այսպէսով Սիրանը չըջապատող գաղտնիքներուն մէկ թէլը կրնամ ձեռք անցնել:

Ու այսպէս մտածելով զէնքը դրի դրպանիս մէջ ու պատրաստ սպասեցի:

Խորհրդաւոր մարդը, որովհետեւ այլեւս հաստատուած էր անոր գող մը չըլլալը, կամաց մը մտած էր Սիրանի սենեակին մէջ: Անմիջապէս որ դուռը գոցուեցաւ վրայէն, վազելով եկայ ու դրան ետին դիրք ըսնեցի, Սիրանի առաջին օգնութեան կոչին ներս խուժելու և չարագործը շան սատակ ընելու հաստատ մտադրութեամբ:

Բայց սարսափս և զարմանքս մեծ կ'ըլլար երբ փոխանակ Սիրանի սրտակեղէք ճիչերուն, կը լսէի իր ձայնը որ մեղմիւ բաներ մը կ'ըսէր անձանօթ մարդուն...

Ուրեմն Սիրան արթուն էր... ուրեմն կը սպասէր անոր այցելութեան... ու մտածե՛լ թէ տակաւին քանի մը ժամ առաջ արտասուալից աչքերով ինձի կը խոստանար մարդու հետ չտեսակցիլ և ինձմէ զատ ո՛չ ոք սիրել...

Սիրան Աստուծոյ վրայ կ'երդնուր իր սիրոյն և պատուոյն համար, ու հակառակ իր երդումին ու խոստումին, ահա գիշեր ատեն իր սենեակին մէջ կ'ըն-

դունէր, ո՛չ մէկ կասկած թէ իր սիրողը... և ան ալ տանակոխ ընելով հինանդանոցի ներքին կանոնագիրն և կարգապահութեան բոլոր օրէնքները...

Այս խորհրդածութիւնները ընելով սիրտս կը բաբախէր յուզումէս: Վայրկեան մը կը մտածէի յանկարծ դուռը բանալ ու երկուքն ալ խայտառակելով քուրջի պէս դուրս նետել... Յետոյ նկատի առնելով գիշերային գայթակղութիւն մը, սրտատրոփ կը սպասէի զէպքերու վախճանին ըստ այնմ միջամտելու և գործելու համար:

Հինգ վայրկեանի չափ խօսակցութենէ մը ետք, բրմէ բառ մընիսկ չէի կրնար իմանալ, յանկարծ լըռութեան մէջ յստակ և որոշ լսեցի Սիրանին ձայնը որ կ'ըսէր...

— Խնդրեմ, այլեւս գնա՛... տեսնողներ կրնան ըլլալ... վերջը զլիսուս փորձանք կը հանես...

Մարդը առանց պատասխան տալու կ'երեւի հնազանդած էր, ու դուրս ելնելու համար բացած էր դուռը երբ դէմ հանդիման գտնուեցաւ ինձի հետ:

— Աւճառուր եղի՛ր, ըսի յանկարծ զէնքս իրեն ուղղելով, ո՛վ ես դուն...

Մարդը առանց հարցումիս պատասխանելու բռնունցքի ուժգին հարուած մը իջեցուց թեւիս ու ձեռքէս մէկդի նետելէ ետք ատրճանակս, արագաշարժ գողի մը պէս անցաւ առջեւէս ու նրբացքին երկայնքը վազելով անհետացաւ մութին մէջ: Այս բոլորը այնքան շուտ տեղի ունեցած էին որ, ես տակաւին ժամանակ չունեցած ինքզինքիս գալու, մարդը ակնթարթի մը մէջ անյայտացած էր...

— Բայց չարժէր այդ սրիկային հետ զբաղիլ, ըսի ինքնիրէնս, ահա անոր մեղսակիցը փիւս մէջն է...

Ու կատաղութենէ պոթկացող աչքերս դարձնե-

ըով Սիրանին՝ որ իմ տեսքէս ահաբեկած՝ ետ ետ ընկերկած ու մահաճակալին կրթնած էր գետին չիյնալու համար.

— Ո՞վ էր այդ մարդը, ըսի, շանթահարիչ ակնարկ մը սեւեռելով վրան:

Կարծես թէ ուրուական մըն էր դիմացը ելլողը: Սիրան սահմոկած կը նայէր աչքերուս մէջ:

— Ո՞վ էր այդ մարդը, հարցուցի անհամբերութենէս դողալով:

— Գող մըն էր...

Սիրան այս խօսքերը այնպիսի անմեղունակ ձեւով մը կ'արտասանէր որ, եթէ խնդրին նախապէս տեղեակ չըլլայի կարելի չէր որ չհաւատայի իր խօսքին...

— Գո՞ղ մըն էր... մըմնջեցի ակռաներուս մէջէն. ի՞նչ կ'ընէր հոս...

— Չեմ գիտեր, սենեակս մտած էր... երբ ձեր ոտնաձայնը լսեց, փախա՛ւ...

Ու կռնակը մահաճակալին տուած, ձեռքերը միացուցած, անանկ մը աչքերուս կը նայէր որ, ինքնիրէնս կը հարցնէի թէ՝ թիւրատեսութեան մը զո՞հ եղած էի արդեօք...: Բայց ես գիշերաչիլիկ մը չէի, լաւ գիտէի որ մարդը իր սենեակը մտած էր ու հինգ վայրկեանէ աւելի կամաց ձայնով խուսկցած էին: Կարծելով որ ես լուր չունէի առկէ, Սիրան անամօթաբար կը ստէր ու կը չափար զիս խաբել գողութեան յիւրիւրածոյ պատմութեամբ:

Բայց ես միտքս դրած էի ամէն գնով զայն դիմակաղերձ ընել, ուստի.

— Եթէ գող մըն էր, ինչո՞ւ օգնութիւն չկանչեցիր, ըսի:

— Վախցայ գիշեր տտեն հիւանդները արթնցնելէ...

Սիրան դարձեալ կը ստէր: Դերասանուհի մը այսքան վարպետութեամբ չէր կրնար իր անմեղի դերը խաղալ:

Ալ չկրցայ ինքզինքս զսպել ու ատելութեամբ լեցուն ակնարկներս իրեն ուղղելով:

— Սիրան, ըսի, ա՛լ կը բաւէ, կատակերգութիւն չեմ ուզեր... Ինծի՞ կը խաբես այս գողի պատմութեամբ... հինգ վայրկեանէ աւելի դրան ետին կայնած մօիկ ըրի ձեր խօսակցութիւնը... Ո՞վ էր այդ մարդը, ինքնութիւնը չպիտի՞ յայտնես...

Սիրան չուարած չէր պատասխանէր:

— Բայց ես գիտեմ անիկա, յարեցի դառն չեչտով մը, գոհնիկ դասակարգի պատկանող այդ մարդուն հետ իյնալու համար, ո՞վ գիտէ, մէկը ո՞ր աստիճան ինկած ըլլալու է... դուն անկարող ես իմ մաքուր և անբիծ սէրս հասկնալու... գնա՛ անոր հետ... ինկած հոգիներ իրենց նմանը կը փնտռեն...

Սիրան անխօս կ'արտասուէր դիմացս:

— Մի՛ լար, ըսի, յանցաւորը դուն չես, այլ՝ ես եմ... Ես քեզ չեիրած, նախ պէտք էի գիտնալ թէ՝ ո՞վ էիր և որո՞ւն զաւակը:

— Ես անմե՛ղ եմ, հեծկլտաց Սիրան, ձեռքերովը դէմքը ծածկելով, ես անմե՛ղ եմ...

Ալ չկրցայ ինքզինքս զսպել, ամբողջ մարմնովս դողդղացի, ու նողկանքով իր երեսն ի վէր՝

— Անմե՛ղ... Դու բոլ մը ըլլալդ գիտէի... բայց այս աստիճան դարչելի ստախօս մը ըլլալդ չէի ենթադրէր, ըսի ու բարկաճայթ դուրս ելայ:

Այդ գիշեր չկրցայ քնանալ և մինեւ առտու սարսափի և ատելութեան վայրկեաններ ապրեցայ:

Իմ հսկողութեանս և իմ պաշտպանութեանս տակ ինծի դէմ օարքուած այս դաւը, իմ պատուոյս և սիրոյս դէմ գործուած այս աղտոտ և եպերելի ոճիրը վերջին

ծայր տակն ու վրայ ըրած էր զիս: Այն կինը որ սիրած և պաշտած՝ էութեանս անբաժան մէկ մասը նկատած էի, հիմա աչքիս առջեւ ստորին էակ մը դարձած էր և ես կ'ատէի զայն հողուոյ ամբողջ զօրութեամբը:

Առտուն Տիկին Արաքսին կանչելով պժգանքով պատմեցի ամէն բան իրեն:

— Գնա՛, հարցաքննէ զինքը, եթէ ճշմարտութիւնը չխոստովանի, այս հաստատութեան մէջ գործ չունի. ըսի:

Տիկին Արաքսի կէս ժամ յետոյ վերադարձաւ:

— Ի՞նչ լուր, հարցուցի.

— Ո՛չ մէկ լուր... Սիրան կուլայ... Բան մը չըսաւ...

— Երբէք խօսք մը չըրա՞ւ...

— Երբ պնդեցի թէ ի՞նչ էր խնդիրը... «Տօքթօրը իմ անձիս գէմ ինչո՞ւ այսքան կը խտտանայ», ըսաւ:

— Կը խտտանայ... ուրեմն ես իրաւունք չունիմ իրմէ հաշիւ պահանջելու երբ զիշեր ատեն կը յանդգնի մարդ առնել իր սենեակին մէջ, այսպէս դաւաճանելով թէ՛ իմ սիրոյս և թէ հիւանդանոցի նուիրական օրէնքներուն դէմ...

— «Վերջը պիտի խոստովանիմ ամեն բան» ըսաւ...

— Ան բան մըն ալ չկրնար խոստովանիլ. ըսի բարկացած: Եթէ իր անցեալին մէջ անխոստովանելի արարք մը չկայ թագնուած, ինչո՞ւ չխոստովանեցաւ մինչեւ հիմա... Ո՞վ գիտէ ո՛ր բողոք է որ հաւատքի եկած՝ մայրապետնոց մտնելու պէս եկած հոս գթութեան քոյր դարձած է... Արդէն այս տեսակ խորհրդաւոր թիփերէ պէտք է զգուշանալ, երբ փորեւրին կշտանայ, իրենց տեղը հանդարտ չեն կրնար կենալ...

Ու բարկացած տնօրէնին սենեակը դացի:

Կէս ժամ ետքը զայն տնօրէնին սենեակը կանչել տալով այնքան ծանր խօսքեր ըրի որ, այլեւս չկարենալով դիմանալ, Սիրան դողդոջ քայլերով ինծի մօտեցաւ, ու ձեռքը ուսիս վրայ դնելու շարժում մը ընելով՝

— Մօիկ ըրէ՛, ըսաւ պաղատազին:

— Ո՛չ, չեմ կրնար ըսի...

Ու նողկանքով ձեռքը անդին հրելով, իրեն զուռը ցուցուցի:

Ժ. Ե

ՍԻՐԱՆԻ մեկնումէն ետք հիւանդանոցը այլեւս բանտ մը կ'երեւէր ինծի: Հոն ամէն մէկ իր, ամէն մէկ վայր յիշատակ մը կարթնցնէր իմ մէջս: Հոն՝ Սիրան ժպտած էր ինծի, հոն՝ առաջին անգամ հանդիպած էի անոր, անդին լացած առեւն դտած էի զայն, հոն՝ ծառին տակ երբ գիւրք կը կարգար իր մատին չափը առած էի... Այս աթոռին վրայ Սիրան նստած էր... Օր մը երբ այս պատուհանէն կը նայէր մտազբաղ և երազուն, իր քովը դացած էի եւ առաջին սիրոյ յայտարարութիւնս ըրած...

Հիւանդանոցի մէջ ամէն անկիւն և ամէն առարկայ այսպէս իմ մէջս կ'արթնցնէր յիշատակ մը, յիշատակ մը լի յոյզերով և խոյզերով:

Այնքան կը սիրէի զինքը որ հակառակ իր տկարութեան, երբեմն կը փորձուէի ներել անոր, եթէ այդ պահուն քովս ըլլար.

— Թերեւս զղջացած է, կ'ըսէի ինքնիրենս, եւ եթէ այս անգամ ալ ներէի, թերեւս վերջնականապէս ուղիղ ճամբուն մէջ մտնէր...

Կը զղջայի իրեն հանդէպ ցուցուցած խիստ վարմունքիս համար: Հիմա ո՛վ գիտէ, ո՛ր էր, ի՞նչ կ'ընէր և որո՞ւ հետ էր...

Բայց յետոյ յիշելով իր յարաբերութիւնները այդ կասկածելի մարդոց հետ, հակառակ այնքան բարիքներու իր դաւաճանութիւնը սիրոյս և պատուոյս զէմ,

բարկութեամբ և ատելութեամբ կը լեցուիս անոր հանդէպ և ոչ միայն չէի գթար, այլ ամենադոյզն խղճի խայթ մըն իսկ չէի զգար զինքը վռնաելու համար:

— Ընդհակառակը, ան արժանի էր այդ պատիւ տին, կ'ըսէի ինքնիրենս ու վրէժս լուծած, կը հանդարտէի իմ արժանապատուութեանս մէջ:

Այսու հանդերձ, այլ ևս կարելի չէր այս պայմաններու մէջ Հիւանդանոցին մէջ աշխատիլ: Բարեբախտաբար քանի մը շաբաթ ետք ծառայութեանս պայմանաժամը կը լրանար ու հրաժարականս տալով կը մեկնէի այն վայրէն, ուր խենթի պէս սիրած և տառապած էի...

Երբ հիւանդանոցէն այս տունը փոխադրուեցայ, հետզհետէ կեանքի թոհուրոհին մէջ Սիրանի յիշատակը սրբուեցաւ մտքիս մէջէն:

Այլ եւս ոչ մէկ բան կար զայն ինծի յիշեցնող ու հիւանդի մը պէս որ զինքը կրծող ցաւէն կը դարմանուի, ես ալ կամաց կամաց կ'ապաքինէի սիրոյ այս խենթ հիւանդութենէս ու ամիսներ յետոյ Սիրան լոկ յիշատակ մը կը մնար յիշողութեանս մէջ:

Այս դէպքերէն ետք գրեթէ հինգ ամիս անցած էր: Այս ժամանակամիջոցի մէջ ոչ մէկ լուր Սիրանէն. կասկած չկայ թէ իր նոր բարեկամներուն հետ զուարթ և ցոփ կեանք մը կը վարէր:

Ես այլ ևս չէի հեաաքրքրուէր անով... և սակայն երբեմն կեանքի մէջ այնպիսի անակնկալ դէպքեր կը պատահին որ, երբեք չյուսացածդ տեղի կ'ուենայ և խելքէ մտքէ չանցած վայրերու մէջ...

Չմրան առտու մը, Գատըղիւղ հօրեղբօրս տունը հրաւիրուած էի, իրենց ամուսնութեան քսանամեակին առթիւ, չաբաթ մը իրենց մօտ անցընելու համար. Թէ և իմ անձնական գործերս չեն թոյլատրեր որ մը բացակայիլ դարմանաւունէս, բայց չմերժելու

համար իրենց հրաւերը, ուրբաթ առտու մը մեկնեցայ, իրիկուան վերջին շոգենաւով վերադառնալու պայմանաւ:

Եւր կին մը հաւանաբար իրենց սպասուհին, դուռը բացաւ ու երբ ինքնութիւնս յայտնեցի — չմոռնանք ըսելու որ հօրեղբօրս տունը շատոնց ի վեր չէի գացած — պառաւը զիս բակին մէջ մինակ թողլով մեկնեցաւ, ու քիչ յետոյ հօրեղբայրս և իր կինը վազելով եկան և զիս ողջագուրելով ներս առաջնորդեցին:

Հօրեղբայրս և իր տիկինը հոգի կուտային թղթախաղի համար, նախապէս գիտնալով իմ գալուստս բօքէրի սեղանը պատրաստած էին արդէն ու հաղիւ ռոքի վրայ քանի մը վայրկեան տեսակցած՝ զիս կը նստեցնէին սեղանին գլուխը, քիչ մըն ալ հոն շաքունակելու համար մեր խօսակցութիւնը:

Երկու ժամ զուարթ և զուարճալի վայրկեաններ անցընելէ ետք ճաշասենեակը անցանք ուր արդէն ճօխ սեղան մը պատրաստ կը սպասէր մեզի:

Ճաշէն ետք վեր կ'ելլէինք սուրճը առնելու համար, երբ սանդուխին վրայ ուշադրութիւնս դրաւեց երիտասարդ սպասուհի մը որ ճերմակեղեններու ահագին դէզով մը կ'անցնէր քովի նրբանցքէն:

Վերէն վար ճերմակ և մաքուր դոգնոց մը հագած էր, թէև նոր արդուկուած ճերմակեղեններու դեզին ետեւ իր դէմքը չէի կրնար տեսնել, բայց իր նուրբ և սլացիկ հասակէն, թեւերուն սրունքներուն և մարմնոյն շնորհալի գիծերէն յանկարծ Սիրանի պատկերը կը ցոլէր աչքիս առջեւ...

Սրբոք մ'ն էր... բայց հոս ի՞նչ գործ ունէր... Ատեն չունէի աւելի խորհրդածելու. քիչ յետոյ սպասուհին՝ որ նոյնպէս չէր կրցած զիս տեսնել, անյայտացած էր սանդուխի միւս կողմէն, ու տան մէջ

կասկածի տեղի չտալու համար, առանց իրմով հետաքրքրուելու կը շարունակէի ճամբաս:

Սակայն քանի մը վայրկեան ետք վերը սրահին մէջ երբ սուրճ առնելու կը պատրաստուէինք անխուսափելին պատահեցաւ:

Միեւնոյն սպասուհին ձեռքը սուրճի ափսէով ներս մտած էր ու երբ մեր աչքերը կը հանդիպէին իրարու, կարծես ելքաթրական կոճակի մը վրայ կոխած, ամբողջ մարմնովս կը սկսէի զոզոզալ...

Ան է՛ր... Այո՛, այդ անիծեալ կինը, որ զիս տեսնելուն պէս այլայլեցաւ, ու սարսափահար քիչ մնաց որ ձեռքէն սուրճի ափսէն ձգէր...: Բայց վարպետ աղջիկ: Իսկոյն իր պաղարիւնը ժողվեց ու իբր թէ քան մը չէր պատահած ու ինձ բոլորովին անծանօթ մըն էր, հանդարտութեամբ բերաւ սուրճս:

— «Բայց այս բոլոր հոս ի՞նչ ունի», կ'ըսէի ինքնիրէնս, ատենութեամբ լի նայուածքներս վրան տեսնելով:

Չիս տեսած պահուն Սիրանի յանկարծակի կարմրիւն ու այլայլիւր հօրեղբօրս և իր տիկնոջ ուշադրութենէն չէր վրիպած: Անոնք խուզարկու աշխարհներով աչքերուս մէջ կը նայէին այս խորհրդաւոր գաղտնիքին իմաստը հասկնալու համար:

— Ո՛վ է այս կինը, հարցուցի, երբ Սիրան սուրճը տալէ ետք դուրս ելած էր:

— Եւր սպասուհին է...

— Այդ կը տեսնանք... Անունը ի՞նչ է:

— Գոհար:

— Գոհար... Մըմնջեցի մտովի, ի՞նչ շուտ ալ անուն կը փոխէ, և սուրբի ձեւեր կ'առնէ, այսպիսի բոզեր միշտ գիմակազերծ ընելու է... ու ճայնս բարձրացնելով՝ սքանչելի գոհար մըն է, ըսի, աշխարհիս մէջ իր նմանը չգտնուիր... Ո՛ւրկէ ձեռք անցու-

ցիք այս հագուստով ապրանքը:

— Այդ պատմութիւն մըն է, ըսաւ հօրեղբայրս չհասկնալով հեղինակիս իմաստը: Զինքը փողոցին մէջ գտայ... Այս ձիւն-ձմեռին, հաւատացէք ցեխերուն մէջ պառկած էր...

— Յետերուն մէջ... Ի՞նչ կ'ըսէք այդչափ զինով էր...

— Ի՞նչ զինով... Խեղճը աւերակ տան մը քով գտնուած պարապ գետնի մը վրայ պառկած էր... Այդ գիշեր բարեկամի մը տունէն կը վերադառնայի, յանկարծ գետնին վրայ սեւ ստուեր մը ուշադրութիւնս գրաւեց... Առաջ ես ալ քեզի պէս զինով կարծեցի ու մեծ եղաւ զարմանքս երբ մօտենալով տեսայ որ կին մըն էր պառկողը... Մտածելով որ թեհեւ հիւանդ մըն էր, լուսնոտ մը, կամ սառած մէկը, աւելի մօտեցայ ու ոտքիս ծայրովը հպեցայ մարմնոյն... Անմիջապէս խեղճը բացաւ աչքերը, խենթի պէս շտկուեցաւ ու կարծես թէ անհելի բան զագուշանքէ մը կ'արթննար, «Ո՛հ» մը արձակելով նուաղեցաւ...

«Բնական է այդ պայմաններուն մէջ չէի կրնար զայն հոն ձգել... Ո՛վ գիտէ, ո՛վ էր և ի՞նչ պատճառներով այդ քարերուն վրայ պառկած էր գիշեր ատեն... Այդ գաղտնիքը վերջէն կրնայինք հասկնալ, հիմա մեր առաջին պարտականութիւնն էր, հիւանդ թշուառի մը օգնութեան հասնիլ... Ուստի այդ միջոցին անկէ անցնող գիշերապահին օգնութեամբը զայն փոխադրել տուի տունս, ու կնոջս հետ սկսանք զայն խնամել...»

«Մանկամարդուհին երբ աչքերը բանալով ինքզինքը գտաւ իրեն համար անծանօթ եղող տան մը մէջ. քովը երկու ծերունիներու, որոնք յուզուած կը դիտէին իրեն... երկրորդ խուլ հառաջ մը արձակեց ու

սկսաւ աչքերը չփել վախնալով որ երազէ մը կ'արթննար...

«Կինս տաք թէյ տուաւ անոր և երբ ինքզինքը ժողվեց, սկսանք զինքը հարցաքննելու թէ ո՛վ էր, հայր, մայր ունէ՞ր, և թէ ինչո՞ւ գիշեր ատեն փողոցին մէջ պառկած էր...

«Բայց Գոհար ոչ մէկ բառ կ'արտասանէր ու ամէն անգամ որ զինքը կը հարցափորձէինք, կուլար ու տաք տաք արցունքներ կը թափէր...

«Ի վերջոյ տեսնելով որ մեր այս հարցումները կը վշտացնէին ու կը նեղէին զայն, այլեւս, չհարցափորձեցինք զինքը, և որովհետեւ տան մէջ երիտասարդ սպասուհիի մը պէտք ունէինք, իրեն հարցուցինք թէ՛ կ'ընդունէ՞ր մեր քով ծառայել... Գոհար սիրով ընդունեց մեր այդ առաջարկը զայն նկատելով իրեն համար ամենամեծ բարիք մը... ու այն օրէն ի վեր մնաց մեր քովը... Հիմա գոհ եմք իրմէ, շատ ազնիւ աշխատասէր աղջիկ մըն է...

— Միայն թէ, ընդմիջեց հօրեղբորս տիկինը, խեղճ աղջիկը անողոք հիւանդութենէ մը կը տառապի... Անցեալ օր այնքան կը հազար որ բերնէն արիւն եկաւ... Մեր ընտանեկան բժիշկին ցուցուցինք զինքը: «Հիւանդութիւնը յառաջացած է, անմիջական զարմանումի կը կարօտի», ըսաւ ու կարգ մը դեղեր տուաւ... Այս ամառ միասին օգափոխութեան պիտի տանինք Մեծ Կղզի... Մեղք է՝ դեռ այնքան երիտասարդ և գեղեցիկ, վարքն ու բարքը ըսէք՝ այնքան հիւս, այնքան ազնիւ, ո՛վ գիտէ՝ որո՞ւն զաւակն է...

Այս պատմութիւնը ինձմէ զատ ու է մէկը կրնար դառնացնել... բայց ես այնքան վրէժխնդրութեամբ լեցուած էի անոր հանդէպ որ անտարբերութեամբ մտիկ կ'ընէի ու մտովի կ'ըսէի՝

— Օ՛խ եղաւ... Այդ սրիկաներու հետ երթալու պատիժը թող գտնէ... Ասանկ բողբոռն վերջաւորութիւնը արդէն այսպէս ցեխերու մէջ կը վերջանայ...

Ու երբ կը լսէի թէ հիւանդութիւնը վերսկսած էր.

— Արժանի է՛ր, արժանի՛, կը մըմնջէի ինքնիրենս:

Երբ հօրեղբայրս և իր տիկինը վերջացուցած էին Սիրանի պատմութիւնը, հեգնանքով մը անոնց դարձայ ու խստութեամբ ըսի.

— Դուք լուռ չէք ըրած նախապէս իր մասին քննութիւն չկատարած, ձեր տան մէջ առնելով այդ աղջիկը:

— Բայց ո՛ւրկէ պիտի հասկնայինք... Զինքը այս գիւղին մէջ ճանչցող չկար... և երբ իրեն կը հարցունէինք լացէն զատ ուրիշ պատասխան չէր տար...

— Որովհետեւ չէր կրնար, կ'ամչնար իր անցեալը խոստովանելէ, ըսի արտիս վրայ կուտակուած ամբողջ մաղձը դուրս թափելով: Ես կը ճանչնամ այդ աղջիկը... Ան...

Տակաւին խօսքս չաւարտած՝ Սիրան որ դուրսը մեր այս խօսակցութիւնը գաղտագողի մտիկ կ'ընէ եղեր, յանկարծ ներս մտնելով ծունկերուս առջեւ ծնրադրեց ու ձեռքերը միացուցած՝ պաղատագին.

— Մի՛... մի՛ ըսեր, ըսաւ ու նուաղած՝ փռուեցաւ գետին:

.

ԺԱ. Ը

ՀրԱՆԴ լոյց:

Ուղի ելաւ ու ըսաւ.

— Վեր երթանք, օդը զովացաւ:

Առանց ձայն հանելու, շուքի պէս հետեւեցայ իրեն: Հրանդ ծանր քայլերով սանդուխներէն վեր բարձրացաւ. միասին մտանք իր աշխատասենեակը: Անձայն ուղղուեցաւ գրադարանը ու անկէ պահարան մը հանելով երկնցուց ինծի:

— Ա՛ռ կարդա, ըսաւ:

Հրանդ շատ աժգոյն էր:

Սենեակին մէջ թէեւ հայելի չկար, բայց կը զգայի թէ իմ գոյնս բոլորովին նետած էր. պաղ քրտինք մը կ'իջնէր կոնակէս վար...

Դողդաացող ձեռքովս բացի պահարանը ու իսկոյն ճանցայ գիրը որ Սիրանինն էր:

— Ասոնք քու կողմէդ ինծի յանձնուած թուղթերն են, ըսաւ Հրանդ ընկճուած նստելով սեղանին առջև ու կարծես թէ ուրիշ աշխարհի մը մէջ կ'ապրէր երազուն՝ մեղմ ձայնով մը յարեց՝

— Կարդա՛:

Աթոռ մը առնելով նստեցայ Հրանդին քով, ու թուղթերը լոյսին բռնած՝ կարդալէ առաջ նախ ակնակ մը պտտցուցի ամբողջութեան վրայ: Տեղ տեղ արցունքի կաթիլներով թրջուած, մատիտով և շատ

աճապարանքով գրուած, ասոնք կարծես օրագրէ մը փրցուած էջեր էին, ու թէեւ անուն չէր յիշուած մէջը, բայց խօսքերը ուղղուած կ'երեւէին միեւնոյն անձի մը:

Սիրան այդ տողերը գրելու ատեն լացած էր, և երբեմն տեղեր ձեռքը դողդղացած՝ բառերը անընթեռնելի դարձած էին: Ահա թէ ի՞նչ գրած էր հէք աղջիկը կեանքէն հրաժեշտ առնելէ հինգ վայրկեան առաջ:

«Այն միջոցին երբ այս տողերը պիտի կարդաք — թէ անոնք ձեր ձեռքը հասնին — ես արդէն չափոնց կորսուած պիտի ըլլամ յաւիտենականութեան ծոցին մէջ: Խորապէս կը ցաւիմ որ անողոք ճակատադիրը մինչեւ վերջ մաքառեցաւ ինծի դէմ ու չկրցայ ձեզ ճշմարտութիւնը յայտնել: Հիմա այլեւս որոշած եմ... Ամէն բան պիտի դիտնաք:

«Խոստացած էի ձեզի պատմել իմ անցեալս, զոր այնքան խորհրդաւոր գտած էիք, զիս ճանչնալէդ ի վեր: Ես մտադրած էի մեր ամուսնութեան օրը ձեզ անակնկալ մը ընել իմ ինքնութիւնս յայտնելով: Բայց հիմա որ անխուսափելին պատահած է, կ'ուզեմ խոստումս յարգել ու ամէն ինչ խոստովանիլ:

«Այդ պիտի խոստովանիմ ձեզ իմ անցեալս: Անցեալ... բայց պահ մը կանգ առնենք այդ բառին առջեւ: Ի՞նչ անցեալ... միթէ բոզ մըն ալ կ'ունենանա՞յ իր անցեալը...

«Այո՛, մի՛ մեղադրէք զիս, երբեմն բոգերն ալ կ'ունենան իրենց անցեալը և շատ անգամ տխուր և սրտայոյզ անցեալ...»

«Ահա թէ ի՞նչ է այդ խորհրդաւոր անցեալը:

«Բայց անցեալի այդ քօղը չվերցուցած, նախ պիտի խոստովանիմ ձեզ իմ մէկ մեղքս: Ես ստեցի ձեզ, երբ

ներկայացայ իբրեւ գաղթական աղջիկ մը ձեր պաշտպանութիւնը խնդրելու համար: Իմ իսկական անունս Սիրվարդ չէ, այլ՝ Սիրան, որը կարծես՝ մեծ իմաստութեամբ գուշակելով տուիք ինծի: Դուք առանց գիտնալու գուշակեցիք իմ անունս, բայց երբէք չկրցաք երեւան հանել իմ իսկական ինքնութիւնս: Ես ձեզի շատ ծանօթ պատուաւոր ընտանիքի մը աղջիկն եմ, նոյնինքն նշանթաշի այն Սիրանը՝ որուն անունը տուիք ինձ:

«Եղբայրս այնքան աղէտներ բերաւ մեր ընտանիքի զլխուն, այնքան անպատուեց և այնքան աղարտեց մեր ընտանեկան բարի համբաւը որ ամօթէս չէի կրնար անոր անունը յայտնել և մայր ու աղջիկ ստիպուեցած էինք մեզ չըջապատող ընկերութենէն հեռու փախչիլ ու առանձնութեան մէջ ուրանալ ինքնութիւննիս:

«Եղբայրս՝ հօրս հարստութիւնը կողոպտելով իր սիրուհիին հետ փախած էր Եւրոպա: Հոն 5-6 ամսուան մէջ անյապաքար մօխելէ ետք բոլոր ունեցածնիս, լքուած իր սիրուհիէն ու լաւ օրերու ընկերներէն կը վերադառնար Պոլիս, ու կը գտնէր մեզ Գուժ-գաբուի մէջ ու իբր գաղթականութենէ վերադարձող ընտանիք մը հաստատուած էինք:

«Մայրս և ես, հակառակ մեզի ըրած բոլոր չարիքներուն՝ գրկաբաց ընդունեցինք զայն, բայց այդ անխիղճը մեզի դէմ ալ դաւեց ու ձեռքերնիս ունեցած քանի մը կարասիները ծախելէ և մեզ մօխիի վրայ նստեցնելէ ետք դարձեալ հեռացաւ անորոյ ուղութեամբ...

«Այս դէպքէն երկու տարի ետք մայրս մեռաւ վշտէն ու ես մնացի մինակ աշխարհի մէջ: Մինակ կ'ըսեմ որովհետեւ եղբօրմէս ո՛չ մէկ օգուտ կար ինծի. ընդհակառակը անոր ներկայութիւնը իր վատաճամբ

բաւ ընկերներով մշտական սպառնալիք մըն էր իմ կեանքիս և պատուոյս դէմ...

Այլ չպիտի նկարագրեմ ձեզ այն օրերը զոր ես անցուցի անօթութեան և թշուառութեան մէջ։ Ասեղնագործութեամբ հազիւ օրապահիկս կրնայի հայթայթել...։ Օրեր ամբողջ ճերմակ կտաւներու վրայ հակած, կ'աշխատէի, կ'աշխատէի, աչքերս կը գոցուէին յոգնութենէս, արցունքներ կը հոսէին աչքերէս ու մատներս կը ծակծկէին։ Արեւը մարը կը մտնէր, աշխարհ կը խաւարէր ու դեռ ես կ'աշխատէի թիպապարտի մը պէս որ ցմահ տաժանակիր աշխատութեան դատապարտուած է։

Ի՞նչ էր յանցանքս, ի՞նչ էր մեղքս այս զրկանքներու և տառապանքներու ենթարկուելու համար...

Բայց եկաւ ատեն մը որ այլեւս չէի կրնար աշխատիլ... Անողորմ հիւանդութիւն մը զիս գամած էր անկողինը։ Շնորհիւ բարի դրացիներու օժանդակութեան, անօթութենէս չմեռայ խշտեակիս վրայ... Անոնք անձնուիրաբար և մարդասիրաբար խնամեցին զիս ու ապաքինումէս ետք, դարձեալ սկսայ աշխատանքի, աւելի բեռ չըլլալու համար զիս պատսպարողներուն վրայ։

Բայց երբ դժբախտութիւնը կը հասնի մինակը չի դար։ Կեանքի պայքարին մէջ նետուած ես միայն չէի մաքառեր անօթութեան ու հիւանդութեան դէմ, այլ նաև այն ճիւղներու դէմ, որոնք օգտուելով իմ նեղ կացութենէս, ամենաստոր միջոցներու կը դիմէին զիս իրենց ճանկին մէջ ձգելու համար։

Այլ կ'ըլլար որ Աստուած զիս զեղեցիկ չստեղծէր... Իմ ֆիզիքական առաւելութիւնս այդ միջոցին ինծի համար աղէտ մըն էր, ու ամէն վայրկեան գիշեր և ցերեկ շարունակ սրտադողի մէջ, ես կը պայ-

քարէի այլասերած այն հրէշներու դէմ, որոնք կը շաւէին անձիս դէմ, ու կը փորձէին իրենց ոսկիներովը շլացնել աչքերս, իրենց վայրկեանական կիրքերու տիրապետութեան տակ առնելու և վայելելու համար զիս...

Այլ եւս չէի կրնար դիմանալ. մէկ կողմէ անգութ ճակատագիրը, միւս կողմէ մարդիկ, մէկ կողմէ թշուառութիւնը զիս կը հալածէին ու ճարահատ՝ բարեւտիտ անձնաւորութեան մը միջոցաւ կը դիմէի ձեզի, հիւանդանոց ընդունուելու համար։

Ահա թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ գտաք զիս այն օրը, երբ առաջին անգամ ներկայացայ ձեզի։ Կարծեմ հիմա կը հասկնաք թէ ինչո՞ւ ես ամենադժուար պաշտօններու յանձնառու կ'ըլլայի կտոր մը հացի ու պուտ մը ջուրի փոխարէն...։ Այդ միջոցին ես ուրիշ բան չէի ուզեր այլ՝ քար մը գլուխս հանգնեցնելու համար և բարեկամ մը՝ իր հովանաւորութեան տակ պատսպարուելու համար. դուք չմերժեցիք զիս և երբ ընդունեցիք ձեր պաշտպանութեան տակ, այդ յարկը ինձ արքայութիւն կ'երեւէր...

Հիմա այլ եւս ազատուած էի կեանքի փոթորիկներէն ու գտնելով ինքզինքս մտերմիկ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, աշխարհի ամենաերջանիկ կիներ կը համարէի ինքզինքս, մանաւանդ մտածելով թէ եղբայրս կորսնցուցած էր հետքս ու ան՝ այլ ևս չպիտի կրնար հասնիլ ինձ, զիս անպատուելու և նուաստացնելու համար մարդոց առջև։

Ահա թէ ինչո՞ւ չէի կրնար ձեր հետաքրքիր հարցումներուն զոհացուցիչ պատասխաններ տալ, երբ դուք կը յուզէիք իմ անցեալս այն դժբախտ և Խիւսի անցեալը որուն վրայ կը սաւառնէր այլասերած եղբոր մը անպատուութիւնը։ Այն ատեն ի՞նչպէս կրնայի խոստովանիլ թէ ես այդպիսի հրէշի մը քոյրն էի, ծնո-

դասպան հրէշի մը, որ իր ընտանիքը կործանելէ ետք
կը դաւէր ըր քրոջ դէմ զայն երեսուն արծաթի ծա-
խելու համար ցուղաներուն: Ըսէ՛ք, խնդրեմ, ի՞նչ-
պէս կրնայի ես ձեզի ըսել ասոնք, յուք որ սիրած
էիք զիս առանց ինքնութեանս մասին կասկածելու:
Այսպիսի ամօթալի անցեալով ձեր վստահու-
թիւնը չարաչար գործածելու համար միթէ յանցաւոր
չէի՞ ես...

«Սակայն օր մը անխուսափելին պատահեցաւ:
Այդ չարագուշակ օրը եղբայրս ծանրապէս վիրաւոր-
ուած հիւանդանոց փոխադրուեցաւ... Հազիւ տեսած
էի իր դէմքը, ահա նուաղած կ'իյնայի գետին... Դուք
կարծեցիք որ ես վախցած էի անոր վէրքէն ու այդ-
պիսի վէրքեր դիտելու վարժուած չըլլալու համար
ուշակորոյս ինկածիքի... Որքան հեռու էիք իրականու-
թիւնը գուշակելէ, և սակայն ես չէի կրնար իրողու-
թիւնը խոստովանիլ և այդպէս ձեւացուցի ինքզինքս:

«Նուաղումէն ետք ինքզինքս գտած, կոիւ մը կը
սկսէր ներսդիս: Հազիւ անոր ձեռքէն ազատած ու
հետքս կորօնցուցած, ահա նախախնամութիւնը զայն
կը նետէր իմ ճամբուս վրայ... Զայն խնամէի՞ թէ՛
իւր վիճակին ձգէի...

«Եթէ արթննար, ան պիտի ճանչնար զիս, ու
այլ ես չպիտի կրնայի փախչիլ իր ձեռքէն, իսկ եթէ
չարթննար...

«Հակառակ որ կ'ատէի զինքը, երբ կը տեսնէի
այսպէս վիրաւոր և ինքնակորոյս մահուան անկող-
նին մէջ, խղճի խայթ մը կը ծնէր կրծքիս տակ...

«Ան հիմա ուշաթափ պառկած էր անկողնին մէջ
ուր թերեւս իր վերջին քունը կը քնանար... Որչա՛փ
ալ իր երեսէն շատ տառապած ըլլայի, հիմա մահուան
առջեւ քէն ու ոխ կը սրբուէին սրտէս, ու այն գա-
ղափարը թէ մեծ ապերախութիւն մը ըրած պիտի

ըլլայի եղբօրս հանդէպ եթէ զայն ձգէի այդ վիճակին
մէջ, կը վրդովէր հոգիս: Այո՛, ինծի որչափ
ալ չարիք հասցուցած ըլլար. ես դարձեալ, կրկին և
կրկին ներելու էի անոր, ուստի համակերպած ճակա-
տագրիս, ու կորուստս աչքիս առած՝ կը վերադառ-
նայի քովը, իր սնարին մօտ հսկելու համար:

«Ծիշդ գուշակածիս պէս, վախս իրականացաւ.
Եղբայրս աչքը բանալուն պէս ճանչցաւ զիս ու կար-
ծեա թէ մանկական անուշ քունէն կ'արթննար:

«— Սիրա՛ն, ըսաւ աչքերուս մէջ ժպտելով,
դուն հո՞ս ես...

«— Այո՛, հոս եմ քանի որ զիս չես ուզեր...

«Եղբայրս հիմա արթնցած էր իրականութեան
մէջ: Ան տեսնելով զիս հիւանդապահուհիի ճերմակ տա-
րազին մէջ աչքերը կը չփէր ու զարմանքով կը նայէր
դէմքիս հասկնալու համար թէ՛ ո՛ւր էր, և ի՞նչ կ'ը-
նէինք հոգ...

«Հիմա կարծես ամբողջ անցեալը ցցուած էր աչ-
քին առջև ու անդիմադրելի լացէ մը բռնուած կը հեծ-
կլտար տղու մը պէս...

«— Ողբա՛, ըսի, դուն քու ձեռքովդ հասցուցիր
մեզ այս վիճակին...

«Եղբայրս չէր պատասխանէր. ան ձեռքը տարած
աչքերուն կ'արտասուէր մարդասպանի մը պէս որ
յանկարծ իր զոհին առջև զղջումի կուգայ...

«Ես կը թողէի որ լար ու հանդարտէր: Սրտանց
կ'ուրախանայի որ այդ պահուն մեծ յեղաշրջում մը
պատահած էր եղբօրս հոգեկան վիճակին մէջ ու այն
գաղափարը թէ՛ ան զղչացած էր իր վարած ամօթա-
պարտ կեանքէն, և այլ էս այս վերջինը պիտի ըլլար,
կը հրճուեցնէր զիս այն աստիճան որ գլուխս դրած
կուրծքին վրայ ես ալ կը փղձկէի և այդպէս ժամերով
կուլայինք միասին:

«Ամբողջ դարմանման ընթացին, որ երկու շաբաթ տեւած էր, եղբայրս շատ փոխուած կ'երեւէր: Ան այլ ևս ինծի հետ չէր վարուեր, ինչպէս օտարու հիի մը: Ան՝ ամէնալով կը խօսէր հետս ու վերջին օրը մեկնած պահուն կը խոստանար շուտով յարմար գործ մը գտնելով զիս իր քովը առնել և այդպէսով ազատել ուրիշներու բեռ ըլլալէ:

«Բաւական ատեն իրմէ լուր չառի, և ահա օրին մէկը մէջտեղ ելաւ: Տեսնելով զայն, կարծեցի որ խոստացածին պէս յաջողած էր գործ գտնել ու կուգար զիս տանելու... Մինչդեռ եկած էր ինէ դրամ ուղելու ու ըսելու թէ կը ջանար պատուաւոր գործ մը գտնելու...:

«— Բանի մը տեղեր գլուխ դարկի, կ'ըսէր յանցաւորի պէս աչքերը դետին խոնարհեցնելով, զիս ճանչցողները դուրս ըրին... Իսկ չճանչցողները պատուաւորութեանս մասին ծանօթ վաճառականներէ վրկայագիր ուղեցին... Շուարած մնացի... չեմ գիտեր որ ինչ ընեմ...»

«Ամբողջ խնայողութիւնս յանձնեցի անոր, ու խնդրեցի որ անպատճառ գործ մը գտնէր ու եթէ վաճառատուններու մէջ իբր պաշտօնեայ չէր կրնար մտնել, գոնէ ոտքի վրայ բաներ մը ծախէր ու հացի դրամ հանէր...»

«Եղբայրս նոր խոստումներով և յոյսերով մեկնեցաւ շաբաթ մը ետք դարձեալ ձեռնունայն վերադառնալու համար... Այդպիսի յոյս անցեալ ունեցող մէկուն, ո՛վ գործ և դրամ կը վստահէր...»

«Այսպէս եղբայրս կ'երթար կուգար, ամէն օր ունեցածիս վերջին կաթիլը տանելով:

«Տեսնելով որ իր ստէպ այցելութիւնները կասկածներ կը հրաւիրէին վրաս ու կրնային իմ կացութիւնս վտանգել, իրմէ կը խնդրէի այլ ևս չգալ և

հանդարտ ձգել զիս, ասոր վրայ իր ընկերներէն մէկը կը զրկէր ինծի, Սարգիս անունով չարագործ մը որուն երեւումը ա՛լ աւելի կը ծանրացնէր կացութիւնս, ու երբ Սարգիսէն կը խնդրէի սր անգամ մըն ալ չգար քովս, այն ատեն եղբայրս դարձեալ կուգար և այս անգամ գիշեր ատեն...»

«Ահա թէ ո՛վ էր այդ գիշեր սենեակիս մէջ գտածնիդ: Ան իմ հարազատ եղբայրս էր... Բայց որովհետեւ չէի կրնար այս պարագան ձեզի խոստովանիլ, դուք ուրիշ նպատակներու վերագրեցիք այդ լուծութիւնս ու իբր բոզ վաճառեցիք զիս հիւանդանոցէն:

«Երբեք չեմ մեղադրեր ձեզ, ձեր այդ յախուռն ընթացքին համար: Յանցանքը իմ է: Եթէ ճշմարտութիւնը խոստովանած ըլլայի, դուք պիտի հասկնայիք անմեղութիւնս և պիտի ներէիք ինծի, բայց ի՞նչպէս կրնայի ձեզ խոստովանիլ այդ ահաւոր ճշմարտութիւնը... ձեզ ըսել թէ՛ այդ սրիկան իմ եղբայրս էր և ես քոյրը այդ վատին:

«Դուք որ այնքան սիրեցիք զիս, առանց իմանցեալս գիտնալու, որչա՛փ պիտի զղջայիք եթէ ճշմարտութիւնը անվերապահօրէն յայտնէի ձեզի: Այդ զղջումն ու վիշտը ձեզ խնայելու համար, ստիպեալ ես լռեցի, աչքիս առնելով ձեզ կորսնցնելու և ձեր աչքին առջեւ անպատուելու վտանգը:

«Դուք նախանձի և ատելութեան կիրքով գերագրգռուած մինչ երեսիս կը պոռայիք «բո՛ղ և ստախօ՛ս...» ալ չդիմանալով այդ անարգանքներու, ես կը պատրաստուէի ամէն ինչ խօստովանելու, երբ զիս լռեցուցիք ու դուռը ցուցուցիք:

«Երբեք չցաւեցայ ատոր համար, ընդհակառակը պիտի զղջայի եթէ ճշմարտութիւնը յայտնած ըլլայի, ուստի անձայն մեկնեցայ հիւանդանոցէն, առանձնութեան մէջ սեւ բազդս ու վիշտս լալու համար:

«Եղբայրս երբեք չէր ցաւեր իմ այս վտարմանս համար: Ընդհակառակը ան կը հրճուէր անոր մէջ տեսնելով իր ծրագիրներուն մօտալուտ իրականացումը: Առաջին օրերը ան ինծի հետ շատ քաղաքավարութեամբ կը վարուէր իր ըրած չարիքը դարմանելու և միևնոյն ատեն զիս սիրաշահելու և իմ վստահութիւնս գրաւելու համար:

«— Այլ ևս թօթափէ՛ սա յոռի բնաւորութիւններդ, կ'աղերսէի իրեն, աշխատէ՛, մարդ եղի՛ր... Մեղքցի՛ր զիս, տե՛ս քու երեսէդ գործէս վաճառեցայ, ամօթի խարանը ճակտիս զարնուած...»

«Եղբայրս փոխանակ մեղքնալու վիճակիս, ինծի խորհուրդ կուտար ամուսնանալ իր ընկերոջ Սարգսին հետ, որուն համար կ'ըսէր թէ բախտախաղէ շատ դրամ շահած էր:

«— Եթէ ամուսնանաս անոր հետ, ի՞նչ հարկ աշխատելու, երկուքս ալ ապագանիս կը շտկենք, կ'ըսէր անամօթաբար:

«Նողկանքով կը մերժէի իր առաջարկը և յուզուածս կուլայի զիս այդպիսի ստորին մարդու մը արժանի տեսած ըլլալուն համար: Եղբայրս կը սպառնար ինծի ու օր մըն ալ մազերէս բռնած դետին կը զարնէր զիս, իբրեւ ըմբոստ աղջիկ մը որ չէր հնազանդէր իր եղբոր կամքին ու խորհուրդին:

«Քայց իմ տառապանքս դեռ չվերջացաւ հոս: Քանի մը օրեր ետք Սարգիսի դաժան դէմքը դարձեալ երեւցաւ տան մէջ: Եղբայրս թղթախաղի մէջ կորսնցուցած, Սարգիսէն փոխ դրամ առած էր ու անոր փոխարէն իր ընկերներուն ներկայութեան խոստացած էր զիս կնութեան տալ անոր: Հիմա որ դարձեալ անպաշտպան մնացած էի, Սարգիս վաշխառու հրեայի մը պէս եկած էր ինձմով իր պահանջը գանձելու համար:

«Յւ ահա կը սկսէր կեանքի ամենամեծ կոիւր: Սարգիս տեսնելով իմ ընդդիմութիւնս իբր ստախօս և խաբեբայ կ'ամբաստանէր եղբայրս, որ ալ իր կարգին տուած խօսքը յարգել տալու համար դաշունով կը յարձակէր վրաս զիս ստիպելու և հակառակ պարագային սպաննելու համար:

«Այլեւս չպիտի նկարագրեմ ձեզ այն պայքարը որ մղուեցաւ մեր միջեւ, որովհետեւ կ'ամչնամ խոստովանելու թէ այդ պայքարը կը մղուէր եղբոր մը և քրոջ մը միջեւ... Բարեբախտութիւն մըն էր որ իր ձեռքէն խուսափելով կրցած էի ինքզինքս փողոց նետել:

«Եղբայրս չէր կրնար զիս հալածել դրացիներու առջեւ չխայտառակելու համար. միւս կողմէ Սարգիս անոր օձիքէն փակած էր ու մինչ անոնք կը կռուէին, ես կը վազէի խենթի մը պէս... կը փախչէի, կը փախչէի, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կ'երթայի...

«Տասը վայրկեանէ աւելի վազելէ ետք, որու ընթացքին շարունակ ետեւս կը նայէի այն վախով թէ եղբայրս կուգա՞ր ետեւէս, ինքզինքս գտած էի հանրակառքի կայարանը ուր բարեբախտաբար կառք մը պատրաստ կը սպասէր. անմիջապէս առանց գիտնալու թէ ինչ կ'ընէի ինքզինքս կը նետէի մեկնող կառքին մէջ:

«Հանրակառքը հասած էր կամուրջ... Դանի մը ճամբորդներ դուրս կ'ելլէին, բնագդարար ես ալ կը հետեւէի անոնց ու կը մտնէի շոգենաւի մը մէջ որ այդ միջոցին կը սուլէր Գատը-գիւղ մեկնելու համար:

«Երբ ծովու ընդարձակ տարածութիւնը դրի իմ և հալածիչներու միջև, այն ատեն երկար շունչ մը քաշեցի: Վերջապէս ազատած էի անոնց ձեռքէն: Անոնք այլեւս չէին կրնար ինծի հասնիլ... Հետքս կորսնցուցած էին... Քայց ուրախութիւնս շատ չտեւեց, որովհետեւ հազիւ ոտքս դրած ինձ համար ան-

ծանօթ եղող ցամաքի մը վրայ, հարց մը կը ծագէր մաքիս մէջ ու չէի գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէի և ո՞ւր պիտի երթայի...

«Մութը կոխած էր արդէն. ամէն կողմ ամայացած էր ու ես տակաւին խենթի պէս կը շրջէի փողոցներու մէջ առանց նպատակի: Երբեմն ցած տուներու պատուհաններէն ներս կը նայէի. կրակը կը վառէր, կը տեսնէի երջանիկ ընտանիքներ որոնք սեղաններու շուրջ բոլորուած կը ճաշէին ու բարձր ձայն կը խօսակցէին: Ուրիշ տուններէ ալ կը լսուէին երգի եւ նուագի ձայներ... Այսպէս մարդիկ տաք սենեակներու մէջ քաջուած՝ անհոգ ու զուարթ կը զուարճանային մինչ ես թափառարջիկի մը պէս ասդին անդին կը թափառէի առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթայի:

«Գիշերը քանի կը յառաջանար, ցուրտը աւելի կը սաստկանար... ու ես խելագարի պէս գլուխս բաց, ոտքերս բոպիկ կը վազէի փողոցներու մէջէն... վերջապէս ցուրտէն ընդարմացած, յոգնած ու անօթութենէ ուժասպառ կ'իյնայի պաղ սալահատակներու վրայ ու հոն իմ սառած մարմինս պիտի դռնէին, եթէ հօրեղբայրնիդ զիպուածաւ չհանդիպեր ինձ...»

«Ան գթաց ինծի ու հայրական դորովով մը հարցուց թէ ո՞վ էի և ի՞նչ կ'ընէի հոտ...»

«Ես չէի կրնար պատասխանել... յուզումէս կուրծքս կը սեղմուէր ու պատասխանի տեղ հազ մը կը սկսէր, հազ մը որ կարծես սիրտս կը ծակէր... ու կը սկսէի առատօրէն արիւն թփնել...»

«Հօրեղբայրնիդ տեսնելով այս ցաւալի վիճակս զիս իր տունը տարաւ, հոն իր ազնիւ կնոջը հետ խրանակեց զիս, և այդ հայրական տաքուկ ապաստանին մէջ նոր կեանք մը սկսաւ ինծի համար...»

«Հոն հանգիստ և երջանիկ էի, թէև ամէն վայր-

կեան սրտադողի մէջ կ'ապրէի թէ օր մը դարձեալ զիպուածաւ եղբայրս զիմացս պիտի ելնէր զիս անպատուելու և դաշուհանար սպաննելու համար:

«Եղբայրս չգտաւ հետք... բայց անոր տեղ դուք զիմացս ելաք ու յայտնեցիք ամէն ինչ:

«Ա՛լ կարելի չէր այդ ամօթովս իմ բարեբարնուս քով ապրիլ: Հետեւեալ օր ծրարս առի ու մեկնեցայ...»

«Ա՛լ չպիտի գրեմ ձեզ թէ ինչպէս անցուցի այն տասներհինգ օրերը տանջանքի և զրկանքի մէջ...»

(ԱՆՔՆՔԻՆԵԼԻ)

«...Կեանքս գեհն մը դարձած է, որուն տոկալու համար այլ ևս ուժ չեմ զգար մէջս: Անողորմ հիւանդութիւնը որ պահ մը քնացած էր կուրծքիս տակ շնորհիւ ձեր հօրեղբոր խնամքներուն, հիմա վերստին սկսած է, և աւելի սաստիկ...»

«Մէկ կողմէն թշուառութիւնը, միւս կողմէ անպուժ ճակատագիրը, մէկ կողմէ մարդիկ, միւս կողմէ Աստուած անխնայ կը հալածեն զիս... ազատելու համար ուրիշ ճար չկայ... Որոշումս տուած եմ...»

«Այո՛ պիտի մեռնիմ... գաղափարը վճռական է:

«Մեռնելէ առաջ, ուղեցի անգամ մը ձեզի տեսնել, ամէն բան խոստովանիլ փափաքեցայ դուրս թափել այն գաղտնիքները որոնք սրտիս խորք կը կրծէին և յետոյ ձեզ յանձնել այն մատանին զոր դուք ինձ նուիրած էիք և որ ես ժամանակ չէի ունեցած յուզմանս մէջ ձեզ վերադարձնելու...»

«Այսօր մինչև ձեր դրան առջեւ եկայ... Սիրտս կտոր կտոր եղաւ երբ մեր փողոցէն անցայ... Հինգ տարիներէ ի վեր առաջին անգամն է որ հոն ոտք կը դնէի... այդքան ժամանակամիջոցի մէջ ի՞նչ փոփոխութիւններ տեղի ունեցած էին... ինծի ծանօթ եղող դէմքերը գրեթէ բոլորն ալ փոխուած էին ու հազիւ կրնայի ճանչնալ այն միներինիկ փոքրիկները՝ որոնք

հիմա ուրախ զուարթ խաղալով դպրոցէ կը վերա-
գառնային:

«Մեծ զգուշութեամբ թէ պիտի ճանչցուէի ա-
նոնցմէ մէկուն կողմէ, գողի պէս մօտեցայ ձեր դրան
առջեւ... Բայց ամօթի զգացումը արգիլեց զիս...
այսքան անցուդարձերէ ետք չհամարձակեցայ ձեր
դուռը բախել ու սրտաբեկ վերադարձայ...»

Հիմա այս ամիսները կը գրեմ, կամուրջի կողմը,
Քաղաքի շուրջը: Գրական դեռ ունիմ 10
դրուշի չափ դրամ մը զոր կը պահեմ տոմսակ գնելու
համար... Այդ իմ վերջին ճամբորդութեանս տոմսակը
պիտի ըլլայ...

Շոգենաւը որ պիտի փոխագրէ զիս յաւիտենական-
նութեան ծոցը դեռ չէ եկած: Կը սպասեմ:

«Այս պահուս սաստիկ հազ մը կը ցնցէ մարմինս...
Ահա՛, դարձեալ արիւն կուգայ բերնէս... Պիտի մեռ-
նիմ, աւա՛ղ...»

«Շոգենաւը եկաւ... տոմսակս առած՝ դողդոջ
քայլերով կը մտնեմ՝ կարծես դագաղի մէջ... Աչքերս
կը խաւարին, սիրտս կը բաբախէ, նոր հազ մը կը
պատռէ թոքերս... Անձրեւը դեռ կը շարունակէ տե-
ղալ. մութ է ամէն կողմ...»

«Շոգենաւը ճամբայ ելաւ... հիմա այս ամիսները
վարի սրահին մէջ կը գրեմ...»

«Տասը վայրկեանէն ալ ոչ ես եմ...»

«Ներեցէք ինծի, որ ինծի այնքան բարիք
ըրիք ի փոխարէն ձեր այդ բարիքներուն՝ ահա կը
մեկնիմ դառն յիշատակներ թողլով ձեզի...»

«Եթէ դուք զիս ճանչցած չըլլայիք, այս վերջին
յուսախաբութիւնը ձեզի խնայուած պիտի ըլլար...»

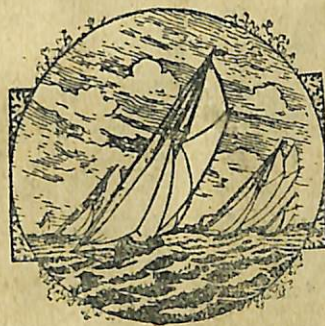
«Ներեցէք ինծի, ձեզ այս վիշտը պատճառելուս
համար... Թո՛ղ Սիրան ձեր յիշողութեան մէջ յիշա-
տակ մը մնայ, բայց ո՛չ այնպէս՝ որ կարծեցիք...
այլ իր իսկական գոյնին մէջ, ինչպէս որ երազե-
ցիք...»

«Այո՛, ես չեմ փոխուած, դարձեալ նոյնն եմ, այն
Սիրանը, որուն մատները ատենօք փետուրի պէս կը
սահէին դաշնակի ստեղնաշարին վրայ... Հիմա այդ
մատները ցուրտէ կարմրած ու կապուեցած ահա մա-
հալճիոս կը ստորագրեն...»

«Ամբողջ հոգևովս կը մաղթեմ որ երջանիկ ըլլաք:

Մնաք բարեալ

Ս Ի Ր Ա Ն

Իր Անցեալը

ԺԲ. D

Երբ ընթերցումը աւարտեցի, պահ մը աչքերս չկոցայ վերցնել թուղթին վրայէն: Ասիկա վէպ մը չէր, այլ ապրուած կեանքի մը ողիսականը...

Խեղճ անմեղ հոգի անիրաւ տեղը որչա՛փ տանջուած, որչա՛փ հալածուած էր...: Բանի այդ անկեղծ և սրտաբուխ տողերու ընթերցման մէջ կը թաղուէի, աչքերս արցունքներով կը լեցուէին ու հիմա որ ընթերցումը աւարտած էի, չէի կրնար զանոնք սրբել, ներքին յուզումս բարեկամիս յայտնելու վախէս:

Հրանդ տեսնելով յուզումս, ոտքի ելաւ, ձեռքէս առաւ թուղթերը ու կարծես թէ սուրբ նշխար մըն էին անոնք, կամաց մը սահեցուց իրենց պահարանին մէջ ու վերստին գրադարանին մէջ զանոնք կղպելէ ետք.

— Հիմա հասկցա՞ք թէ որչա՛փ մեծ է եղեր վիշտս, ըսաւ կամաց մը ձեռքը ուսիս վրայ դնելով: Այս բոլորին մէջ ես եմ յանցաւորը, ես զայն մտիկ չըրի, անխնայ հալածեցի ու խեղճը մինչեւ որ ծովը չնետուեցաւ չկրցաւ ձեռքէս ազատիլ: Կը յիշե՞ս իր երազը...

Այնչա՛փ յուզուած էի որ չէի կրնար պատասխան մը տալ. այնպէս կը կարծէի որ խօսելու համար եթէ բերանս բանայի աչքերէս արցունքներ պիտի հոսէին ու տղու պէս պիտի սկսէի հեկեկալ...

Պահ մը անձկալիւ լռութիւն մը տիրեց մեր եր-

կուքին միջեւ: Ապա Հրանդ իր յտակ և աղդու ձայնովը շարունակեց.

— Անձնասպան կ'ըլլան թշուառութեան համար, ձախողութեան համար, սիրոյ համար, հիւանդութեան համար, չքաւորութեան համար: Այս աղջիկը բոլորն ալ ունէր, թէ՛ սիրոյ մէջ լքուած էր, թէ՛ հիւանդ էր, թէ՛ թշուառ էր, թէ՛ ձախողած էր և գիտե՞ս ան մեռաւ իր պատուոյն համար...

— Այո՛, պատուոյն համար, մրմնչեցի, եթէ անիծապարտ եղբայրը չըլլար այդ խեղճը քեզմէ բան մը չպիտի պահէր և դուն կասկածելով չպիտի հալածէիր զինքը... Ան վախնալով որ քու արժանապատուութիւնդ կը վերաւորէր, քաջուեցաւ իր անցեալը քեզ խոստովանելէ, և անոր լռութենէն դուն կարծեցիր որ այդ անցեալին մէջ խորհրդաւոր և անխոստովանելի բան մը կար ծածկուած...

— Այո՛, այդպէս, է...

— Ես քեզ չեմ մեղադրեր, բարեկամ, ըսի զայն մխիթարելու համար. թէեւ այս գործին մէջ քիչ մը յախուռն և արագ գործած ես, բայց բուն իսկ պատճառը Սիրանի եղբայրն է, այն այլաբերածը՝ որ ամբողջ իր ընտանիքին քայքայման պատճառ ըլլալէ ետք, եկած խանգարած է հիւանդանոցի խաղաղ մթնոլորտը և այդպէսով պատճառ եղած որ խզէք ձեր յարաբերութիւնները խեղճ աղջկան հետ:

— Եւ սակայն ինքն ալ իր արժանի պատիժը գտած է, ըսաւ բարեկամս սեղանին վրայէն քանի մը օր առաջուան լրագիրը վերցնելով ու թերթին Գ. էջին վրայ ոճիր-արկածի բաժինը ցուցնելով.

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուցի.

— Կարդա՛ որ տեսնես...

ՇԵՐԷԿ ԳԻՇԵՐՈՒՍՆ ՈՃԻՐԸ. — Երէկ գիշեր Դաւլաթիոյ գորհներուն մէջ Սարգիս և Սահակ Ալթուն-

«Ես անուշ երկու չարագործներու միջեւ կուիւ ծագելով Սարգիս իր ընկերը դաշոյնի հարուածով մը «սպաննած է: Ոճրագործը խոյս տալու ատեն ոստի-
«կաններու կողմէ ձերբակալուած է... Ոճիրին բնոյ-
«թը թէեւ յայտնի չէ բայց կը կարծուի որ առնելիքի
«խնդիրի մը համար է...»

Ընթերցումը հոս ձգելով, գլուխս վերցուցի ու հետաքրքրութեամբ հարցուցի.

— Այո՛, մեր Սահակն է...

— Այո՛, նոյնինքն Սիրանին եղբայրը, պատաս-
խանեց Հրանդ գլուխը օրօրելով, այդ թիփ մարդիկ
արդէն տարբեր ձեւ վերջաւորութիւն չէին կրնար
ունենալ...

— Ան պատիժը գտած է, մըմնչեցի, բայց ինչ
որ եղաւ խեղճ աղջկան եղաւ...

— Բայց զարմանալի չէ՞ք գտնէր այս զուգահի-
պութիւնը, ըսաւ Հրանդ, միեւնոյն օրինակին տակի
լուրն ալ մատնանշելով.

— Աս ալ կարդա՛:

«ԾՈՎՈՒ ՄԷՋ ԴԻԱԿ ՄԸ. — Երէկ առտու Սա-
«մաթիոյ բացերը ձկնորսներու կողմէ կնոջ մը մերկ
«դիակը գտնուած է: Դիակը երկու ամիսէ աւելի ջու-
«րին մէջ մնացած ըլլալուն՝ թէեւ փտած և անճանա-
«չելի դարձած էր, բայց մատը գտնուող իր մատա-
«սիէն ինքնութիւնը ճշտուելով...»

— Մատանի՛ն, մըմնչեցի, ձեռքէս լրագիրը վար
ձգելով, ո՞վ է ան, Սիրանն է եթէ ոչ...

— Այո՛, ան էր... Լրագիրը կարդալով գացի,
դիագննարան, ճանչցայ Սիրանը իր մատանիէն ու մար-
մինը փոխադրել տուի Շիշլիի Ազգ. Գերեզմանատու-
նը... Այսօր տապանաքար մը պիտի դնէին իր չիր-
մին վրայ... Տիկին Արաքսին առտուընէ ի վեր հոն
է և կը հսկէ աշխատութեանց...

Հազիւ խօսքը աւարտած, դուռը բացուելով Տի-
կին Արաքսի ներս մտաւ ու խօսքը տօքթօրին ուղ-
ղելով.

— Ամէն ինչ պատրաստ է, ըսաւ, ձերմակ շու-
շաններու փուռնջ մըն ալ դնել տուի ձեր կողմէ տա-
պանաքարին վրայ... Հիմա Սիրան հանգիստ կը նիր-
հէ յաւիտենականութեան ծոցին մէջ, ներքեւը այն
շուշաններու որ այնքան կը սիրէր...

Բարեկամս ուրախ այս կարգադրութենէն յան-
կարծ ոտքի ելաւ ու ձեռքերը ուտիս վրայ դնելով՝

— Կը փափաքի՞ս որ քեզի հետ հիմա այցելու-
թիւն մը տանք Սիրանի Գերեզմանին... ըսաւ:

— Այո՛, երթանք:

Ու դառնալով տիկին Արաքսիին:

— Խնդրեմ, ըսի, շուշաններու փուռնջ մըն ալ իմ
կողմէս տարէ՛ք...

Միեւնոյն հեղինակին գործը

ՊՍՏԻՈՅ ԳՈՂԸ. — Կատակերգութիւն երկու
տրար:

Sp

un f

18264

2013

